

V-32259

Eesti NSV

MAJANDUS

KULTUUR

EESTI NSV

MAJANDUS

JA KULTUUR

V - 32239

H. Schmidt

A. ANSBERG
V. TARMISTO

EESTI NSV
MAJANDUS
ja
KULTUUR

1960

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN

Kaane kujundanud
R. PANGSEPP

A. ANDESSON
V. JÄRMINEN

ESTLINSK
MALANDUS
KULTUR

1980

ESTLINSK MALANDUS
KULTUR

SISSEJUHATUS

Sotsialistliku revolutsiooni võit Eestis 1940. aastal avas rahva ees uued arenguperspektiivid. Hävitati kapitalismile omased majanduskriisid, tööpuudus, algas hoogne võitlus rahva heaolu eest.

Eesti, nagu teistegi Balti vabariikide majanduse arengut iseloomustavad spetsiifilised iseärasused, mis tulenevad peamiselt asjaolust, et uue ühiskonna ülesehitamine toimub siin tingimustes, mis kvalitatiivselt erinevad nendest tingimustest, milles pidid töötama esimesed nõukogude vabariigid. Sotsialismi ülesehitamine Eestis toimus Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisus, kus sel ajal juba lahendati sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ülesandeid. Seetõttu võimaldus Eestis kasutada NSV Liidu vastavaid kogemusi ning vennasvabariikide suurt materiaal-tehnilist, kultuurilist ja poliitilist abi.

Eesti majanduse ajaloolise arengu spetsiifikat nõukogude võimu aastail tingis ka kapitalistlikult korralt päritud majanduse iseloom, struktuur ja tase.

Nõukogude võimu aastatel on toimunud Eestis silmapaistvad muutused majanduse arenemises ja geograafilises paiknemises. Nagu varematel aastatel, nii on ka edaspidi tootmise tõusu aluseks rasketööstuse arendamine, mille baasil omakorda areneb kiiresti rida kerge- ja toiduainete tööstuse harusid.

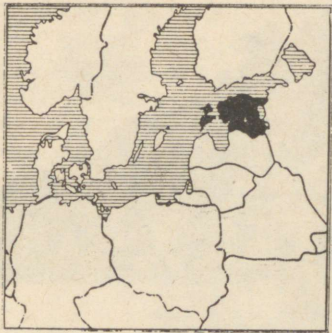
Suureks ülesandeks on seejuures arendada välja need tootmisharud, mis on kohalikest tingimustest, ülelii-

dulisest tööjaotusest ja tootmise ratsionaalsest paigutusest lähtudes Eestis otstarbekad. See on seda enam vajalik, kuna Nõukogude Liidus osutatakse suurt tähelepanu liiduvabariikide ja majandusrajoonide majanduse õigele spetsialiseerimisele ja komplekssele arendamisele, selleks et tõsta ühiskondlikku tööviljakust. Seejuures võetakse kõigiti arvesse vabariikide looduslikke, ajaloolisi, majanduslikke ja kultuurialaseid iseärasusi ning omapära. NLKP XXI kongress tõstis selle esile kui ühe tähtsama ülesande rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaanis.

Ühes Eesti sotsialistliku majanduse kui Nõukogude Liidu sotsialistliku majanduse lahutamatu osa kasvu ja arenguga tugevnevad ja laienevad üha rohkem tema majanduslikud sidemed teiste nõukogude vabariikidega ja rahvademokraatiamaadega, samuti ka kapitalistlike riikidega.

Koos Nõukogude Eesti majanduse arenguga on nõukogude võimu aastatel kiiresti arenenud ka eesti rahva vormilt rahvuslik ja sisult sotsialistlik kultuur. Sotsialismi võiduga vabariigis teostus kultuurirevolutsioon. Kultuurilise ülesehitustöö suur ulatus avaldub ilmekalt ka sotsiaal-kultuurilisteks kuludeks määratud riiklike assigneeringute lakkamatus kasvus. Nendeks kuludeks on ette nähtud enam kui pool eelarvelistest assigneeringutest. Peale selle eraldatakse üleliidulisest eelarvest suuri summasid kõrgemate koolide ja teaduslike asutuste ülalpidamiseks.

Uus etapp algas ka eesti kirjanduse ja kunsti, samuti teaduse arengus, mis on kommunismi eest peetava üldrahvaliku võitluse lahutamatuks koostisosadeks.

MAA JA RAHVAS

Eesti NSV on põhjapoolsem kolmest Balti liiduvabariigist. Ta asetseb NSV Liidu loodeosas Läänemere rannikul.

Eesti NSV territoorium hõlmab 45 100 km² ning kuulub seega vennasvabariikide perre ühe väiksema liiduvabariigina. Peale mandriosa kuulub Eesti NSV-le Läänemeres, Riia ja Soome lahes ning sisevetes üle 800 saare ja saarekese. Saarte all on kokku 4200 km² ehk 9 protsenti kogu vabariigi pindalast. Suurim saar on Saaremaa, pindalaga 2700 km². Järgmine oma suuruselt on Hiiumaa — ligi 900 km². Läänemeres asuvaid saari koos pisemate saarte ja laidudega nimetatakse Lääne-Eesti saarestikuks.

Pinnaehituselt kuulub Eesti NSV Ida-Euroopa ehk Vene lauskmaa koosseisu. Keskmine absoluutne kõrgus vabariigis on 50 meetrit, ainult $\frac{1}{10}$ vabariigi territooriumist ulatub kõrgemale kui 100 meetrit üle mere-

Utria pankrannik.

pinna. Eesti NSV kõrgeim tipp on Suur-Munamägi, kõrgusega 317 m üle merepinna.

Vabariigi tähtsaimaks maavaraks on põlevkivi, mille tööstuslikult kasutatavad varud paiknevad Narva ja Rakvere vahelisel maa-alal 3000 km² ulatuses. Põlevkivil on rahvamajanduslikult üleliiduline tähtsus.

Põlevkivi esineb maapõues mitme kihina, mis vahelduvad lubjakividega. Kuigi põlevkivikihid ulatuvad Eestist kaugele Leningradi oblastisse, ei esine põlevkivi mitte igal pool tootmisväärsel hulgal. Kaevanda-

miseks on soodsamad võimalused põlevkivi levikuala läänepoolses põhjaosas, kus põlevkivi on maapinna lähedal. Levikuala lõunaosas seevastu asetsevad põlevkivikihid kuni üle 100 meetri sügavuses. Tuleb ka märkida, et Eesti piirides leiduvas põlevkivis on tunduvalt rohkem õli sisaldavaid orgaanilisi aineid kui Leningradi oblasti põlevkivis.

Suured on Eestis ka turbavarud — ligemale tuhat turbasood hõlmavad umbkaudu 5600 ruutkilomeetri

Õhtu Pühajärvel.

suuruse pindala, mis moodustab ümmarguselt 13 prot-
senti vabariigi maismaast. Turbasood paiknevad üle
terve maa, kuid võib eraldada piirkondi, kus nende
osatähtsus on eriti suur, nagu näiteks mandri edela-
osas, kus asuvad suurimad Eesti turbasood.

Rikkalikud fosforiidivarud Tallinna lähedal (Maar-
du) ja Kirde-Eesti rannikul võimaldavad veelgi laien-
dada vabariigi fosforvæetiste tööstust.

Vabariik on rikas looduslike ehitusmaterjalide poo-
lest. Põhja-Eestis on rida suuri paemurde. Saartel,
peamiselt Saaremaal ja Muhus, leidub rikkalikke dolo-
miidivarusid. Esineb ka järvekriidi leiukohti.

Suuremad savi leiukohad on Põhja-Eestis. Siin lei-
dub suuri sinisavilademeid, mis on heaks tooraineks
nii tellise- kui ka tsemenditööstusele.

Liiva ja kruusa leiukohti on kõikjal. Räniliiva kasu-
tatakse klaasi valmistamiseks.

Narva jõe alamjooksul leidub diatomiiti, mida kasu-
tatakse soojusisolaatorina ning filtreerimis- ja poleeri-
mismaterjalina.

Olulise tähtsusega on veel tervismuda, mida leidub
Saaremaa rannikul, Haapsalu ja Pärnu lahes ning mujal.

Nõukogude võimu tingimustes on tunduvalt laiene-
nud geoloogilised uurimistööd ja maavarade tööstus-
lik kasutamine.

Kliimaliselt on Eesti NSV-le iseloomustav tema asend
üleminekuosas mereliselt kliimalt kontinentaalsele,
kusjuures Atlandi ookeani ja Balti mere lähedusest tin-
gituna on siin ülekaalus merekliima tunnused.

Tähtsamad jõed on Narva, Pärnu, Emajõgi, Kasari.
Jõed on kõik lühikesed ja sademetevaesel ajal vähe-
neb neis vesi tunduvalt. Jõgede langeva vee koguvõim-
sust arvestatakse ligikaudu 140 000 kilovatile, kusjuures

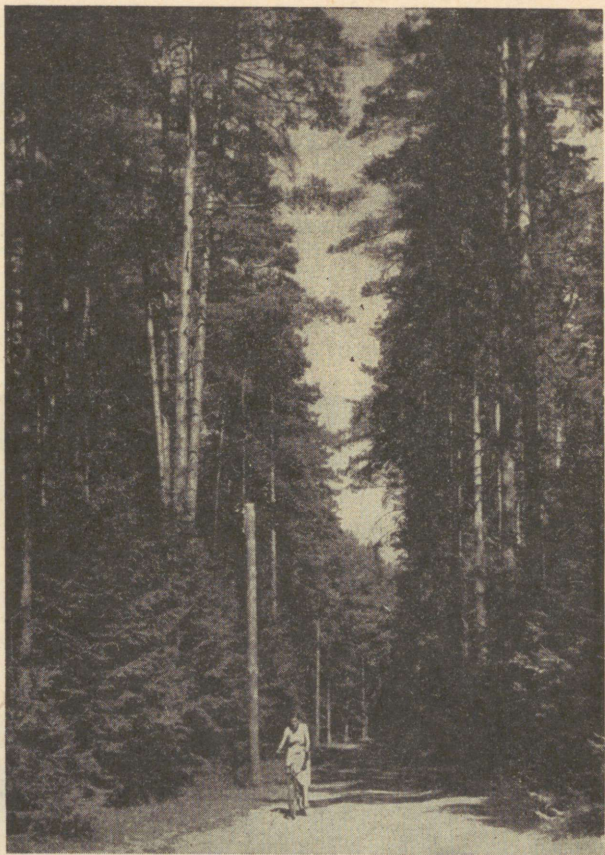
umbes pool sellest kuulub Narva jõe. Terves pikkuses on laevatav vaid Emajõgi.

Sisevete poolest on vabariik rikas — järvede all on 5% territooriumist. Järvi on vabariigis üle 1500. Suurimaks siseveekoguks on Peipsi järv ühes Pihkva järvega.

Taimkattelt kuulub vabariik okasmetsade vööndi segametsade alamvööndisse. Metsa all on 30% vabariigi territooriumist.

Otepää maastik.

Metsateel.

Rahva arv Eesti NSV-s on 1,2 miljonit inimest. Rahvastiku keskmiseks tiheduseks on umbes 26 inimest 1 km².

Tööstuse kiire arengu tõttu on tunduvalt suurenenud linnaelanikkonna arv. Kui kodanlikus Eestis elas linnades 32% rahvastikust, siis käesoleval ajal ulatub linnarahvastiku protsent vabariigis 56-le. Tihedamini on asustatud vabariigi põhjaosa, eriti põlevkivibassein.

Eesti NSV jaguneb administratiivselt 24 maarajooniks. Linnu on vabariigis 35. Neist 6 — vabariigi pealinn Tallinn, Tartu, Narva, Pärnu, Kohtla-Järve ja Sillamäe — on vabariikliku alluvusega linnad, ülejäänud rajoonilise alluvusega. Peale selle on vabariigis 24 alevit. Nende poolest on eriti rikas Eesti NSV põhjaosa.

PILK MINEVIKKU

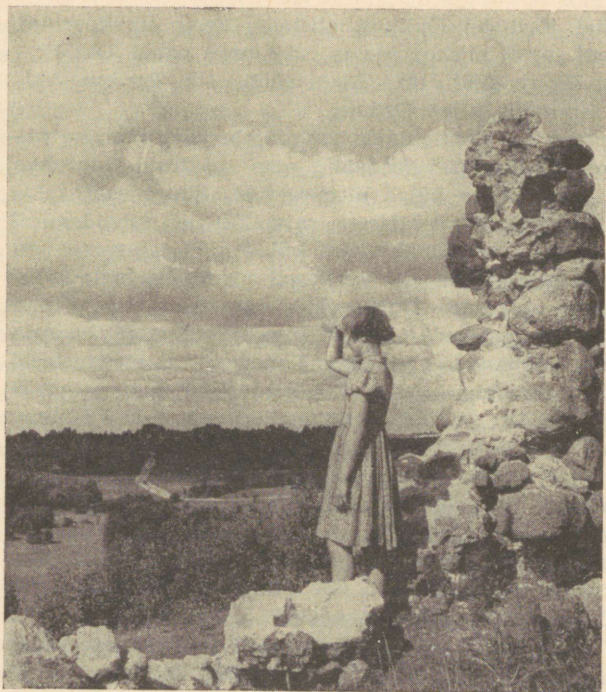
Juba muistsel ajal asustasid eestlaste esivanemad Soome ja Liivi lahe vahel asuva metsade, järvede ning jõgede poolest rikka territooriumi. Esimesed jäljed inimühiskonna olemasolust praegusel Eesti territooriumil pärinevad umbes VII—VI aastatuhandest e. m. a.

Meie ajaarvamise algusest peale muutus viljakasvatuse eesti hõimude majanduse aluseks. Künnipõllunduse levimise ja töötotlikkuse tõusu tulemuseks oli perekondlike kollektiivide ehk kogukondade lagunemine üksikperedeks. X—XII sajandil hakkas maa muutuma eraomanduseks, süvenes ühiskonna sotsiaalne diferentseerumine ja tärkasid feodaalsuhted.

Maaviljeluse ja karjanduse edasise arenemise kõrval hakkas iseseisva tootmisharuna arenema ka käsitöö. Maa tihedamini asustatud osades, meresadamate läheduses ja teede sõlmpunktides tekkisid käsitöö ja kaubanduse keskustena suured asulad. Enamikku neist kaitsesid linnused. Sääraste linnuste juurde kasvasid hiljem Tallinn, Tartu, Viljandi, Otepää ja teised linnad.

Eesti hõimude ühiskondlikule ja majanduslikule arengule aitasid tunduval määral kaasa põlised sõp-russidemed slaavi hõimudega. Eestlastel, nagu teistelgi Läänemere maade rahvastel, oli elav kaubavahetus muistsete Vene linnadega, eriti Novgorodi ja Pihkva-ga.

Eesti majanduse arengut soodustas ka sobiv geograafiline asend tähtsal kaubateel «varjaagide juurest

Karksi lossivaremed.

kreeklasteni». See oli loomulikuks eelduseks venelaste ja eestlaste majanduslikele ning poliitilistele huvidele.

XIII sajandi algul tungisid Eestisse saksa feodaalid, kes Rooma paavstide õnnistusel püüdsid enda kätte haarata Läänemere ranniku, seejärel aga ka Vene maid. 1227. aastaks õnnestus Saksa ja Taani ülekaalu-

katel jõududel lõplikult alistada Eesti territoorium. Eesti jagati piiskoppide ja Liivi ordu vahel. Osa Eestist (Põhja-Eesti) läks Taani võimu alla, kes oma valdused müüs hiljem Ordule.

Saksa ja skandinaavia vallutajate võimutsemise perioodil laiendasid feodaalid oma põldusid talurahva maade mõisate külge liitmise teel. Suurenesid talurahva koormised. Mõisate rajamisel ja laiendamisel lammutati tavaliselt terved külad ning talupered aeti halvematele maadele. Eestlased suruti õigusteta talurahva olukorda. Kujunevates linnades olid võimul saksa kaupmehed ja käsitöölised. Eesmärgiga haarata kogu kaubandus Läänemerel enda kätte, moodustasid Põhja-Saksamaa linnad kaubandusliku liidu «Hansa» (XIV—XVII sajandil), mille liikmeks said Tallinn, Tartu ja Pärnu.

Eesti rahvas kannatas kahekordse — feodaalse ja rahvusliku — rõhumise all. Võõramaiste feodaalide ike takistas eesti majanduse ja kultuuri arengut. Talurahvas võitles lakkamatult järjest raskeneva saksa feodaalide rõhumise vastu. See võitlus kasvas 1343. aastal võimsaks talurahvasõjaks (Jüriöö ülestõus).

Liivi sõjas (1558—1583) purustati Vene vägede võidu tulemusena ordu ja piiskoppide võim Liivimaal. Kuid Vene riik ei suutnud end kindlustada Läänemere ääres. Eesti jagati esialgu Poola, Rootsi ja Taani vahel. XVII sajandi keskel haaras aga Rootsi enda alla kogu Eesti territooriumi.

Eesti ala oli Rootsi koloniaalprovintsi seisundis kuni XVIII sajandi alguseni. Eesti kuulumine Rootsi riigi koosseisu takistas linnade ja kaubanduse arengut. Tugevnes veelgi pärisorjuslik rõhumine.

Venemaa võit Rootsi üle Põhjasõjas (1700—1721), mille käigus Eesti läks paljurahvuselise Vene riigi koos-

seisu, oli suure progressiivse tähtsusega. Eesti ühendamine Venemaaga tõi Eesti territooriumil asetleidnud laastavate sõdade asemele kakssada aastat kestnud rahuliku majandusliku ja kultuurilise arengu perioodi. Eesti muutus Vene impeeriumi üheks majanduslikult enamarenenud osaks. Rajati Paldiski sadam, ehitati uus sadam Tallinnas ja terve rida linnu ja asulaid. Linnade tsunftikäsitöö ja maa käsitöö kõrval hakkasid arenema manufaktuurid.

Alates XVIII sajandi lõpust, eriti aga XIX sajandi algul, sattus kapitalistlike suhete areng Eestis üha rohkem lepitamatusse vastuollu feodaal-pärisorjusliku korruga. Rahvahulkade feodalismivastase võitluse surve andsid mõisnikud 1816. a. (Eestimaal) ja 1819. a. (Liivimaal) reformide alusel talupoegadele nimeliselt isikliku vabaduse, kuid kogu maa jäi mõisnike omanduseks ja talupojad olid endiselt täielikus sõltuvuses mõisnikust, balti parunist. Talurahva klassivõitlus jätkus. Suured talurahvarahutused, mis on tuntud «Mahtra sõja» nime all, haarasid 1858. aastal kogu Põhja-Eesti.

XIX sajandi teisel poolel, seoses talurahva diferentseerumisega, algas talude päriseksostmine jõukate talupoegade poolt. Eriti suure ulatuse võttis see Lõuna-Eestis, kus kapitalistlikud suhted olid rohkem arenenud.

Kapitalismi arenguga põllumajanduses kaasnes ühelt poolt uute masinate kasutuselevõtmine, mõisnike ja kulakute tulude suurenemine, teiselt poolt kehvikute ja keskmike olukorra halvenemine. Valdav osa keskmikest laostus. Kujunes maaproletariaat. Mõisnikud ja kulakud suurendasid veelgi ekspluateerimist.

XIX sajandil ja eriti selle teisel poolel, seoses kapitalismi üldise arenguga Venemaal, hakkas Eestis arenema tööstus. Tekkisid suured vabrikud, mis töötasid

välismaalt sisseveetaval toorainel. Oma toodangu suunasid nad ülevenemaalisele turule.

Üleminek masinatega tootmisele, tsunftide likvideerimine ja talurahva liikumisvabadus, mis kehtestati 1860-ndatel aastatel, avas eesti maaelanikkonna hulgalise juurdevoolu linnadesse. Linnaelanikkonna rahvuslikus koosseisus toimusid muudatused — kasvas eestlaste osatähtsus.

Majanduse kiirele arengule kaasnes ka kultuuri ja hariduse tõus. Tähtsaks sündmuseks oli Tartu Ülikooli taasavamine 1802. aastal (ülikool asutati 1632. aastal, kuid oli korduvalt pikka aega suletud), millest kujunes eesti kultuuri- ja hariduselu keskus. Ülikoolis õppis ja töötas arvukalt nimekaid eesti ja vene haritlasi, eesti rahvaeepose «Kalevipoeg» looja F. R. Kreutzwald, luuletaja Kr. J. Peterson, kirjanik F. R. Faehlmann jt.; siin õppisid ja töötasid kuulus looduseuurija K. E. Baer, silmapaistev kirurg N. Pirogov, neurokirurgia rajaja N. Burdenko ja palju teisi. XIX saj. teisel poolel hakkas arenema eesti rahvuslik kirjandus ja kunst. Rajati teatreid, laulukoore jne.

Tööstusproletariaadi koondumisest linnadesse ja üha tugevnevast ekspluateerimisest tingituna hoogustus töölisliikumine. XX sajandi algul hakkasid Eestis tekkinud revolutsioonilised ringid, marksistlikud ideed kandusid ikka rohkem tööliste hulka. Töölisliikumine võttis Eestis organiseeritud kuju.

1905.—1907. a. revolutsiooni päevil pidas eesti töörahvas õlg õla kõrval vene töölistega võitlust tsarismi kukutamiseks. See võitlus jätkus ka revolutsiooni mahasurumisele järgnenud reaktiooniaastail, kusjuures uus revolutsioonilise võitluse tõus algas 1912. aastast peale. Tsaarivõimudel ei läinud enam korda revolutsioonilist liikumist maha suruda.

*Töötava rahva demonstratsioon Tallinnas Võidu väljakul
21. juunil 1940. a.*

Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist 1917. aastal võttis Eesti töötav rahvas osa eriti tihedas kontaktis Peterburi töölistega. 26. oktoobril (8. novembril) võitis Eestis nõukogude võim.

1918. a. veebruaris okupeeriti Eesti Saksa imperialistlike vägede poolt. Töötajad aga jätkasid võitlust nõukogude võimu eest. 1918. a. novembris kuulutati Narvas välja Eesti Nõukogude Vabariik (Eesti Tööraha Kommuun). Visade võitluste tulemusena kehtestati taas nõukogude võim suurel osal Eesti territooriumist.

Kuid rahvusvahelise kontrrevolutsiooni ühendatud

jõudude abil õnnestus kohalikul kodanlusel välismaise interventsiooni toetusel kehtestada Eestis kodanlik-natsionalistlik diktatuur.

Isoleerituna Nõukogude Venemaast kaotas Eesti ajalooliselt kujunenud majanduslikud sidemed ülevenemaalise turuga. Suutmata konkureerida välisturgudel imperialistlike suurriikidega, laostus suurtööstus. Eesti muutus imperialistlike suurriike toorainete, pooltoodete ja põllumajandussaadustega varustavaks maaks. Tööstuse langus ei võimaldanud ka põllumajandusel kui kodanliku Eesti majanduse põhiharul igakülgset areneda.

Majanduse langusele kaasnes äärmiselt aeglane rahva ja linnarahvastiku osatähtsuse juurdekasv. Iseloomulik oli töötajate regulaarne emigreerumine. Keskmiselt oli sunnitud lahkuma oma kodumaalt igal aastal kuni 2500 inimest. Kroonilisest tööpuudusest oli haaratud peaaegu üks kolmandik tööstustöolistest. Kriisiaastatel kasvas tööpuudus veelgi.

Kodanliku diktatuuri ränkades tingimustes pidas proletariaat visa võitlust oma maa vabastamise eest. Selles võitluses hukkus palju eesti rahva paremaid poegi ja tütreid. Tööraha klassivõitlus lõi lõkkele relvastatud ülestõusus Tallinnas 1. detsembril 1924. aastal. Ebaõnnestumisele vaatamata on see ülestõus kuulsusrikkaks leheküljeks Eesti proletariaadi revolutsioonilise liikumise ajaloos.

Töötajate võitlus kandis siiski vilja. 1940. aastal teostas eesti töötav rahvas kommunistliku partei juhitud sotsialistliku revolutsiooni. Fašistlik diktatuur kukutati. Uus valitud Riigivolikogu kuulutas 21. juulil välja nõukogude võimu. NSV Liidu Ülemnõukogu järjekordsel istungjärgul võeti Eesti 6. augustil 1940. aastal vastu nõukogude rahvaste vennalikkude perre.

Nõukogude võimu taastamisega Eestis algasid suured sotsiaalsed ja majanduslikud ümberkujundamised. Tehased, vabrikud, pangad, transpordivahendid ja maa said rahva omanduseks. Teostati maareform. Töötav talurahvas vabastati võlgade maksmisest. Tööstus hakkas kiiresti arenema. Kasvas tööliste arv ja töötajate materiaalne heaolu.

Fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule katkestas rahuliku loova töö. Eesti okupeeriti fašistide poolt 1941. aasta sügisel. Purustused ja laostumine tabas kõiki majandusharusid. Kümned tuhanded eesti töötajad hukkusid fašistliku okupatsiooni ajal.

NSV Liidu Suures Isamaasõjas võitlesid eesti rahva paremad pojad partisanisalkades ja Nõukogude armee koosseisus. Nõukogude tagalasse evakueeritud eestlased töötasid ennatsalgavalt rinde heaks. Suures Isamaasõjas tugevnes veelgi eesti rahva sõprus vene ja teiste NSV Liidu rahvastega.

Pärast Saksa fašistlike vägede purustamist ja okupantide väljakihutamist Eestist 1944. aasta sügisel Nõukogude armee poolt sai eesti rahvas jälle alustada vaba elu ja rahulikku ülesehitustööd.

MAJANDUS

Üldandmeid minevikust ja tänapäevast

Kuni Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini arenes Eesti majandus Venemaa majandusliku organiismi osana. Vastavalt ajalooliselt kujunenud tingimustele ja heale geograafilisele asendile toimus Eestis alates XIX sajandi teisest poolest kapitalismi kiire arenemine. Suur osa põllumajanduse ja tööstuse kaubatoodangust läks Peterburi turule.

Seoses raudteede ehitamisega XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi algul tihenesid majanduslikud sidemed Venemaa siserajoonidega veelgi. Eesti territoorium muutus Loode-Venemaaga ühtseks majanduslikult lahutamatuks tervikuks. Raudteede võrk Eestis oli tihedamaid Venemaal. Raudteed ühendasid Eesti sadamaid (neist Tallinn oli 1880-ndate aastate esimesel poolel kaubakäibelt Peterburi ja Odessa järel kolmandal kohal) Venemaa siserajoonidega. See soodustas igati majanduse arenemist.

Tööstus saavutas toleaeagsel Eesti territooriumil suhteliselt kõrge arengutaseme. Eestimaa kubermangus tuli enne Esimest maailmasõda iga 1000 elaniku kohta 43,8 tööstustöölist (Venemaa keskmine 13,3); tööstustoodang Eestimaa kubermangus moodustas iga 1000 elaniku kohta 125,2 rubla (Venemaa keskmine 27,2 rubla).

Tööstus paistis silma kõrge kontsentratsiooni poolest. 1900. aastal töötas üle 500 töölisega ettevõtetes 65 protsenti tööliste koguarvust. Juhtiv koht tööstuses oli toot-

misvahendite tootmisel (vagunite, elektrimasinate ja põllumajandusmasinate ehitus); samuti oli arenenud tekstiilitööstus. Neile tööstusharudele lisandus 1912. aastast peale laevaehitus. Esimese maailmasõja alguseks olid Eesti suurimateks tööstusettevõteteks Vene-Balti Laevaehitustehas (1916. aastal — 15 000 töölisi), vaguniehtehas «Dvigatel», Venemaa ja Euroopa suurim tekstiilitööstuse ettevõtte Kreenholmi Manufaktuur (1913. aastal — 11 000 töölisi) jt.

Põllumajandus arenes kapitalistlikul alusel ning oli suhteliselt kõrgel tasemel. Tähtsamaks haruks oli loomakasvatus, eeskätt piimakarjapidamine. See saavutas oma arengutasemelt ja toodangu kvaliteedilt koos teiste Balti kubermangudega ühe esikohtadest Venemaal. Laialdaselt oli levinud põldheinakasvatus.

Valitsev positsioon põllumajanduses oli saksa mõisnike käes, kellele kuulus 57,9 protsenti kogu maast.

Transpordi alal kujunes Eesti tähtsaks transiitterritoriumiks Venemaa majanduslikes sidemetes Lääne-Euroopaga.

*

Eesti ja kogu Baltikumi ning Venemaa vaheliste majanduslike suhete täielik katkestamine ja «iseseisvate» Balti riikide loomine andis nende territooriumide majanduselule ränga hoobi. Balti kubermangud lakkasid täitmast neid funktsioone, mis neil Venemaaga kauaaegsete ajalooliste sidemete ja geograafilise asendi tõttu olid välja kujunenud ning mis olid rohkem kui kahe sajandi jooksul nende kubermangude arenemise aluseks.

Kõneldes tööstusest märgime, et niisugused võimsad suurtööstuse ettevõtted, nagu Kreenholmi Manufaktuur, Balti Manufaktuur, Vene-Balti Laevaehitustehas,

«Dvigatel» jt., töötasid kodanlikus Eestis alakoormatusega või lõpetasid üldse oma tegevuse. Tööliste arv suurtööstuses vähenes 1939. aastaks, võrreldes 1913. aastaga, peaaegu 3-kordselt. Tööstuses peremehetses väliskapital, millele kuulus 58 protsenti põhifondidest.

Eesti tööstus muutus kodanliku valitsuse lõpuaastail fašistliku Saksamaa varustusbaasiks, tema aktiivseks abistajaks Teise maailmasõja ettevalmistamisel.

Isoleerimine Nõukogude Liidust avaldas negatiivset mõju ka põllumajandusele. Peterburi laiaulatusliku turu kaotamine mõjus Eestis laostavalt eriti kartulikasvatusele. Kodanliku Eesti entsüklopeedia märgib, et «ühes piiritustööstuse langusega Vene turu kaotamisel on kartulikasvatuse kahanenud, sest tärglisetööndus ei ole temale pandud lootusi täitnud ja kaotatud Leningradi värske kartuli turgu ei ole suutnud asendada muud välisturud — Soome ja Rootsi».

Kodanliku võimu kehtestamisega vähenes piiritustoodang Eestis kuuekordselt. Ränga hoobi sai linakasvatuse, kus külvipind tsaariajaga võrreldes vähenes umbes 50 protsenti.

Tagasi läks ka loomakasvatuse. Nii sea- kui lambakasvatuse alal ei jõudnud kodanliku Eesti põllumajandus isegi 1935. aastaks ületada 1916. aasta taset.

Loomulikke ja aegade jooksul väljakujunenud majanduslikke sidemeid Venemaa teiste kubermangudega tuli kodanliku Eesti tingimustes hakata asendada uute, ebaloomulike ja kunstlikega.

Kodanlik Eesti kaotas peaaegu täielikult oma tähtsuse ka transiitterritoriumina. Kui veel 1922. aastal moodustas Nõukogude Venemaal transiit läbi Eesti 345 000 tonni, siis eesti kodanluse üha vaenulikuma hoiaku tõttu Nõukogude Liidu vastu vähenes transiit 1933. aastaks ainult 700-le tonnile.

*

Nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis ja Eesti astumisega NSV Liidu koosseisu 1940. aastal toimus vabariigi majanduses, tema poliitilises elus ja kultuuri alal kiire tõus. Esimese nõukogude aastaga (1940—1941) suurenes tööstustoodang Eestis üle 60 protsendi. Tööstustöölise arv kasvas kiiresti. Likvideeriti tööpuudus.

Saksa fašistlike vallutajate kallaletung Nõukogude Liidule 1941. a. juunis ja Eesti ajutine okupeerimine laastas vabariigi majanduse. Okupandid tekitasid Eestile 16 miljardi rubla suuruses materiaalsel kahju. Tööstusettevõtete võimsustest hävitati 45 protsenti. Suuresti kahjustati energiamajandust. Okupandid hävitasid tunduva osa karjast. Linnades purustati ja hävitati 57 protsenti elamufondist.

Neljanda viisaastaku jooksul (1946—1950) Eesti NSV majandus taastati ja ületati tunduvalt sõjajärgne tase. Sotsialistliku industrialiseerimise tulemusena saavutati väljapaistvat edu tööstuse arengus. Rajati uued tööstusharud, nagu põlevkivigaasi-, täppismehaanika- ja aparaaditööstus jt. Kõikides tööstusharudes teostati põhjalik tehniline rekonstrueerimine. Vabariigi põllumajanduses kasvas teravilja ja kartuli tootmine. Suurenes loomakasvatuse toodang. Viidi läbi põllumajanduse kollektiviseerimine.

Sotsialismi võit ja esimese sõjajärgse (neljanda viisaastaku (1946—1950) edukas täitmine lõi kõik eeldused uueks, veelgi võimsamaks tõusuks järgmisel viisaastakul.

Viiendal viisaastakul arenes eriti kiire tempoga põlevkivi kaevandamine ja töötlemine, sealhulgas põlevkivigaasitööstus, elektrienergia ja elektrimootorite tootmine, masinaehitus, keemiatööstus, ehitusmaterjalide, tekstiili, liha- ja piimasaaduste tootmine. Tööstuse kogutoodang ületas 1955. aastal sõjajärgse taseme

6,7-kordselt ning suurenes 1950. aastaga võrreldes 204 protsenti. 1959. aastal ületas tööstuse kogutoodang juba rohkem kui 10-kordselt sõjaeelse, 1940. aasta taseme.

Tööstuse toodang tähtsamate tooteliikide järgi suureneb 1960. aastaks sõjaeelse, 1940. aastaga võrreldes järgmiselt:

põlevkivi	5,1 korda
elektrienergia	11,1 „
turvas	1,9 „
elektrimootorid (kuni 100 kW) ¹	65,1 „
tellised	5,3 „
klaas	2,7 „
paber	4,2 „
puuvillane riie	5,0 „
villane riie	2,9 „
linane riie	3,3 „
nahkjalatsid	5,4 „
kalapüük	3,3 „

Põhjalikud muutused toimusid ka vabariigi tööstuse struktuuris. Kodanlikus Eestis (1940. aastal) olid tööstuse põhilisteks harudeks kerge- ja toiduainete tööstus: toiduainete tööstuse osatähtsus tööstuse kogutoodangus (rahalisel väljenduses) moodustas 32,2 protsenti, kuna kergetööstuse peamise haru — tekstiilitööstuse — osatähtsus oli 17,2 protsenti. Rasketööstuse osatähtsus oli väga väike (1940. aastal ligikaudu 24—25 protsenti); metallitöötlemise ja masinaehitustööstuse toodang (rahalisel väljenduses) moodustas kõigest 7,7 protsenti tööstuse kogutoodangust. Puudus peaaegu täielikult tootmisvahendite tootmine.

Käesoleval ajal on Eesti NSV põhilisteks tööstusharudeks rasketööstuse harud. Juba 1950. aastal oli

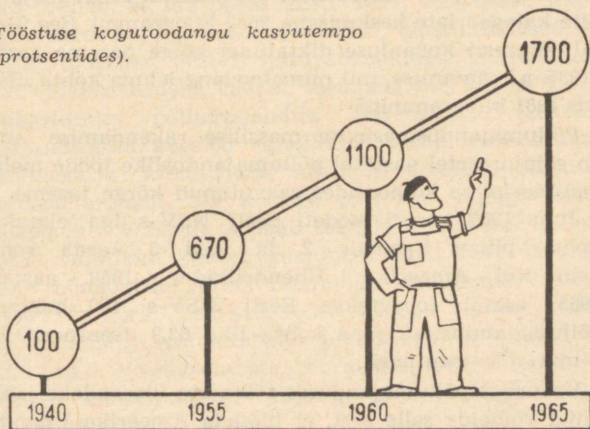
¹ 1945.—1960. aastate kohta

rasketööstuse osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus 41 protsenti. Viienda viisaastaku lõpuks aga suurenes rasketööstuse osatähtsus veelgi, moodustades 1955. aastal 45 protsenti vabariigi tööstuse kogutoodangust. Seitseaastaku lõpuks ulatub rasketööstuse harude osatähtsus 50-le protsendile.

Eeloleval seitseaastakul kasvab Eesti NSV tööstuse kogutoodang 83 protsenti, sealjuures rasketööstuses 97 protsenti ja kergetööstuses 65 protsenti võrra. Seitsme aasta pärast (1965) ületab vabariigi tööstusliku tootmise maht 1940. aasta taseme 17-kordselt.

Tähtsaimaks rasketööstuse haruks vabariigis on käesoleval ajal masinaehitus ja metallitöötlemise tööstus, mille toodang moodustab ümmarguselt 13 protsenti vabariigi tööstuse kogutoodangust. Suurimate arenguperspektiividega rasketööstuse haruks Eestis on põlevkivitööstus, millel seisab ees suur tulevik.

Tööstuse kogutoodangu kasvutempo (protsentides).

Eesti NSV tegi lühikese aja jooksul läbi industrialiseerimise kiire protsessi, mille tulemusena tööstustoodang moodustab üle 80 protsendi tööstuse ja põllumajanduse toodangust kokku.

Seega on Eesti nõukogude võimu tingimustes muutunud vähearenenud tööstusega agraarmaast arenenud põllumajandusega industriaalmaaks.

Eesti NSV põllumajanduse põhisuunaks on loomakasvatussaaduste tootmine, mis annab üle $\frac{2}{3}$ vabariigi põllumajanduse kaubatoodangust (rahalisel väljenduses).

Loomakasvatuse arendamisel on sõjajärgsetel aastatel saavutatud silmapaistvat edu. Hoolimata sellest, et Saksa okupatsiooni ajal (1940—1944) vähenes lehmade arv 219 060 lehma ehk ligemale poole võrra, on vabariigi sõjaeelne võitoodang (13 239 t) ületatud. 1959. aastal ulatus Eesti NSV võitoodang juba 15 600 tonnile. Lehmade arv ei ole küll veel saavutanud sõjaeelset taset, kuid märgatavalt on tõusnud piimatoodang iga lehma kohta, mis moodustas 1958. aastal kõigi majandite kategooriate keskmisena 2639 kilogrammi. See ületab suuresti kodanluse diktatuuri kõige parema aasta (1935. a.) saavutuse, mil piimatoodang lehma kohta ulatus 1981 kilogrammini.

Põllumajandusmasinate massilise rakendamise abil on sõjajärgsetel aastatel põllumajanduslike tööde mehhaniseerimine kolhoosides saavutanud kõrge taseme.

Juba 1957. aastal toodeti Eesti NSV-s iga elaniku kohta piima ligemale 2 ja võid 3 korda rohkem kui Ameerika Ühendriikides 1958. aastal. 1965. aastal toodetakse Eesti NSV-s 100 hektari põllumajandusliku maa kohta liha 63,9 tsentnerit ja piima 671 tsentnerit.

Vabariigi põllumajanduses töötajate ülesandeks jääb nüüd võidelda selle eest, et ületada Ameerika Ühend-

riikide tase ka teiste tähtsamate põllumajandussaaduste tootmises iga elaniku kohta.

Eesti NSV transpordile annab erilise tähtsuse Eesti asend Läänemere ääres. Eesti NSV on Nõukogude Liidu üks tähtsamaid läände viivatest transiitterritooriumidest. Teede võrk on vabariigis tihe. Kõik tähtsamad tööstuslinnad ja enamik rajoonikeskusi on raudteejäämade vahetus läheduses. Kõva kattega maanteed suhteliselt rohkuselt on vabariik ühel esikohtadest NSV Liidus.

Tihe on ka vabariigi lennuliinide võrk, mis ühendab Eesti NSV pealinna vabariigi tähtsamate linnade ja saartega.

Eesti NSV majanduse koht vennasvabariikide hulgas

Eesti NSV majanduse kaasaegset struktuuri vaadeldes ilmneb, et üle poole Eesti NSV tööstusest, nagu masinaehitus-, keemia-, tselluloosi-, tekstiilitehased jt., vajab toorainet teistest liiduvabariikidest. Suurel hulgal vajab masinaid, väetisi, seemneid jne. teistes liiduvabariikides põllumajandus. See näitab veenvalt majandusliku koostöö vajalikkust teiste vennasvabariikidega, et kindlustada vabariigi enamiku tööstusharude arengut. See koostöö pole aga sugugi mitte ühepoolne. Vabariik saadab teistele liiduvabariikidele neile vajalikke kaupu, kusjuures Eesti NSV tööstus, olles nõukogude võimu tingimuses kujunenud eeskätt töötlevaks tööstuseks, saadab teistele liiduvabariikidele vastukaubana peamiselt valmis-tooteid. Väljaveetavate toorainete, kütuse ja pooltoodete maksumus on vabariigi väljaveo kogumaksumuses tühine.

Seega on Eesti vennasvabariikide ühises peres kujunenud üheks NSV Liidu arenenud töötleva tööstuse rajooniks. Võrreldes kodanliku Eestiga on see saavutus pöördelise tähtsusega, sest kodanliku võimu tingimustes oli Eesti eeskätt tooraineid ja pooltooteid tootev ja väljavedav maa. Nii moodustasid 1937. aastal toorained ja pooltooted väljaveetavate kaupade koguväärtusest 40,3 protsenti, kusjuures toorainete ja pooltoodete osatähtsus väljaveos näitas ajavahemikul 1929—1937 kindlat suurenemise tendentsi (1927. aastal moodustas toorainete ja pooltoodete osatähtsus väljaveo väärtusest 30 protsenti). Kodanlikust Eestist veeti välja suurel hulgal peamiselt metsamaterjali (lauad, plangud, propsid), vineeri ja vineertoolipõhju, tselluloosi ja paberimassi, toornahku, lina, põlevkiviõli (tooraineiks Saksa keemiatööstusele), kunstsarve jne.; seega hulgaliselt neid tooraineid, mida praegu ümbertöötamiseks sisse veetakse.

*

Eesti NSV koht teiste liiduvabariikide hulgas tööstustoodangu mahu poolest on järgmine:

1. koht — põlevkivi kaevandamises ning põlevkiviõli ja -gaasi tootmises;
4. koht — puuvillase ja linase riide tootmises;
5. koht — paberi tootmises ja kalapüügis;
6. koht — vineeri ja turba tootmises;
7. koht — või tootmises.

Võrdluseks märgime, et Eesti NSV on oma pindalalt teiste liiduvabariikide hulgas 13. ja elanike arvult 15. kohal.

Võttes arvestuse aluseks toodangu iga elaniku kohta, ületab Eesti NSV üleliidulise keskmise tootmis-

Kohtla-Järve sotsialistlik linnaosa.

taseme iga elaniku kohta järgmiste tähtsamate toodete alal: põlevkivitööstuse tooted, mineraalväetised, küteturvas, tellised, aknaklaas, paber, vineer, puuvillane, linane ja villane riie, trikoopesu ja pealistrikooesemed, nahkjalsid, või, liha, kala ja konservid.

Eesti NSV-d tuleb seega kohalikest ressurssidest ja üleliidulisest tööjaotusest lähtudes iseloomustada kui NSV Liidu tähtsaimat põlevkivi kaevandamise ja töötlemise rajooni ühes arenenud energiamaajanduse, metallitööstuse, tekstiili-, ehitusmaterjalide, paberi- ja toiduainete tööstusega. Vabariigi põllumajandust iseloomustab

piima ja liha tootmise suunaga produktiivloomakasvatus.

Eesti NSV osatähtsus vastavas üleliidulises toodangus on aastail 1940—1957 suurenenud konservide tootmises 4 korda, puuvillase riide tootmises 3 korda, pealistrikoo tootmises üle 3 korra, nahkjalatsite tootmises üle 2 korra, paberi ja linase riide tootmises ligemale poolteist korda. Kui arvestada ka metallitööstuse ja masinaehituse suurt tõusu (metalli- ja masinaehitustööstuse osatähtsus oli 1940. aastal üleliidulises toodangus väga väike, sest kodanluse poolt laostatud masinaehitust ei suudetud 1940/41. a. kuigi suures ulatuses üles ehitada), siis võib õigustatult väita, et Eesti NSV asub NSV Liidu majanduses praegu palju kõrgemal kohal kui 1940. aastal. See on seda hinnatavam, et NSV Liidu majandus tervikuna on sõjajärgsetel aastatel teinud läbi erakordselt kiire arengu.

Ka Balti liiduvabariikide hulgas on Eesti NSV-l, vaatamata territooriumi ja rahva arvu vähesusele¹, nii tööstuse kui ka põllumajanduse alal üsna silmapaistev koht.

Eesti NSV on Balti liiduvabariikidest toodangu mahult 1. kohal mineraalväetiste, paberi ja puuvillase riide tootmises, 2. kohal elektrienergia, saematerjalide ja aknaklaasi ning 3. kohal turba, vineeri, tsemendi, ehitustelliste, villase, linase ja siidriide, trikotaaži, nahkjalatsite, liha, või, kala ja konservide tootmises.

Toodangu poolest iga elaniku kohta on Eesti NSV Balti liiduvabariikide hulgas rasketööstuse haru-

¹ Eesti NSV hõlmab 25 protsenti, s. o. ühe neljandiku Balti liiduvabariikide kogupindalast. Eesti NSV-s elab 19 protsenti, s. o. vähem kui üks viiendik Balti liiduvabariikide rahvastikust.

des¹ esikohal elektrienergia ja mineraalväetiste tootmises, samuti ka saematerjalide ja paberi tootmises. Esikoht on vabariigil ka mitmete ehitusmaterjalide tootmises, nagu aknaklaas ja ehitustellised. Kerge-tööstuse harudest on vabariik esikohal tekstiilitööstuse, eeskätt puuvillase ja linase riide tootmise alal.

Toiduainete tööstusest väärib esiletõstmist vabariigi esikoht liha, või ja konservide tootmise ning kalapüügi alal.

Teisel kohal on Eesti NSV Balti liiduvabariikide hulgas tsemendi, vineeri, villase riide ja nahkjalatsite tootmises. Kolmandale, s. o. viimasele kohale jääb vabariik turba tootmises ning siidriide ja trikotaaži toodangus.

Siit järeldus, et Eesti NSV (arvestades ka tema erandlikku kohta teiste Balti liiduvabariikide seas põlevkivitööstuse alal) on rea tähtsate tööstustoodete ja toiduainete tootmises iga elaniku kohta Balti liiduvabariikide hulgas esikohal, paistes silma tootmise suhteliselt kõrge intensiivsuse poolest.

¹ Arvestamata põlevkivitööstust, mis on Eestis teiste Balti liiduvabariikide hulgas ainulaadne.

VABARIIGI TÖÖSTUSE EDUSAMMUD

Energeetika — tööstuse leib

Nõukogude Eesti paistab silma Balti liiduvabariikide hulgas ja NSV Liidu kogu loodeosas oma arenenud energiamajandusega. Energia tootmine baseerub peamiselt põlevkivi ja hüdroenergia kasutamisel, kuna turba kasutamine elektrienergia tootmiseks on suhteliselt vähetähtsal kohal.

Kodanlikus Eestis, hoolimata suurtest looduslikest energeetilistest ressurssidest, oli energiamajandus väga madalal tasemel. Tööstuses, transpordis ja kommunaalmajanduses kasutatavast kütusest moodustas küttepuidu osatähtsus 40 protsenti. Põllumajanduses ja väikelinnades oli aga puit peaaegu ainsaks kütuse liigiks. Valdavaks olid kodanlikus Eestis väikesed linna ja maa soojuselektrijaamad, millest ligi pool hävis või vigastati saksa fašistliku okupatsiooni ajal.

Nõukogude võimu ajal mitmekordistus põlevkivi kaevandamine energia tootmiseks. Liiduvabariikide hulgas, nagu juba märgitud, seisab Nõukogude Eesti esimesel kohal põlevkivi tootmises iga elaniku kohta. Esikohal on vabariik ka siis, kui võrrelda Eesti NSV-s ühele elanikule tulevat põlevkivitoodangut teistes liiduvabariikides kaevandatava söe kogusega.

1958. aasta andmetel toodeti Eestis iga elaniku kohta 7,5 tonni põlevkivi. See ületab üle kahe korra Kasahhi

NSV ja ligi kaks korda Ukraina NSV sama aasta tulemused söe tootmises. Vene Föderatsiooni saavutustest on Eesti NSV ees umbkaudu kolm korda.

Põlevkivi kaevandamise arengutempost kodanlikus Eestis ja Nõukogude Eestis annavad kujuka näite järgmised arvud: kui ajavahemikus 1930—1940 suurenes põlevkivi kaevandamine 3,6 korda, siis aastail 1945—1955 oli tõus juba 8,1-kordne. Praegu kaevandatakse Eestis enam kui nelja ja poole kordselt rohkem põlevkivi kui sõjaeelsel, 1940. aastal.

Põlevkivi kasutatakse kütusena tööstuses, elektrijaamades, raudteetranspordis ja kommunaalmajanduses. Umbkaudu pool kaevandatavast põlevkivist kasutatakse põlevkivigaasi tööstuses.

Suured põlevkivitarbijad on ka soojuselektrijaamad. Nõukogude võimu ajal on põlevkivibasseinis ehitatud kaks suurt elektrijaama: Ahtme ja Kohtla-Järve elektrijaam. Käiku on lastud kolmas, NSV Liidu kogu loodeosa võimsaim, Balti soojuselektrijaam Narva linna lähedal. Kütusena kasutatakse ka siin põlevkivi. Elektrijaama esimese järgu võimsus on ette nähtud 300 000 kilovatti. Esimene järk läheb täielikult käiku 1960. aastal. Seejärel asutakse välja ehitama elektrijaama teist järku. Energiahiiglase koguvõimsus ulatub esialgsete kavade kohaselt 600 000-le kilovatile.

Parema ettekujutuse saamiseks Balti elektrijaama suurusest tuleb lisada, et elektrihiiglase esimese järgu põlevkivivajadus on ligi 3 miljonit tonni aastas, see tähendab, et kui vedada jaama tarbeks põlevkivi 50-tonniste vagunitega, siis peab iga 8 minuti järel elektrijaama saabuma üks vagun põlevkiviga. Kuna aga põlevkivi on suure tuhasisaldavusega, siis tuleb igas tunnis jaamast kõrvaldada ligi 200 tonni tuhka. Balti soojuselektrijaama esimese järgu ehitamisega haka-

takse saama 3,5 miljonit kilovatt-tundi elektrienergiat aastas. Balti soojuselektrijaam on esimene selletaoline elektrijaam maailmas.

Põlevkivi massilise kasutamisega on toimunud suur muudatus vabariigi kütuse bilansis. Põlevkivi osatähtsus kütuse bilansis on üle 60 protsendi.

Teisel kohal on energiatootmises hüd ro e n e r g i a kasutamine. «Valget sütt» saadakse peamiselt Põhja-Eesti jõgedest, milledest mitmed sööstavad jugadena alla paekaldast, viies oma veed Soome lahte.

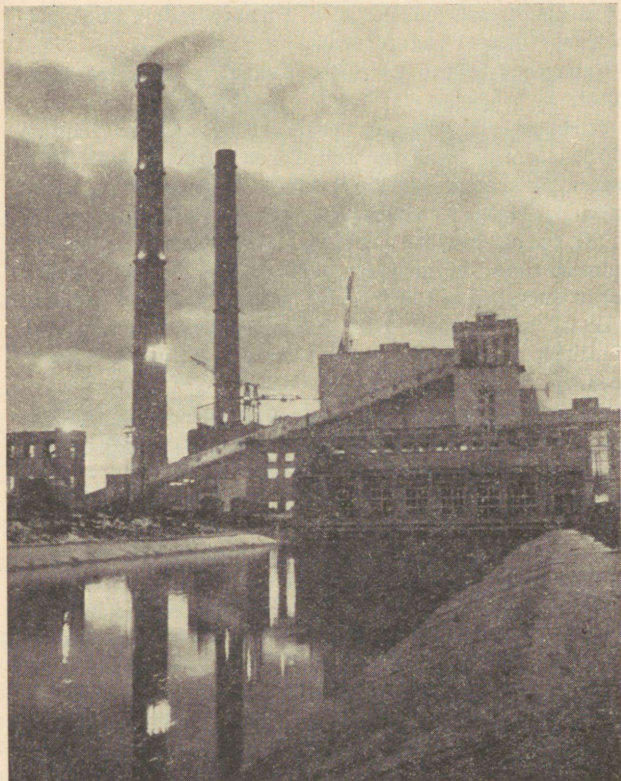
Nõukogude Eestis on sõjajärgsetel aastatel rajatud ja käiku lastud arvukalt kohalikke maa hüdroelektrijaamu. Niisuguseid elektrijõujaamu on rajatud peamiselt Eesti põhja- ja idapoolses osas, kusjuures nad varustavad elektrienergiaga peamiselt kolhoose, sovhoose ja maa-asulaid.

Edaspidi teostatakse maa elektrifitseerimist ainult suurte riiklike elektrijaamade abil, kus elektrienergia tootmine on mitmeti otstarbekam ja mis peaasi — palju odavam kui kohalikes väikejaamades.

Kolmandal kohal vabariigi kütte-energia majanduses on turvas. Turba osatähtsus Eesti NSV kütuse bilansis on praegu 5,8 protsenti, mis on ilmselt liiga vähe ning peab järgnevatel aastatel tunduvalt tõusma. Elektrienergia tootmises on turba osatähtsus samuti liialt väike. Turba baasil töötab vabariigis ainult üks suurem — Ellamaa — soojuselektrijaam.

Nõukogude aastatel on turbatööstuses toimunud suured edusammud. Kui 1940. aastal toodeti vabariigis 283 tuhat tonni turvast, siis 1959. aastal juba ligemale kaks ja pool korda rohkem — 666 000 tonni. Turbabriketi tootmine on ajavahemikus 1940—1959 suurenenud 40 tuhandelt tonnilt 75 tuhandele tonnile.

Turba tootmise tunduv suurenemine oli võimalik

Balti soojuselektrijaam Narvas.

eeskätt peamiste tootmisprotsesside mehhaniseerimise abil. Freesturba ja turbabriketi tootmisel (Tootsi turbabriketi tehas) ei puuduta inimese käsi turvast kogu

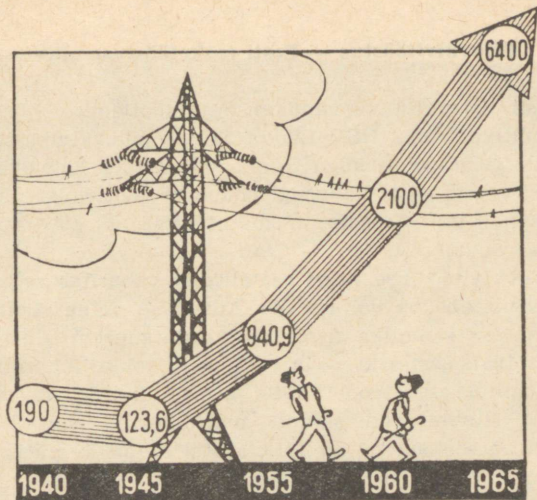
tootmisprotsessi jooksul, s. o. turbaväljadelt kuni briketi laadimiseni vagunitesse.

Vabariigis töötab ka mitu tükkturba tootmise ettevõtet.

Turbabriketi toodang peab 1965. aastaks jõudma 250 000 tonnile, mis on neli korda rohkem kui 1958. aastal. Seitseaastaku lõpul läheb Põhja-Eestis käiku vabariigi teine turbabriketi tehas, võimsusega 120 tuhat tonni briketi aastas. Lääne-Eestis rajatakse kolmas sama võimsusega briketitehas. Iga elaniku kohta hakatakse 1965. aastal tootma 4 korda rohkem briketi kui toodeti 1958. aastal. Seega lahendatakse põhiliselt linnaelanike varustamine ajakohase kütusega.

Vabariigi elektrienergia tootmine, mis baseerub põlevkivi, turba, teiste tahkete kütuste, vedelkütuste ja hüdroenergia kasutamisele, ületab samuti sõjaeelsed näitajad. 1935. aastal toodeti Eestis 100,6 ja 1940. aastal 190 miljonit kilovatt-tundi elektrienergiat. 1959. aastal oli aga elektrienergia toodang Eestis juba 1,3 miljardit kilovatt-tundi ehk 6,8 korda suurem kui 1940. aastal. Ainuüksi elektrijaamade võimsuse juurdekasv aastatel 1951—1955 ületab kodanliku Eesti kõigi elektrijaamade võimsuse.

Iga elaniku kohta toodeti elektrienergiat Eestis 1959. aastal 1086,9 kilovatt-tundi, NSV Liidus keskmiselt aga 1264,4 kilovatt-tundi, seega mõnevõrra rohkem kui Eesti NSV-s. Võrdluseks on huvitav märkida, et 1940. aastal toodeti Eestis iga elaniku kohta 181 kilovatt-tundi elektrienergiat, mis oli tunduvalt allpool NSV Liidu tolleaegsest keskmisest elektrienergia toodangu tasemest — 252 kilovatt-tundi iga elaniku kohta. Balti liiduvabariikide seas on Eesti elektrienergia toodangu poolest iga elaniku kohta esikohal.

*Elektrienergia tootmine
(miljonites kilovatt-tundides).*

Põhiliselt muutub Eesti NSV koht NSV Liidus elektrienergia tootmise alal seitseaastaku lõpuks, mil elektrienergia tootmine Eestis kasvab 1965. aastaks 6,4 miljardi kilovatt-tunnini, s. o. 5,7-kordseks võrreldes praegusega, ehk 34-kordseks võrreldes 1940. aastaga. Seega tõuseb Eesti NSV elektrienergia tootmiselt iga elaniku kohta esimesele kohale teiste liiduvabariikide hulgas ja ühele esikohtadest maailmas, tootes ligemale 5120 kilovatt-tundi elektrienergiat iga elaniku kohta aastas. Märkime, et 1955. aastal toodeti Ameerika Ühendriikides ligemale 3900, Inglismaal üle 1700 ja Saksa Föderatiivses Vabariigis 1500 kilovatt-tundi elektrienergiat iga elaniku kohta,

Eesti põlevkivi kaevandamise ja töötlemise tööstus on juhtival kohal NSV Liidus. Siinne põlevkivibassein annab 75 protsenti kogu Nõukogude Liidus kaevandatavast põlevkivist. Vabariigi põlevkivi töötlemise tööstus annab ligi 70 protsenti kogu NSV Liidu põlevkivi-gaasi toodangust.

Põlevkivitööstuse suurt osatähtsust vabariigi majanduses näitab kas või võrdlus Austriaga, mille elanike arv on Eesti elanike arvust 6,5 korda suurem. Austria tootis 1957. aastal kivi- ja pruunsütt kokku 7,1 miljonit tonni (Eestis toodeti 1957. a. põlevkivi 8,3 miljonit tonni). Huvitav on samuti märkida, et tsaristliku Venemaa söetoodang oli 1913. aastal ainult 29 miljonit tonni.

Kodanlikus Eestis haaras välismaa kapital Eesti suured põlevkivivarud enda kätte: 1928. aastal andis kodanlik valitsus 25 luba kontsessioonide saamiseks. Välismaa kapital Eestis arendas põlevkivitööstust ühekülgseks. Esimestel aastatel laienes peamiselt põlevkivi kaevandamine energeetiliseks kütuseks. Hiljem läks töötlemiseks üle poole kaevandatavast põlevkivist. Põlevkivi toorõli veeti strateegilise toorainena Saksa-maale. Tehniline tase kaevandustes oli madal. Põhiliseks tööriistaks kaevuril oli kirka, labidas ja käsi-puur. Vagonettide vedu kaevandustes toimus hobujõul.

Nüüd on põlevkivitööstuses toimunud suur pööre. Põlevkivitööstus muutus sõjajärgsete aastatega vabariigi industrialiseerimise tähtsamaks hoovaks.

1959. aastal töötas Eestis põlevkivikaevandusi ja -karjääre kaks korda rohkem kui enne sõda. Põlevkivi utmiste-hased on rekonstrueeritud ja töötavad tunduvalt suurema võimsusega kui varem.

Põlevkivi laadimismasin kaevanduses.

Põlevkivitööstuse kiire areng oli võimalik vaid uuel tehnilisel baasil, mis kergendab kaevurite ja õlitehas-tes töötajate tööd ja suurendab tööviljakust. Praegu näemegi, et ligi 75 protsenti põlevkivi lahtiraiumise tööd kaevandustes toimub masinatega. Omaaegsete hobuveokite asemel toimub põlevkivivagonettide vedu trolli- ja akumulaator-elektrivedurite abil.

Suurt majanduslikku efekti annab põlevkivi karjää-riviisiline kaevandamine. Tööviljakus tänapäeva teh-nika ja kihi täieliku väljavõtmise juures suureneb kar-jääriviisilisel kaevandamisel 1,5—2 korda. See lubab tunduvalt alandada põlevkivi omahinda.

Põlevkivi termilisel töötlemisel on kasutamisele võe-tud uued võimsad agregaadid ja rekonstrueeritud

vanad utmisagregaadid. Uued utmisagregaadid on ligi kolm korda võimsamad endistest.

Praegu toimub põlevkivi töötlemine kolmes põlevkivibasseini tööstuskeskuses: Kiviõlis, Kohtlas ja Kohtla-Järvel. Viimane annab enamiku vabariigis toodetavast vedelkütusest.

Vabariigi põlevkivitööstuse toodang leiab Eesti NSV rahvamajanduses laialdast kasutamist.

Eesti põlevkivibassein varustab vabariigi ettevõtteid kütusega (põlevkivi, põlevkiviõli, põlevkivi-gaas, bensiin), elektrienergiaga, määrdeõlidega, väävliga, bituumeniga, immutusõliga, taimekahjurite tõrjevahenditega, hüposulfiidiga, lakkidega, trükivärvi, parkainete ja rea teiste rahvamajandusele väga vajalike ainetega.

Põlevkivituhka kasutatakse ehitusmaterjalide töötuses sideaine «kukermiidi» tootmisel ja ehituskivide valmistamisel. Põlevkivituhk on heaks vahendiks ka happeliste muldade lupjamisel, tõstes nende viljakust.

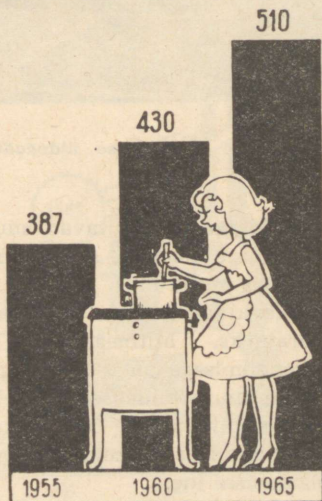
Eesti NSV põlevkivitööstuse toodangu järele on suur nõudmine ka väljaspool vabariigi piire.

Uue lehekülje põlevkivitööstuse arengus pööras uus tööstusharu — põlevkivist gaasi tootmine. Kohtla-Järvel pärast sõda rajatud põlevkivitöötlemise kombinat on omal alal suurimaks maailmas. Tehas kasutab põlevkivi komplekselt. Ta koosneb õliutmistehasest, gaasitehasest ja reast kõrvaltsehhidest, mis toodavad mitmesuguseid keemilisi produkte põhitootmises tekkinud jääkidest. Kui Kohtla-Järve vana utmistehas paiskas aastakümneid madalakalorilist heitgaasi õhku (seda peeti kasutuks jäätmeiks), siis nüüd see kogutakse ja suunatakse kamberahjude kütteks. Seega on õliutmine ja gaasitootmine omavahel orgaaniliselt seotud. Kombinaadiga on tihedalt seotud soojuselektri-

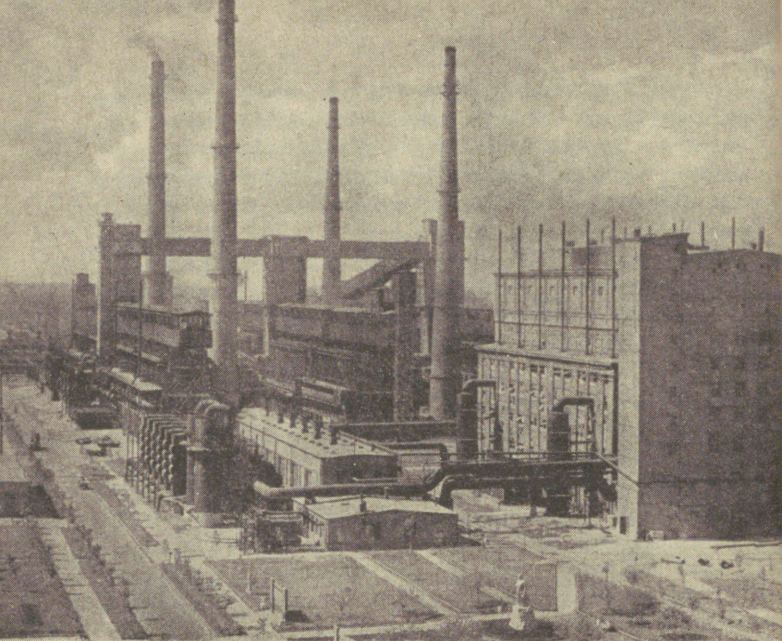
tsentraal, mis kasutab kütteks tolmpõlevkivi. Soojus-
elektritsentraal varustab kombinaadi tsehhe elektri-
energia ja auruga. Kahe esimese sõjajärgse viisaastaku
jooksul suurenes kombinaadis õlitoodang mitmekord-
selt ning 1958. aastal toodeti umbkaudu 2,5 korda roh-
kem gaasi kui 1950. aastal.

Samaaegselt Kohtla-Järvele põlevkivigaasitehase ehi-
tamisega rajati Kohtla-Järve—Leningradi gaasijuhe.
Esimese gaasi said leningradlased 1948. aastal. Eesti
NSV-st saadavat gaasi tarbib ligi 3 miljonit Leningradi
elanikku. Põlevkivibasseinilt hakkasid gaasi saama ka
kümned tuhanded Tallinna elanikud, samuti elanikud
Kohtla-Järvel, Narvas, Jõhvis ja teistes põlevkivi-
basseini linnades.

Põlevkivigaas on leidnud tee mitte üksi korteritesse,
vaid ka paljudesse tööstus- ja kommunaalettevõttesse.

Põlevkivigaasi toodangu
kasv (miljonites kuup-
meetrites).

Kohtla-Järve gaasitehase üldvaade.

Põlevkivigaasi kasutavad suure eduga kütusena mitmesugused tehased, saunad, meditsiinilised ja teaduslikud asutused jne.

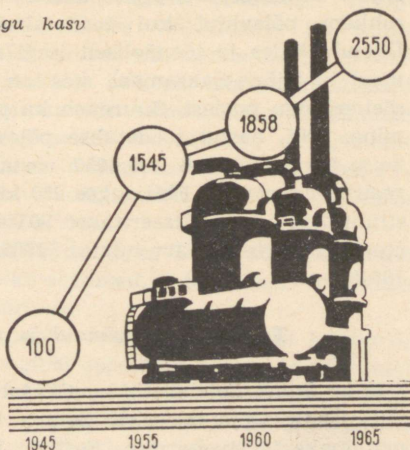
Põlevkivigaas on keemiatööstusele väärtuslikuks tooraineks. Mitmesuguste keemiliste reaktsioonide rakendamisega on võimalik gaasist toota rahvamajandusele suure tähtsusega vedelaid ja tahkeidprodukte, nagu etüülalkoholi, kunstlikku kautšukit, ammoniaaki, lahustajaid, arstimeid, värve, väävlit, väävelhapet, plastmasse jne.

Seoses põlevkivitööstuse ülikiire arenguga on teadlased koos praktikutega välja töötanud põlevkivi energotehnoloogilise skeemi, mille juures põlevkivi kasutatakse kõige ratsionaalsemalt, komplekselt, jäägitat. Selle skeemi kohaselt kasutatakse ära peale põlevkivis leiduva orgaanilise aine ka põlevkivi mineraalne osa.

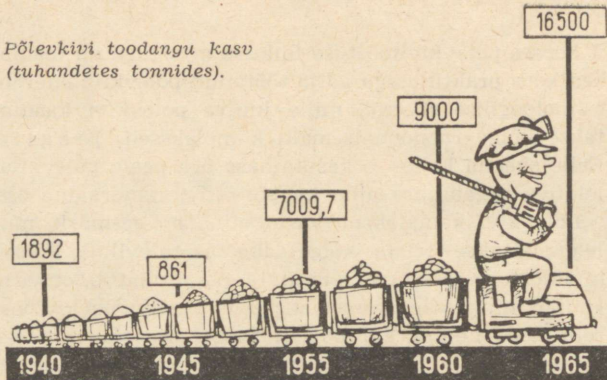
Põlevkivi kompleksne kasutamine on eesmärk, millele püütakse jõuda kõige lähemas tulevikus. Põlevkivitööstuse arenguperspektiivid, nagu nähtub, on väga suured ning pole kaugel aeg, kus Eesti põlevkivibassein koos Leningradi oblasti põlevkivi leiukohtadega kujuneb NSV Liidu loodeosa üheks tähtsamaks kütteenergeetiliseks, keemiatööstuse ja mineraalsete ehitusmaterjalide tootmise keskuseks.

Seitse aastaku jooksul suureneb vabariigi põlevkivitoodang tunduvalt, mistõttu 1965. aastal kaevandatakse

*Põlevkiviõli toodangu kasv
(protsentides).*

Põlevkivi toodangu kasv
(tuhandetes tonnides).

Eestis ligikaudu 14 tonni põlevkivi iga elaniku kohta. Arvestused näitavad, et kui vastavate maade põlevkivi- ja söetoodang ümber hinnata tingkütusele, hakatakse Eestis seitseaastaku lõpul tootma iga elaniku kohta rohkem põlevkivi kui toodetakse sütt Ameerika Ühendriikides ja tõenäoliselt isegi rohkem kui Inglismaal ja Lääne-Saksamaal, kes on tuntud oma suure söetoodangu poolest. Suureneb ka põlevkivigaasi tootmine. 1965. aastal toodetakse põlevkivigaasi ligemale kolm korda rohkem kui 1950. aastal. Laiendatakse ka gasifitseerimistöid. Ehitatakse 250 kilomeetrit uusi gaasijuhtmeid ja gasifitseeritakse 90 000 korterit. Gasifitseeritud korterite arv ulatub 1965. aastal vabariigis 106 000-ni.

Toodetakse masinaid ja aparate

Enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstus üheks arenenumaks tööstusharuks Eestis. Tallinnas töötasid

mitmed suured laevaehitus- ja remondi-, vaguni-, elektrimootorite ning masinaehitustehased. Ainuüksi Vene-Balti Laevaehitustehases töötas enne Esimest maailmasõda 7500 tööliset.

Nõukogude Eestis tuli masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstus faktiliselt uuesti luua, kuna nõukogude võimu taaskehtestamise ajaks olid need tööstusharud peaaegu täiesti laostunud. 1913. aastal, kui Eesti kuulus Vene riigi koosseisu, oli masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstuse suurettevõtete toodangu osatähtsus 33 protsenti, kuid 1939. aastal kõigest 9 protsenti Eesti tööstuse kogutoodangust.

Taastati elektrimootorite, kaabli ja mõõduriistade valmistamine ning täppismehaanika. Rajati rida uusi masinaehituse ja metallitöötlemise ettevõtteid.

Tänapäeval on vabariigi masinaehitus muutunud üleliidulise tähtsusega tootmisharuks, mis varustab ka teisi liiduvabariike mitmesuguste toodetega. Kõikjal NSV Liidus ja ka paljudes välismaades on tuntud Eestis toodetud elektrimootorid, nende hulgas elektrimootorid liftide jaoks ja sellised, mis on kohandatud töötamiseks troopikamaade kliimaatilistes tingimustes. Tehas «Volta», kus toodetakse selliseid elektrimootoreid, on kõige enam mehhaniseeritud masinaehituse tööstusettevõtteks vabariigis. Tehases töötab esimene automaatliin Eesti NSV-s.

Hea kuulsuse on võitnud ka Eestis toodetud katlaehituse energeetika-seadmed. Sedalaadi toodangut annab tehas «Ilmarine».

Vabariigi masinaehitustehaste toodangust tuleb märkida veel tehnoloogilisi seadmeid nafta- ja põlevkivitööstusele ning ekskavaatoreid melioratsioonitööde jaoks, mis vastavad oma omadustelt Balti liiduvabariikide ja NSV Liidu loodeosa looduslikele tingimus-

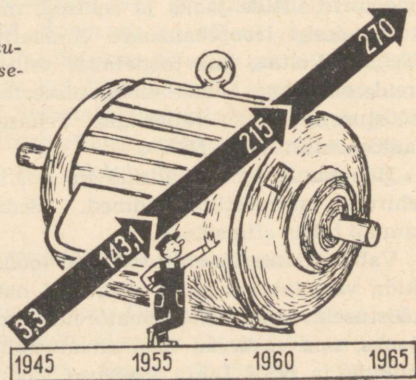
tele. Viimastel aastatel on hakanud kiiresti arenema veel autogreiderite, buldoosrite ja teiste teedehitusmasinate tootmine ning seadmete valmistamine toiduainete tööstuse ettevõtetele. Toodetakse ka mootoreid kalalaevastiku väiksematele laevadele ja mootorpaatidele.

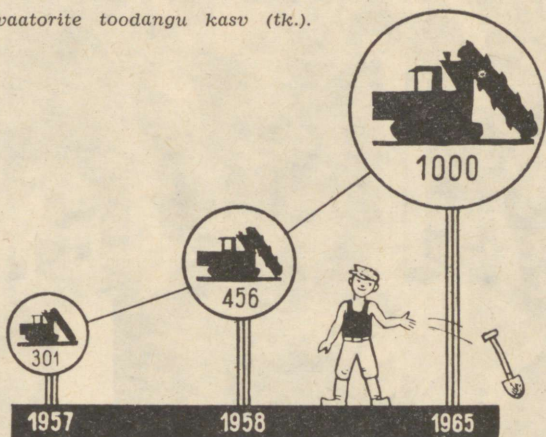
Aparaatide ja täppisriistade toodangust on märkimisväärsemad raadioaparaadid, elektrilised mõõteriistad, mitmesugused kontroll-mõõteriistad, taksomeetrid, külmutusseadmete automaatikaseadmed jne.

Masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstuse toodangu osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus on suhteliselt suur — üle $\frac{1}{3}$. Kiire on olnud ka nimetatud tööstusharude arengutempo.

Peamised masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstuse ettevõtted paiknevad Tallinnas. Vabariigi pealinn annab mainitud tööstusharude toodangust valdava osa, kusjuures üle poole sellest moodustab masinaehituse ja raadiotehniliste ettevõtete toodang.

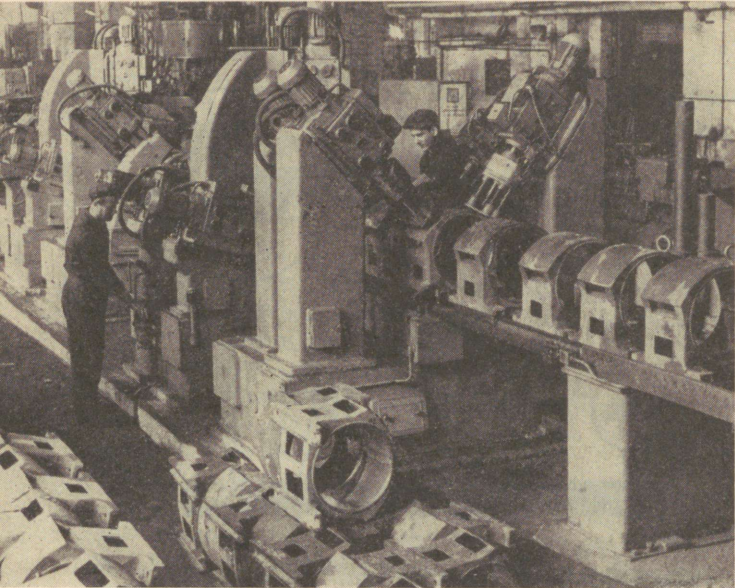
Elektrimootorite toodangu kasv (tuhandetes, võimsusega kuni 100 kW).

Teiseks tähtsamaks masinaehitus- ja metallitöötlemise tööstuse keskuseks vabariigis on Tartu, kus on arenenud peamiselt täppismehaanika- ja aparaaditööstus. Pärnus toimub piimatööstuse masinate ja laevamootorite ning Paides teedehitusmasinate tootmine.

Seitse aastakul suureneb Eesti NSV osatähtsus NSV Liidu masinaehitustööstuses veelgi. Seitsme aasta jooksul lastakse Eestis käiku 8 uut tehas ja rekonstrueeritakse põhjalikult üks tehas, mis kõik spetsialiseeruvad mitmesuguste keerukate aparaatide ja mõõteriistade (röntgeniaparaadid, transformaatorid, automaatikaseadmed, gaasianalüsaatorid, luminescentslambid jne.) tootmisele. Osa uutest tehasest kuulub elektrotehnika valdkonda ning on esimesteks selletaolisteks tehasest NSV Liidus. Seega kujuneb meie vabariik masinaehituse alal eeskätt üheks NSV Liidu aparaaditööstuse keskuseks. See profiil vastab kõigiti tehnilise

Automaatliin „Volta“ elektrimootorite tehases.

progressi nõuetele ning kohalikele tingimustele, sest aparaadiehitus pole metallimahukas, nõuab aga kvalifitseeritud tööjõudu.

Uus tööstusharu — keemiatööstus

Kodanlikus Eestis keemiatööstust kui niisugust ei olnudki. Ta loodi alles pärast sõda. Kuid hoolimata oma noorusest on keemiatööstus üks suurimate arenguperspektiividega tööstusharusid vabariigis. Tema toorainebaasiks on põlevkivi, fosforiit ja puit.

Suurimat edu keemiatööstuses on siiani saavutatud väetiste tootmise alal.

Kodanlikus Eestis toodeti väetistest ainult fosforiidijahu, millest suurem osa saadeti fašistlikule Saksa- maale, kes kasutas seda poolfabrikaadina sõja- ja keemiatööstuses. Fosforiidikaevandused töötasid primitiivse tehnika abil, mehhaniseerimine puudus peaaegu täiesti.

Nõukogude võimu ajal loodi Eestis sõjajärgsetel aastatel s u p e r f o s f a a d i tootmine, mis toimub Tallinna

Maardu Keemiakombinaadis.

läheduses asuvas Maardu keemiakombinaadis. Superfosfaadi tootmine toimub Koola poolsaarelt juurdeveetava apatiidi baasil, mille fosforisisaldavus on tunduvalt suurem kui fosforiidil. Kombinaat toodab ka fosforiidijahu. Fosforiidijahu on taimedele kättesaadav happelise reaktsiooniga muldades. Selliseid muldasid on vabariigis ulatuslikult tema lõunaosas.

1956. aastal hakkas kombinaat vabariigi põllumajandusele andma ka superfosfaati. Seitseaastaku lõpuks, s. o. 1965. aastaks, mitmekordistub superfosfaadi toodang ja fosforiidijahu toodang tõuseb 310 000 tonnile aastas. Mineraalväetiste toodangu mahult iga elaniku kohta ületab vabariik üleliidulise keskmise ja on liiduvabariikide hulgas esikohal.

Maardu keemiakombinaadi tööliste kasutada on efektiivsed töövahendid, nagu ekskavaatorid, buldooseriid, traktorlaadid, kuni 25-tonnised veoautod jne. Üleminekuga lahtiste kaevanduste rajamisele on tunduvalt suurenenud tööviljakus ja alanenud tublisti toodangu omahind.

Keemiakombinaadi töötajatele on ehitatud linnake ühes sotsiaal-kultuuriliste asutuste võrguga töötajate teenindamiseks.

Keemiatööstuse edasiarendamise peamiseks aluseks vabariigis on aga põlevkiviõli ning selle jääkide edasine töötlemine. Põlevkivi baasil arendataval põlevkivi-keemiatööstusel on Eestis väga avar arenguperspektiiv.

Suure sammu edasi teeb see tööstusharu järgnevatel aastatel. Eesti põlevkivibasseinis on ehitamisel ja lastakse mõne aja pärast käiku tsehh fenoolide tootmiseks. Viimane on üliväärtuslik tooraine plastmasside tööstusele. Põlevkivist hakatakse tootma ka sün-

teetilisi pesemisvahendeid. Ette on nähtud ka karbamiidvaikude ja formaliinitehase rajamine. Rahvamajandus hakkab saama tuhandeid tonne mitmesuguseid aromaatsaid ühendeid — bensooli, toluooli ja teisi. Suurt tähelepanu äratav tahke soojuskandjaga töötava peenpõlevkivi termilise töötlemise menetluse tööstuslik rakendamine, millel on pöördeline tähtsus põlevkivitööstuse arengule. Arendatakse põlevkivi maa-alust gaasistamist.

Vabariigi teistest keemiatööstuse harudest tuleb veel märkida puupiirituse, tärpentini, äädika ja kampoli tootmist puidujäätmete kasutamise baasil. Vabariigis on arenenud ka farmatseutiline keemia ning tarbekeemia (parfümeeriatooted, lakid, värvid jne.). Tähtsamad keemiatööstuse ettevõtted paiknevad põlevkivibasseinis, Tallinnas ja Tartus.

Rohkem ehitusmaterjale — rohkem elamuid

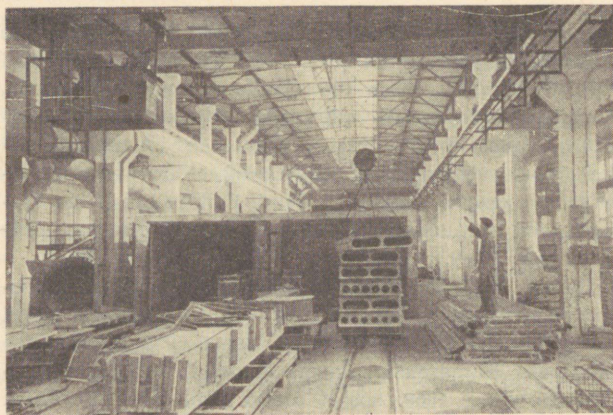
Eesti NSV-s on soodsad võimalused ehitusmaterjalide tööstuse väljaarendamiseks. Vabariigis on rikkalikud varud lubjakivi lubja tootmiseks, tsemendi toorainet, ehituspaasi, dolomiiti, mitmesuguseid savisid, kvartsi-liiva, kruusa. Suurepäraseks tooraineiks ehitusmaterjalide tööstusele on ka põlevkivituhk, mille varud vabariigis on praktiliselt piiramatud. Eriti rikas ja mitmekesine on ehitusmaterjalide tööstuse toorainebaas Põhja-Eestis.

Üheks tähtsamaks haruks ehitusmaterjalide tööstuses on sideainete, eeskätt tsemendi tootmine. Eesti põlevkivibasseinis asuv tsemenditehas «Punane Kunda» oli üheks esimeseks tsemenditehaseks Venemaal. Tsemenditoodang 1959. aastal ületas suuresti 1940. aasta

taseme. Seoses ehitustegevuse väga suure tõusuga seitseaastakul on ette nähtud tsemendi tootmise ulatuslik suurendamine.

Tehase «Punane Kunda» rekonstrueerimise lõpuleviimisega lähemate aastate jooksul suureneb tsemenditootang rohkem kui kuuekordseks. Sõjajärgne tsemenditootmise tase ületatakse mitmekordselt. Sellega ühtlasi tõuseb Eesti NSV teiste liiduvabariikide hulgas ühele esikohtadest. Iga elaniku kohta hakatakse siis Eestis tootma rohkem tsementi kui Ameerika Ühendriikides ja kaugelt enam kui Inglismaal või Prantsusmaal. Märkime, et 1955. aastal toodeti Ameerika Ühendriikides 229 kg, Prantsusmaal 250 kg ja Inglismaal 248 kg tsementi iga elaniku kohta. Eestis

Ühes Tallinna raudbetoondetailide ja ehituskonstruktsioonide tehases.

Uued elamud Narvas Puškini tänavas.

toodetakse seitseaastaku lõpul rohkem tsementi kui Saksa Föderatiivses Vabariigis, kus 1955. aastal toodeti kõige rohkem tsementi iga elaniku kohta — 352 kg.

Lubjatehaste rekonstrueerimise ja laiendamisega on ette nähtud seitseaastaku lõpuks lubjatoodangu suurenemine, võrreldes 1940. aastaga, ligemale 7-kordseks, hoolimata sellest, et 1959. aastal toodeti vabariigis juba viis korda rohkem lupja kui sõjaeelsel, 1940. aastal.

Kasutades põlevkivituhka toorainena, toodetakse vabariigis juba aastaid madalamargilist sideainet «kukermiiti». Eesti NSV (Tallinn) on ainukeseks kohaks NSV Liidus, kus toodetakse seda originaalset ja heade tulevikuperspektiividega ehitusmaterjali. Selle toor-

aine baasil on rajamisel suured tehased, mis hakkavad tootma ehitusplokke ja detaile.

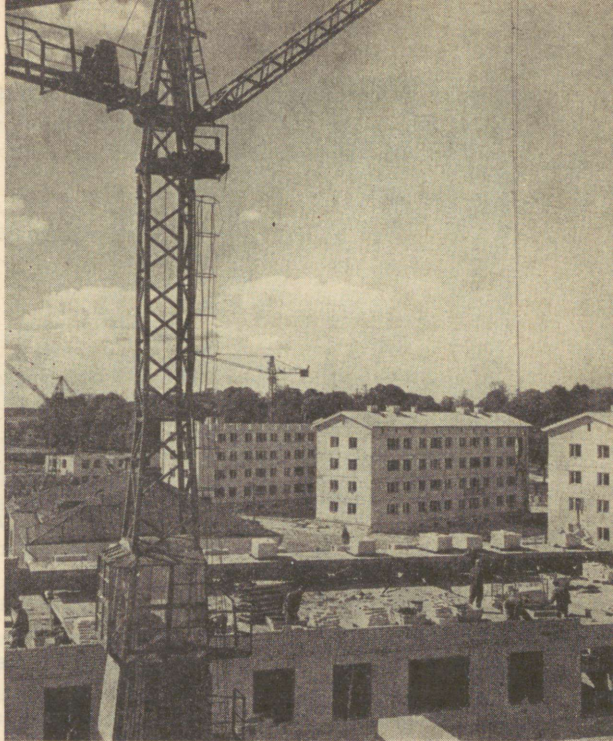
Suure sammu edasi on teinud ka seinamaterjalide tootmine. Tallinnas on käiku lastud uus, suur silikaat-tellise tehas ja ehituskeraamika tehas. 1965. aastaks ületab telliste toodang vabariigis 330 miljonit, ületades 1940. aasta taseme rohkem kui viiekordselt.

Täiesti uue tööstusharuna ehitusmaterjalide tootmises on sõjajärgsetel aastatel rajatud monteeritavate detailide ja konstruktsioonide ning suurplokkide tootmine.

Silmapaistvaid tulemusi on vabariigi teadlased ja praktikud saavutanud uue, odava ja otstarbeka ehitusmaterjali — silikaltsiidi (tooraineks on lubi ja liiv) — tootmisel. Eesti NSV on kujunenud silikaltsiidist plokkide ja teiste monteeritavate ehitusdetailide tootmise tehnoloogia ja uurimis- ning katsetamistöö keskuksiks kogu NSV Liidus. Tallinnas asuvat silikaltsiiti tootvat katsetehast külastavad ehitusmaterjalide tootjad mitte üksnes teistest liiduvabariikidest, vaid ka paljudest välismaadest.

Seoses industriaalsete ehitusmeetodite laialdase kasutuselevõtmisega on seitseaastaku lõpuaastal nähtud ette toota monteeritavaid seinaplokke ja paneele rohkem kui 240 miljoni tingtellige ulatuses ehk 46 korda rohkem kui 1958. aastal. Seega langeb telliste osatähtsus seinamaterjalide toodangus, mis võimaldab tunduvalt lühendada ehitustööde valmimise tähtaegu.

Võrreldes kodanliku Eestiga, kus ehitustegevus peaaegu täiesti soikus, on Nõukogude Eesti saavutused väga suured. Sõjajärgsete aastatega on kerkinud vabariigi territooriumile uued linnad ja rida uusi aleveid. Paljud neist on tekkinud sinna, kus varem ei olnud

Kerkivad uued hooned pealinlastele.

ühtki eluhoonet. Ehitustööde ulatus suurenes veel seetõttu, et oli vaja taastada sõjatules kannatada saanud linnad ja asulad.

Tänu ehitusmaterjalide tööstuse kiirele arendamisele likvideeritakse vabariigis seitseaastaku jooksul põhiliselt korteripuudus, sest siis tuleb iga linnaelaniku kohta 8—8,5 ruutmeetrit elamispinda. Seitseaastaku

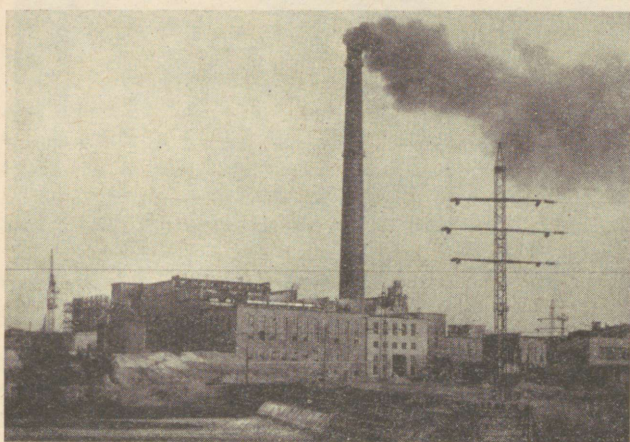
jooksul ehitatakse iga elaniku kohta keskmiselt 2 ruutmeetrit uut elamispiinda, kusjuures siia ei ole arvatud kolhoosnikute poolt ehitatavad 17 000 eluhoonet.

Metsa- ja puidutööstus — Eesti vanemaid tööstusharusid

Metsa- ja puidutööstus on Eestis üks vanemaid ja silmapaistvamaid tootmisharusid, olgugi et tema osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus pole suurem kui üks üheksandik. Esimene paberivabrik Eestis asutati juba XVIII sajandi esimesel poolel. Eesti oli Venemaa impeeriumi koosseisus maaks, kus hakati esimesena Venemaal (Tallinnas) tööstuslikult tootma vineeri. Suurim tselluloositehas Venemaa impeeriumis asus Pärnu Valdhofi tehase näol enne Esimest maailmasõda samuti Eestis.

Kodanlikus Eestis käis ühes suurtööstuse laostumise allamäge ka metsa- ja puidutööstus. Paberitoodang vähenes. 1913. aastal toodeti Eestis 35 tuhat tonni paberit, 1928. aastal aga kõigest 19,3 tuhat tonni. Tikutööstuses haaras võimu ameerika-rootsi tikustrusti nn. Kreugeri kontsern. Kuuest tuletikuvabrikust suleti viis, tikkude hind tõsteti kolmekordseks. Pärnu Valdhofi hiiglaslikku tselluloositehast, mis purustati Esimeses maailmasõjas, enam ei taastatud. Uus tselluloositehas, mis kodanluse poolt hiljem ehitati, oli palju väiksema võimsusega endisest Valdhofi tehast. Seega toimus ka tselluloosi tootmises, võrreldes varasema ajaga, tagasimineku.

Nõukogude Eestis saavutas metsa- ja puidutööstus uue arenguhoo. 1959. aastal toodeti juba ligemale 90 000 tonni paberit, seega 4,1 korda rohkem kui

Kehra Tselluloosi- ja Paberikombinaat.

kodanlikus Eestis. 1965. aastaks saavutatakse aga ligi 120 000-tonnine paberi aastatoodang. Kui arvestada see paberitoodang ühele elanikule, siis asub vabariik NSV Liidu teiste vabariikide hulgas ühele esikohtadest paberi tootmise poolest.

Vineeritoodang viiakse seitseaastaku jooksul 30 000—35 000 ruutmeetriini, sõjajärgne tase ületatakse seega suuresti.

Kiire on arengutempo ka mööblitööstuses. Mööblitoodang suurenes viiendal viisaastakul kahekordseks ning suureneb seitseaastakul, võrreldes 1955. aastaga, rohkem kui kahekordseks. Vabariigi mitmetes linnades, nagu Tallinnas, Narvas, Kohtla-Järvel, Rakveres, Pärnus, Viljandis jm., on ehitatud või ehitamisel rida uusi, hästi mehhaniseeritud mööblitööstuse ettevõtteid.

Eksperimentaaltehas „Standard“ valmistab nägusat mööblit.

Tallinna ja Pärnu suusatööstused toodavad sadu tuhandeid paare suuski aastas.

Suurimaks puidutööstuse ettevõtteks vabariigis on Tallinnas töötav Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik. Kodanlikus Eestis töötas ta alakoormatusega, täites juhuslikke tellimusi. Suure osa toodangust moodustasid pooltooted.

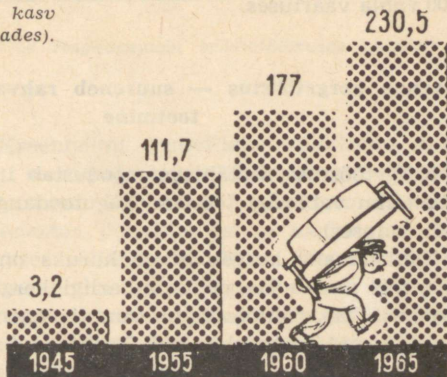
Nüüd on vabrik kujunenud üheks võimsamaks selle-
taoliseks ettevõtteks Balti liiduvabariikides.

Silmapaistvaks ettevõtteks on kujunenud ka Tallinna
Klaverivabrik, mis valmistab kontsert- ja kabinetkla-
vereid «Estonia» ning kandleid. Ettevõtte toodang on
saanud hea hinnangu ka välismaal, sealhulgas NSV
Liidu näitusel New Yorgis ja maailmanäitusel Brüs-
selis.

Sõjajeelne tase on ületatud ka tselluloosi tootmises,
kusjuures eesmärgiks on kasutada kogu tselluloositoo-
dang ära kohapeal paberi valmistamiseks.

Metsa ülestöötamine, mis kodanlikus Eestis toimus
käsisaie ja kirve abil, on muutunud uueks, alalise töö-
tajate kaadriga hästi mehhaniseeritud tööstusharuks.
Praegu on metsatöölise kasutada elektrisaed, elektri
jõul töötavad oksalõikajad, liikuvad elektrijaamad,
elektrivintsid, kokkuveotraktorid, mootorrongid jne.
Üle 80 protsendi ülestöötatud metsast saadakse meh-
haniseeritud tööprotsesside abil.

Mööblitoodangu kasv
(miljonites rublades).

Vabariigi metsatööstuse laiaulatuslikumat väljaarendamist praegu ja lähemas tulevikus piirab mõnevõrra asjaolu, et kodanlikus Eestis, eriti aga fašistliku okupatsiooni ajal, on metsa kohati suuresti hävitatud. See tingib metsaraietööde piiramist, puidu ratsionaalset kasutamist ning abinõude rakendamist puidu kasutamise ulatuse vähendamiseks ehitustöodel, asendades teda mitmesuguste mineraalsetest ehitusmaterjalidest toodetud monteeritavate ehitusdetailide ja konstruktsioonidega.

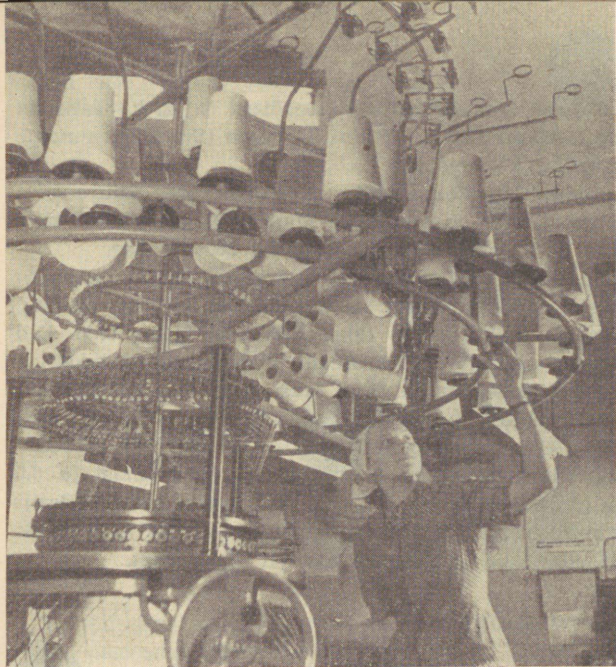
Puidutööstuse alal toob seitseaastak seega suure tõusu paberi, vineeri, mööbli jt. toodete valmistamises. Paberit hakatakse 1965. aastal tootma üle 100 kilogrammi iga elaniku kohta. Paberitoodangu kasvutempo on Eestis üsna kõrge. Huvitav on lisada, et 1955. aastal toodeti Ameerika Ühendriikides 79,1, Inglismaal 47,3, Saksa Föderatiivses Vabariigis 37,1 ja Prantsusmaal 33,3 kg paberit iga elaniku kohta.

Vineeritoodang rohkem kui kahekordistub, sest mööblit toodetakse iga elaniku kohta aastas ligemale 200 rubla väärtuses.

Areneb kergetööstus — suureneb rahvatarbekaupade tootmine

Kergetööstuse osatähtsus moodustab umbkaudu ühe viiendiku vabariigi tööstuse kogutoodangust (rahalises väljenduses).

Tähtsaimaks kergetööstuse haruks on tekstiilitööstus, mis annab üle poole vabariigi kergetööstuse toodangust. Tekstiilitööstus on samuti vanemaid ja silmapaistvamaid tootmisharusid Eestis. Juba 1819. aastal tekkis Narvas esimene villamanufaktuur. 1857. aastal

Uus ringkoemasin trikootööstuses „Marat“.

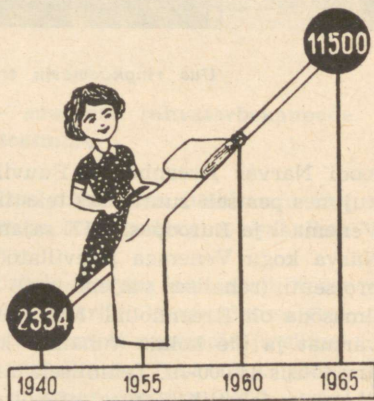
loodi Narvas Kreenholmi Puuvillamanufaktuur, mis kujunes peatselt suurimaks tekstiilitööstuse ettevõtteks Venemaal ja Euroopas. XIX sajandi teisel poolel andis Narva kogu Venemaa puuvillatööstuse toodangust 10 protsenti (rahalisel väljenduses). Enne Esimest maailmasõda oli Kreenholmi Manufaktuuris pool miljonit värtnat ja üle kolme tuhande kudumistelje; tööliste arv tõusis 11 000-ni. Tehniliselt oli vabrik üheks täiuslikumaks tekstiilitööstuse ettevõtteks Venemaal.

Suured tekstiilitööstuse ettevõtted rajati ka Tallinna (Balti Manufaktuur), Pärnu lähedale (Sindi), Hiiumaale (Kärdla), Viljandi jne.

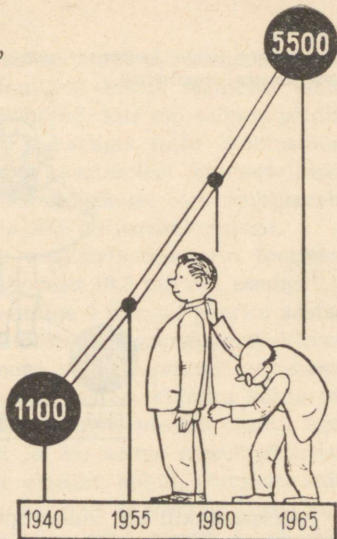
Kodanlikus Eestis töötas tekstiilitööstus suure ala-koormatusega. Kreenholmi Manufaktuuris töötas näiteks 1939. aastal kõigest veidi üle 2500 töölise.

Sõjajärgsetel aastatel on toimunud Eesti tekstiilitööstuses kiire areng. Hoolimata sellest, et Narvas, Kärdlas ja Tallinnas tekstiilitööstuse ettevõtted olid sõjatules hävitatud või rängalt purustatud, on tekstiilitööstus praegu mitte üksi taastatud, vaid annab mitu korda rohkem toodangut kui kodanluse diktatuuri aastail. 1959. aastal toodeti Eestis 103 miljonit meetrit puuvillast, ligikaudu 3 miljonit meetrit villast ja 6,6 miljonit meetrit linast riiet. 1940. aastal toodeti Eestis puuvillast riiet 22,8 miljonit meetrit, 1,1 miljonit meetrit villast ja 2,3 miljonit meetrit linast riiet.

Linase riide tootmise kasv (tuhandetes meetrites).

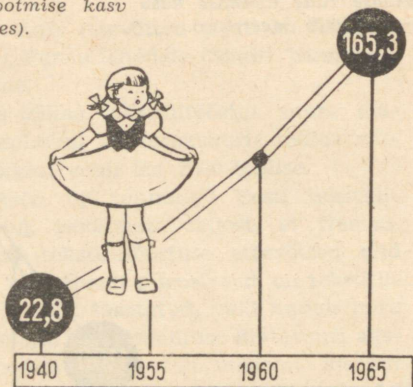
Villase riide tootmise kasv
(tuhandetes meetrites).

Tekstiilitööstuse toodanguga on täielikult varustatud mitte üksi oma vabariigi elanikud, vaid osa toodangust turustatakse teistes liiduvabariikides.

Eesti tekstiilitööstuse kõrgest arengutasemest annab tunnistust see, et 1958. aasta andmeil oli vabariik riide absoluutselt toodangult kolmandal kohal NSV Liidu liiduvabariikide hulgas. Kui aga vaadelda riide toodangut iga elaniku kohta, siis seisab Eesti teiste liiduvabariikide hulgas esikohal. Nii toodeti Eesti NSV-s 1958. aastal riidet 94,8 meetrit elaniku kohta, mis ületab rohkem kui kolmekordselt NSV Liidu keskmise. Märgime veel võrdluseks, et Vene Föderatsioonis toodeti samal aastal iga elaniku kohta 42,7, Armeenia NSV-s 37,7, Usbeki NSV-s 27,1, Aserbaidžaaani NSV-s 26,5, Läti NSV-s 22,3 meetrit riidet elaniku kohta.

Puuvillase riide tootmise kasv
(miljonites meetrites).

Seitse aastakul on vabariigis ette nähtud toota üle 165 miljoni meetri puuvillast riidet aastas. Kreenholmi Manufaktuur täieneb lähematel aastatel moodsa viimistlusvabrikuga, mistõttu tehas muutub täistsüklilise tootmisega ettevõtteks, üheks tähtsamaks endasarnaste hulgas kogu NSV Liidus.

Suhteliselt kõrge arengutase on vabariigis ka villase ja linase riide tootmisel. Ühe elaniku kohta toodetakse vabariigis ligikaudu kolm korda rohkem villast ja ligikaudu kaks korda rohkem linast riidet kui keskmiselt NSV Liidus. 1965. aastaks on viimati nimetatud tootmisharudes nähtud ette tunduv toodangu suurenemine: villast riidet on ette nähtud toota 5,5 miljonit ja linast riidet 11,5 miljonit meetrit aastas.

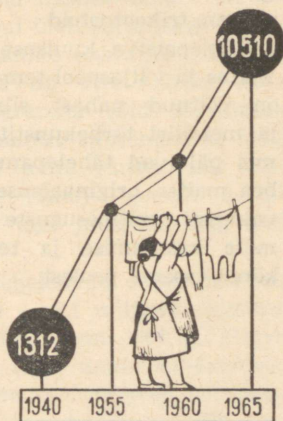
Kiire on olnud toodangu tõus ka trikotaažitööstuses, mille maitsekad ja nägusad tooted on tunnustuse võitnud mitte üksi vabariigis, vaid ka kaugel väljaspool tema piire.

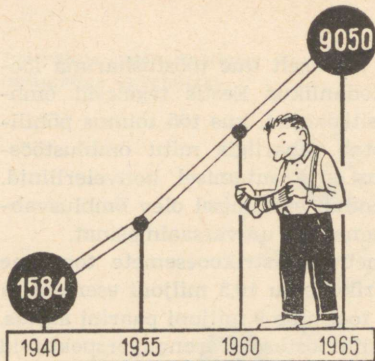
Sõjajärgsel ajal on sisuliselt uue tööstusharuna loodud õmblustööstus. Kodanlikus Eestis tegelesid õmblustööga peamiselt pisitöökojad, kus töö toimus põhiliselt käsitsi. Nüüd töötab vabariigis mitu õmblustööstuse suurettevõtet, kus on kasutamisel konveierliinid. Neile ettevõtetele lisandub ehitamisel olev õmblusvabrik, kus hakkab töötama 300 universaalmasinat.

1965. aastaks suureneb pealistrikooesemete tootmine 4,4 miljoni esemeni, trikoopesu 10,5 miljoni esemeni ja sukkade ning sokkide tootmine 9 miljoni paarini aastas.

Eesti NSV tekstiilitööstuse arenguperspektiivid 1959.—1965. aastal on seega vägagi avarad: seitseaastaku lõpul toodetakse vabariigis iga elaniku kohta üle 140 meetri puuvillast riidet, kümme meetrit linast, ligemale viis meetrit villast ja üle kolme meetri siidriidet. Seega on juurdekasv iga elaniku kohta, võrreldes 1958. aastaga, järgmine: puuvillast riidet 45 meetrit, linast riidet neli meetrit, villast riidet üle kahe meetri ja siidriidet ligemale üks meeter.

*Trikoopesu tootmise kasv
(tuhandetes).*

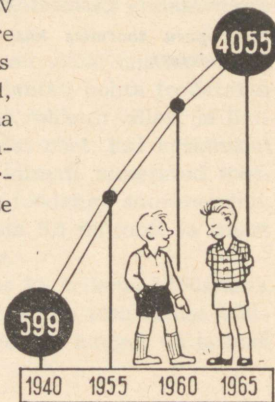

Sukkade ja sokkide tootmise kasv (tuhandetes paari-des).

Siit nähtub, et Eesti NSV säilitab ka edaspidi väärilise koha NSV Liidu tekstiilitööstuses.

Seitse aastakul on toodangu tõus ka trikotaaži tootmises väljapaistev. 1965. aastal toodetakse vabariigis iga elaniku kohta, 1958. aastaga võrreldes, 3—4 korda rohkem trikootooteid.

Silmapaistva kuulsuse NSV Liidus ja väljaspool tema piire on võitnud nahast, silmkoes ja metallist tarbekunstitooted, mis pälvivad tähelepanu oma hea maitse, originaalsuse, rahvakunsti mitmesuguste vormide kasutamise ja teostuse kõrge taseme poolest.

Nahkjalatsite tootmise kasv.

Rohkem liha, piima, võid, kala

Toiduainete tootmine on arenenud Eesti NSV üheks tähtsamaks tööstusharuks, andes üle ühe kuuendiku vabariigi tööstuse kogutoodangust (rahalisel väljenduses). Selle tööstusharu toorainebaas tugineb peamiselt kohalike põllumajanduslike ressursside ja mere kalavarudele. Ainult vähesed harud (margariini-, kondiitri- ja tubakatööstus) töötavad sisseveetaval toorainel.

Kodanlikus Eestis oli toiduainete tööstus ühekülgse iseloomuga. Peamine tähelepanu oli pööratud või ja peekoni tootmisele ekspordiks. Leiva-, kondiitri- ja kalakonservitööstus olid esindatud peamiselt väikeste, poolkäsitööstuslike ettevõtetega. Puudus hoopiski puu- ja aedviljade konservimise tööstus.

Mitmed Nõukogude Eesti toiduainete tööstuse harud, nagu või-, liha- ja kalatööstus, on üleliidulise tähtsusega. Esimesel kohal mainitud harude hulgas on või tootmine. Seitseaastaku jooksul ületatakse Eesti NSV-s 1958. aasta võitoodang iga elaniku kohta üheksa kilogrammi võrra: 1965. aastal on ette nähtud toota iga elaniku kohta üle 21 kilogrammi võid. Märkimisväärne on juustutoodangu tunduv suurenemine. 1959. aastal toodeti vabariigis 2800 tonni juustu, mis ületab 1940. aasta taseme (712 tonni) ligemale neljakordselt. 1965. aastal ulatub aga juustutoodang 4000 tonnini.

Lihasaaduste osas pälvib tähelepanu lihakonservide suhteliselt ulatuslik tootmine — 6,1 miljonit tingtoosi 1957. aastal. Vorstitoodang (14 500 tonni 1959. a.) ületab sõjajaeelse, 1940. aasta taseme (3006 tonni) 4,8-kordselt. Viimati nimetatud lihasaaduste toodang peab seitseaastaku lõpuks tunduvalt suureneva, kusjuures 1965. aas-

Piima vastuvõtmine meiereis Viljandi rajoonis.

tal on ette nähtud toota 8,5 miljonit tingtoosi lihakonserve ja 20 000 tonni vorstitooteid.

Liha- ja piimasaaduste tootmises pannakse seitse-aastakul suurt rõhku mehhaniseerimisele ja ettevõtete rekonstrueerimisele. Tunduvalt laiendatakse külmutushoonete võrku.

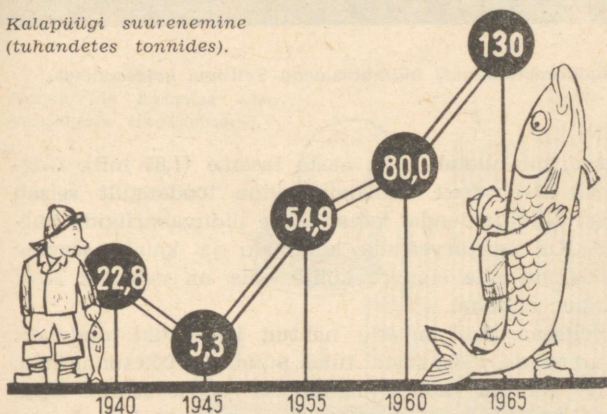
Vabariigi geograafilisest asendist tingituna on kalal olnud juba ammust ajast tähtis koht rahva toitlusolude parandamisel. Kodanlikus Eestis pöörati kalapüügile, eriti aga kalatööstusele lubamatult vähe tähelepanu. Kalapüük ja kalatööstus ei tõusnud kõrgemale primitiivsest, käsitööstuslikust tasemest,

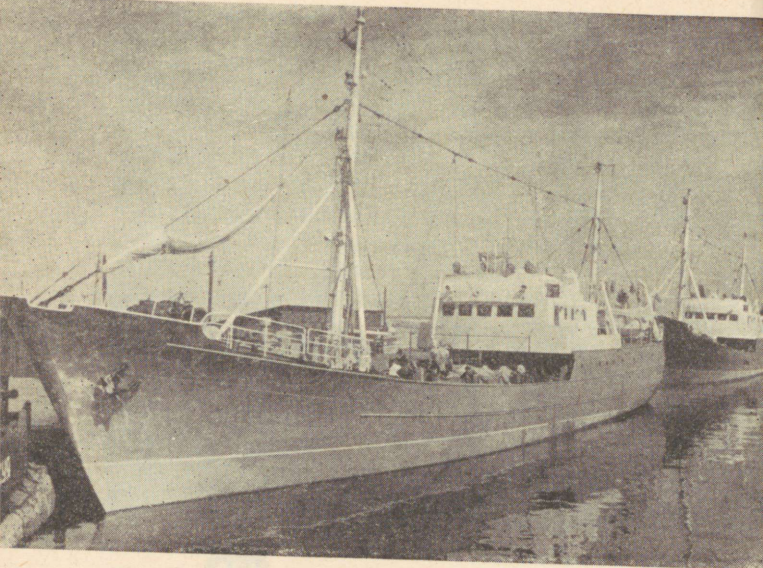
Kaasaegne kalapüük Eestis on varustatud eesrindliku püügitehnikaga. Peamistes kalapüügi ja kalatööstuse piirkondades on loodud mehhaniseeritud kalavastuvõtupunktid. Kasutamisel on suur hulk traal-, külmutus- ja tanklaevu ning suurpüüniseid.

Kala töötlemiseks on loodud mitu suurt kombinaati, kusjuures Pärnu kalakombinaat üksi on suuteline aastas tootma 10 miljonit tingtoosi kalakonserve. Uuel viis aastakul alustab täie võimsusega tööd uus kalakonservitehas Hiiumaal. Laialdaselt on arenenud ekspeditsiooniline heeringapüük Põhja-Atlandil. Külmutushooned on ehitatud Tallinnas, Pärnus, Rakveres, Kingisepas ja mujal.

1959. aastal püüti Eestis 71 900 tonni kala, mis ületab sõjaeelse, 1940. aasta taseme (22 800 tonni) 3,2-kordselt. Eriti kiiresti suurenes kalakonservitööstus. 1959. aastal toodeti Eestis 42,4 miljonit tingtoosi kalakon-

*Kalapüügi suurenemine
(tuhandetes tonnides).*

Kalalaevastiku uusi külmutuslaevu Tallinna kalasadamas.

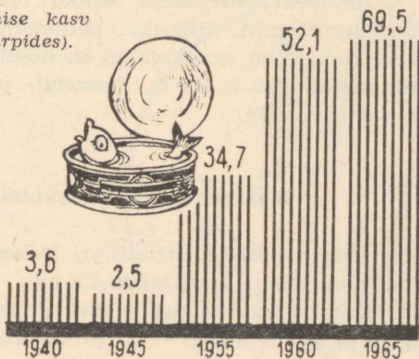
serve, mis ületab 1940. aasta taseme (1,85 milj. tingtoosi) 22-kordselt. Kalakonservide toodangult seisab Eesti NSV kuuendal kohal teiste liiduvabariikide hulgas. Kui aga arvestada kalasaaki ja kalakonservide toodangut ühe elaniku kohta, siis on vabariik NSV Liidus esikohal.

Seitse aastakul on ette nähtud kalapüüki tunduvalt suurendada. 1965. aastal tuleb püüda 130 000 tonni kala. Ühe elaniku kohta hakatakse seitse aastaku lõpul püüdma 113 kilogrammi kala, seega üle 60 kilogrammi

rohkem kui 1958. aastal. Kalapüügi suurenemine toimub peamiselt heeringapüügi arvel Atlandi ookeanil.

Toiduainete tööstuse edasine kasv toimub peamiselt liha- ja piimasaaduste ning kalatoodangu suurendamise arvel, kuid tõsine toodangu suurenemine on ette nähtud ka kondiitritoodete osas, makaronide valmistamisel, aed- ja juurviljakonservide tootmisel jne. Viimati mainitud tootmisharud loodi Eestis alles pärast sõda. Tartus ja Viljandis asuvad uued aed- ja puuvilja konservitehased tootsid 1958. aastal üle kuue miljoni tingtoosi konserve. Seitseaastaku lõpul on aga ette nähtud suurendada aed- ja puuviljakonservide toodangut ligemale kahekordseks.

*Konservide tootmise kasv
(miljonites tingkarpides).*

PÖLLUMAJANDUS

Nõukogude võimu ajal on Eesti põllumajanduses toimunud suured muutused. Maa natsionaliseerimisega likvideeriti eraomandus maale ning maa muutus üldrahvalikuks omandiks. Ühtlasi lakkas maa olemast ostu- ja müügiobjektiks, nagu ta oli kapitalistliku korra tingimustes. Kodanlikus Eestis oli maa koondunud väikese osa maavaldajate kätte. Umbes 40 protsendile taludest kuulus ainult 9,6 protsenti maast, kuna 13 protsenti maaelanikkonnast oli maata. Kodanlikus Eestis olnud 145 000 üksikväiketalundi asemel on Nõukogude Eestis loodud suured sotsialistlikud põllumajandusettevõtted — kolhoosid, sovhoosid, remondi- ja tehnikajaamad ning muud riiklikud ja kooperatiivsed majandid.

1960. aastal on Eestis 700 põllumajanduslikku artelli ja 82 kalurikolhoosi, seega kokku 782 kooperatiivset suurpõllumajandit. Riiklike põllumajanduslike ettevõtete hulgas on arvukaimad sovhoosid, millede arv 1960. aastal ulatub 134-le. Remondi- ja tehnikajaamu on vabariigis 24.

Maafond ja selle kasutamine

Vabariigi maafondi struktuuri iseloomustavad järgmised näitajad: põllumajanduslik maa — 45,8 protsenti; mets, võsa ja raiesmikud — 33,2 protsenti; sood, vee- kogud ja muud maad — 21 protsenti. Seega paistab

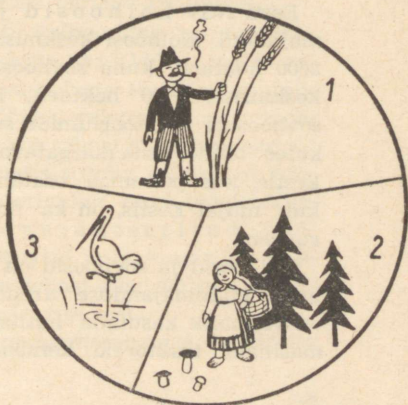
vabariik silma soode ja soostunud maade suhteliselt suure osatähtsuse poolest. Osa soodest on pärast melioratsioonitöid võimalik kasutada põllumajanduses.

Põllumajanduslikust maast moodustab põllumaa ligemale 44 protsenti, heinamaa ligemale 30 protsenti ja karjamaa üle 22 protsenti. Aiad hõlmavad ühe protsenti ja soot üle 3 protsenti põllumajanduslikust maast. Vabariigi põllumajandusele on iseloomustavaks põllumaa suhteliselt väike ning rohumaade suhteliselt suur osatähtsus, mis ulatub üle 52 protsenti maafondist. Põllumajandusliku maa struktuurilt erineb vabariik Lätist ja Leedust, kus põllumaa osatähtsus (vastavalt 54 ja 68 protsenti) on tunduvalt suurem kui Eestis. Seevastu on Eesti NSV põllumajandusliku maa struktuur sarnane Leningradi oblasti põllumajandusliku maa struktuuriga.

Ka vabariigi piirides ei ole kõlvikute omavaheline suhe ühetaoline. Põhja-, Edela- ja Lääne-Eestis on põllumaa osatähtsus tunduvalt väiksem ja rohumaade

Maafondi struktuur

- 1) põllumajanduslik maa 45,8%
- 2) mets, võsa, raiesmikud 33,2%
- 3) sood, veekogud ja muud maad 21,0%

osatähtsus tunduvalt suurem kui Kesk-, Lõuna- ja Kagu-Eestis. Nendel erinevustel on oluline tähtsus tootmise organiseerimisel.

Maakasutajate vahel jaguneb Eesti NSV maafond üldjoontes järgmiselt: vabariigi 4,5 miljoni hektari suurusest pindalast kasutatakse põllumajandusega tegelevate maakasutajate poolt ligemale 2,8 miljonit hektarit ehk peaaegu 62 protsenti. Kolhooside kasutada on ligikaudu pool vabariigi üldisest maafondist, kuna sovhoosidele kuulub 12 protsenti ja teistele riiklikele majanditele, nagu katsemajandid, õppemajandid ja abimajandid, 1,5 protsenti maafondist. Tähtsaks maavaldajaks on riiklik metsafond, mis hõlmab üle 27 protsendi maafondist. Riiklikku maafondi kuulub 6,8 protsenti kogu maafondist. Võrreldes teiste liiduvabariikidega on Eesti NSV-s maakasutajate hulgas sovhoosidel tunduvalt suurem osatähtsus.

Sotsialistlikud põllumajandusettevõtted

Eesti NSV kolhoosid ja sovhoosid on suurmajandid. Kolhoosi keskmiseks suuruseks on ligemale 2600 hektarit, kuna sovhoosid on veelgi suuremad — keskmiselt 4700 hektarit. Erinevused kolhooside ja sovhooside territooriumide suuruses on vabariigi üksikutes osades üsna märgatavad. Kesk-, Lõuna- ja Kagu-Eestis, kus põllumaa osatähtsus on üldiselt suurem kui mujal Eestis, on ka majandite põllumaa märksa suurem.

Kolhoosid ja sovhoosid on avanud laialdased võimalused põllumajanduse arendamiseks. Suurmajandites on võimalik kasutada mitmesuguseid põllumajandusmasinaid: traktoreid, kombaine, ekskavaatoreid, samuti

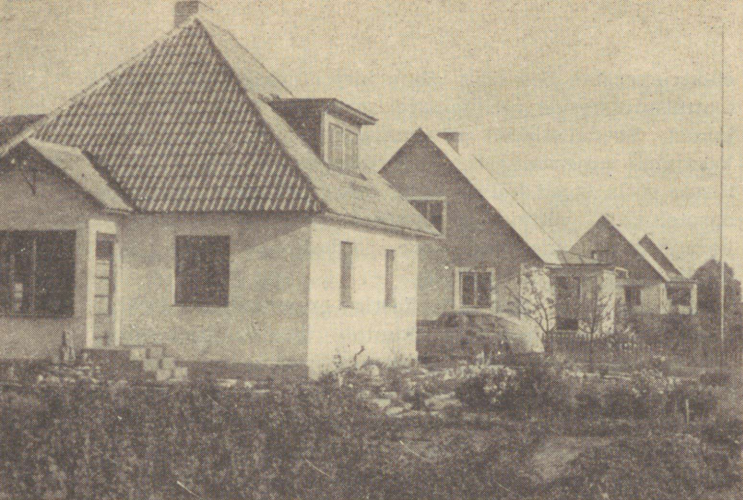
elektrienergiat. See kõik lubab järjekindlalt laiendada tootmisprotsesside mehhaniseerimist ja tõsta tööviljakust. Sotsialistlikud suurmajandid on suutelised kasutama mineraalväetisi ja sordiseemet, saavad kasutusele võtta õiged külvikorrad, rakendada eesrindlikke agrotehnilisi võtteid ja teostada ulatuslikult maa-parandustöid, mis kindlustab põldude saagikuse ja karja produktiivsuse tõusu.

Esimesed kolhoosid Eestis organiseeriti 1947. aasta lõpus. Kolhoosidele kuulub üle 72 protsendi põllumajanduslikust ja 75 protsenti põllumaast. Kolhoosidele kuuluva põllumajandusliku maa struktuur on järgmine: põld — 42,2 protsenti, heinamaa — 29,9 protsenti, karjamaa — 23,3 protsenti, aed — 0,5 protsenti, jäätmaa — 3,1 protsenti.

Kolhoosi ehk põllumajandusliku artelli üks põhilisi iseärasusi seisab selles, et peamine ja määrav on kolhoosi ühismajapidamine. Selle kõrval on kolhoosnikutel väike isiklik abimajapidamine — 0,6 hektarit õue-aia-maad, lehm, sead, lambad, kodulinnud, mesilased jne. Peamise osa oma isiklikest tuludest saavad kolhoosnikud artelli ühismajapidamises tehtava töö alusel.

Töö tasustamine rajaneb kolhoosides printsiipidel, mis kindlustavad kolhoosnikute isikliku materiaalse huvi põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu. Peale põhitöötasu rakendatakse kolhoosides lisatöötasu (natuuras või rahas) kui stimuleerivat tasunormi hea töö eest. Tähtis stiimul selleks, et suurendada kolhoosnikute materiaalset huvi tööviljakuse tõstmise vastu, on kindla, garanteeritud töötasu kehtestamine aasta jooksul ja igakuune avansside andmine (natuuras ja rahas) kõigi ühismajapidamises väljatöötatud normipäevade eest.

Seoses traktorijaamade reorganiseerimise, traktorite

Kolhoosnikute individuaalelamud.

ja muu tehnika müümisega kolhoosidele, varumissüsteemi muutmise, uute varumishindade kehtestamise ja naturaaltasu kaotamisega on laienenud kaubalisrahalised suhted kolhooside ja riigi vahel ning vähenenud saaduste vahetamise osatähtsus. Nende abinõude rakendamise tulemusena on kolhoosid majanduslikult tugevnenud ja rahaliste suhete sfäär laiinenud ka kolhoosisisesesse ellu. Näiteks olid vabariigi kolhooside rahalised tulud 1958. aastal üle 2,2 korra suuremad kui 1953. aastal. Aasta-aastalt on suurenenud raha osatähtsus kolhoosnikute aastateenistuses. Kui näiteks vabariigi kolhoosides 1950. aastal moodustas rahaline tasu kolhoosnikute aastateenistuses 24,4%,

siis 1958. a. tõusis see juba üle 60%. 1959. aastal moodustab rahalise tasu osatähtsus kolhoosnike aasta-teenistuses juba 70%. See on progressiivne nähtus, mis võimaldab paremini rahuldada kolhoosnike isiklike vajadusi.

Kõik need muudatused kolhoosimajanduses põhjustasid töö tasustamise uute süsteemide otsinguid, mis vastaksid kolhooside kujunenud nõuetele ja suudaksid samal ajal ühistootmise ja kolhoosnike isiklike huve kõige paremini kooskõlastada.

Hoolsad kolhoosnikud saavad head sissetulekut. Märjamaa rajooni «Tasuja» kolhoosi lüpsja-karjatalitaja Salme Lepa sai näiteks 1958. aastal piima tootmise kuuplaani ületamise eest preemiat 10 protsenti väljatöötatud normipäevade arvust. Kui arvestada ka normipäevade eest antav naturaaltasu ümber rahaks, siis sai Salme Lepa 1958. aastal keskmiseks töötasuks üle 1800 rubla kuus.

Saadest suuri rahalisi tulusid, hakkasid kolhoosid eraldama tunduvalt rohkem vahendeid kapitaal-mahutusteks. Vabariigi kolhooside rahaliste sissetulekute struktuuris olid 1958. aastal esikohal sissetulekud loomakasvatusest, mis moodustasid 78,3 protsenti kolhoosi üldisest rahalisest sissetulekust. Loomakasvatusest saadud sissetulekud jagunesid omakorda järgmiselt: sissetulek veisekasvatusest 47 protsenti, seakasvatusest 23 protsenti, linnukasvatusest 3,9 protsenti, karusloomakasvatusest 0,7 protsenti ja muudest harudest 2,1 protsenti.

Taimekasvatusest saadavad sissetulekud moodustasid kolhooside üldistest sissetulekutest 1958. aastal kõigest 14,2 protsenti, sellest linakasvatusest 5,8 protsenti, kartulikasvatusest 3,9 protsenti, köögiviljakasvatusest 1,8

protsenti, aiandusest 0,3 protsenti ja muudest harudest kokku 2,3 protsenti. Abiettevõtetest (saeveskid, telliste tootmine, töökojad jne.) saadavad sissetulekud moodustasid 7,5 protsenti kolhooside üldistest rahalistest sissetulekutest.

Kolhoosid on muutunud majanduslikult ja organisatsiooniliselt tugevateks ettevõteteks ning on elanikkonna varustamisel põllumajandussaadustega juhtival kohal. Kolhooside kiiret majanduslikku tugevdamist näitab kas või see, et ajavahemikul 1950—1957 suurenesid kolhooside rahalised sissetulekud ligemale kolmekordseks. Kui 1950. aastal said kolhoosid 100 hektari kohta rahalisi tulusid keskmiselt 12 500 rubla, siis 1958. aastal juba 52 700 rubla. Kolhooside jõukuse kasvu näitab ka see, et 1958. aastal ulatusid rohkem kui ühe viiendiku kolhooside rahalised tulud ühe kolhoosi kohta üle ühe miljoni rubla. Selliste kolhooside hulka kuuluvad näiteks Paide rajooni «Estonia» kolhoos — rahaliste tuludega aastas üle nelja miljoni rubla, Rakvere rajooni Eduard Vilde nimeline kolhoos — rahalisi tulusid aastas samuti üle nelja miljoni rubla, Harju rajooni «Rahva Võidu» kolhoos — rahalisi tulusid üle kolme miljoni rubla jne.

Kolhooside tugevnemisega suureneb kiiresti ka kolhoosnikute materiaalne heaolu. Võrreldes 1950. aastaga suurenes ühismajandist saadav rahaline tasu töövõimelise kolhoosniku kohta 1955. aastaks 2-kordseks ja 1958. aastaks 4-kordseks.

Sovhooside arv, nagu öeldud, ulatub Eestis 134-le. Nende kasutada on 363 000 hektarit põllumajanduslikku maad, sellest põldu 175 000 hektarit, heinamaad 100 000 hektarit, karjamaad 72 000 hektarit, aedu ligemale 2 000 hektarit jne.

Sovhooside tootmismahd ning osatähtsus elanikkonna

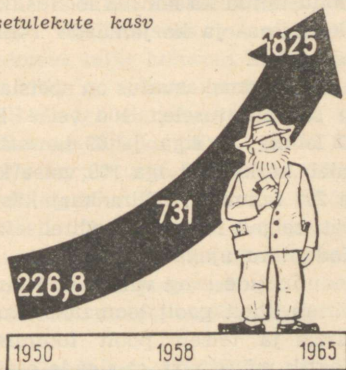
varustamisel põllumajandussaadustega on kiiresti kasvanud. 1958. aastal tootsid sovhoosid vabariigis varutud lihast 30 protsenti, piimast 18 protsenti, munadest 34 protsenti ja köögiviljast 64 protsenti.

Iga sovhoosi kohta vabariigis tuleb keskmiselt 3300 hektarit põllumajanduslikku maad, veiseid kokku 615, nendest lehmi 304, sigu 1026, traktoreid (15-hobujõulises arvestuses) 24 ja töötajaid 326.

Sovhooside rahaliste tulude struktuur on järgmine: loomakasvatusest — 88 protsenti, sellest veisekasvatusest 37 protsenti, seakasvatusest 31 protsenti ja karusloomakasvatusest 16 protsenti. Taimekasvatuse osatähtsus sovhooside rahaliste sissetulekute struktuuris on väike, kõigest 6 protsenti, sellest köögiviljakasvatusest 2,5 protsenti.

Kolhoosidega võrreldes on sovhoosidel loomakasvatusest saadavate rahaliste tulude osatähtsus tunduvalt suurem, seda eriti seakasvatuse osas. Viimati mainitud loomakasvatuse haru on sovhoosides kõrge intensiivsu-

*Kolhooside rahaliste sissetulekute kasv
(miljonites rublades).*

sega. Ka karusloomakasvatusel on sovhoosides, võrreldes kolhoosidega, üsna märkimisväärne osatähtsus.

Sovhooside rahalised sissetulekud on aasta-aastalt suurenenud, ulatudes 1957. aastal 261 miljonile rublale. See ületab 1950. aasta taseme rohkem kui kolmekordselt — 100 hektari põllumajandusliku maa kohta said sovhoosid rahalisi sissetulekuid 153 000 rubla, kusjuures sovhoosi keskmine rahaline sissetulek on 2—3 miljonit rubla, paremates sovhoosides 4—5 miljonit rubla.

Loomakasvatus — Eesti põllumajanduse põhihar

Eesti NSV põllumajanduse peamiseks haruks on intensiivne loomakasvatus. Kolhoosid ja sovhoosid saavad loomakasvatusest 70—80 protsenti oma rahalistest sissetulekutest. Loomakasvatuse alal on talurahval pikaajalised kogemused, mis ulatuvad möödunud sajandi teise poole. Loomakasvatuse arendamist on soodustanud ka siinsed looduslikud tingimused, looduslike heina- ja karjamaade rohkus, pikk karjatamisperiood jt.

Eesti loomakasvatus on spetsialiseerunud piimakarja- ja seakasvatusele. 100 veise kohta tuleb keskmiselt 59 lehma, 87 siga ja 69 lammast, kuna NSV Liidus tuleb keskmiselt iga 100 veise kohta 44 lehma, 80 siga ja 207 lammast. Piimakarjakasvatuse suund ilmneb eriti selgelt lehmade suhteliselt suures osatähtsuses. Kodanliku ajaga võrreldes on suurenenud sigade ja kodulindude ning vähenenud lammaste osatähtsus. See näitab ühelt poolt loomakasvatuse suunda mitmekülg- susele ja teiselt poolt tootmise intensiivsuse tõusu. Väärrib märkimist, et sigade osatähtsus 100 veise kohta

on Eestis tunduvalt kõrgem kui Soomes ja Rootsis, jääb aga maha Taani tasemest.

Loomad jagunevad vabariigis peamiselt kolhooside, sovhooside, kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate vahel.

Veiste, sigade ja hobuste valdav osa kuulub kolhoosidele ja sovhoosidele. Ainult lammaste, kitsede ja kodulindude osas on kolhoosnikutele, töölistele ning teenistujatele kuuluvate loomade ja lindude arv suurem kui kolhoosides ja sovhoosides. Seejuures näitab aga sotsialistliku sektori loomade arv pidevat tõusu.

Viimastel aastatel on loomakasvatussaaduste tootmine vabariigi kolhoosides ja sovhoosides järsult kasvanud. 1959. aastal kasvas lihatoodang kolhoosides ja sovhoosides, 1958. aastaga võrreldes, 10 500 tonni võrra ehk 36 protsenti, piimatoodang 67 400 tonni võrra ehk 19 protsenti ja munade toodang 13 100 000 tk. võrra ehk 31 protsenti.

Iga elaniku kohta toodeti 1959. aastal 680 kg piima, 13 kg võid, 75 kg liha ja 170 muna. Nimetatud näitajate poolest ületab vabariik NSV Liidu keskmisi näitajaid.

Kapitalistlike maadega võrdlemiseks on võimalik kasutada 1957. aasta andmeid, mille kohaselt Eestis toodeti iga elaniku kohta 619 kg piima ja 63 kg liha. Samal aastal toodeti USA-s iga elaniku kohta 343 kg piima ja 102 kg liha, Soomes 505 kg piima ja 35 kg liha (1955. a.), Rootsis 474 kg piima ja 51 kg liha, Hollandis 532 kg piima ja 57 kg liha ning Taanis 1205 kg piima ja 176 kg liha. Nagu nähtub toodud andmetest, toodetakse ainult Taanis nii piima kui ka liha rohkem kui Eesti NSV-s. See on tingitud peamiselt sellest, et Taani põllumajandus baseerub suurel määral sisseveetataval jõusöötadel.

Loomakasvatussaaduste toodang on suuresti sõltuv

Elektrilüps karjamaal Kostivere sovhoosis.

produktiivloomade arvust. 1959. aasta algul oli vabariigis 452 300 veist (neist 284 200 lehma), 431 800 siga, 252 500 lammast, 7700 kitse ja 2,5 miljonit kodulindu. Sõjaeelsega võrreldes on loomade arv suurenenud, ületades 1941. aasta taseme sigade, lammaste ja kodulindude osas. Veiste, eriti aga lehmade osas pole sõjaeelne tase veel saavutatud. See on tingitud eeskätt sellest, et fašistliku okupatsiooni aastatel hävines tunduv osa karjast. Suuresti vähenes ka karja produktiivsus.

Põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta peeti 1959. aasta algul 23,5 veist (neist 14,8 lehma) ja 13,1 lammast. 100 hektari põllumaa kohta peeti 51,3 siga ja 100 hektari teravilja külvipinna kohta üle 100 kodulinnu.

Loomakasvatustasaaduste toodangu kiire kasv viimastel aastatel oli võimalik eeskätt karja produktiivsuse tõusu tõttu. Võrreldes kodanliku Eesti ühe parema, 1935. põllumajandusaasta keskmisega (1981 kg piima lehma kohta), toodeti 1958. aastal Eesti NSV kolhoosides piima lehma kohta 2235 kg, s. o. 254 kg võrra ja sovhoosides 2804 kg, s. o. 823 kg võrra rohkem. Eesrindlikes kolhoosides, nagu Paide rajooni «Estonia», Elva rajooni Hellenurme, Tapa rajooni «Kaardiväelase» ja «Kalevipoja» kolhoosis, ulatub piimatoodang lehma kohta keskmiselt 4000—4400 kilogrammini. Eesrindlikes sovhoosides, nagu Paide rajooni Udeva sovhoosis, Tapa rajooni Hulja sovhoosis, Rapla rajooni

Sead vällilaagris „Edu“ kolhoosis.

Roela sovhoosi linnufarmis.

Salutaguse sovhoosis jt., ulatus piimatoodang lehma kohta 5000—5500 kilogrammini.

Silmapaistvaid saavutusi on ka sealiha tootmisel. 1958. aastal tootsid kolhoosid 100 hektari põllumajanduslike kõlvikute kohta 29,6 ja sovhoosid vastavalt 42,3 tsentnerit liha. Lihatoodang suurenes 1958. aastal, võrreldes eelmise aastaga, 13 protsendi võrra. Rohkem kui kolmandik vabariigi kolhoosidest toodab üle 28 tsentneri sealiha 100 hektari põllumaa kohta. Sovhooside tase on veelgi kõrgem — ligemale 40 protsenti vabariigi sovhoosidest tootis üle 100 tsentneri sealiha 100 hektari põllumaa kohta. Eesrindlikes kolhoosides ja sovhoosides on need näitajad veelgi kõrgemad. Paide rajooni «Estonia» kolhoosis toodetakse 100 hektari põllumaa kohta 95 tsentnerit sealiha, kuna

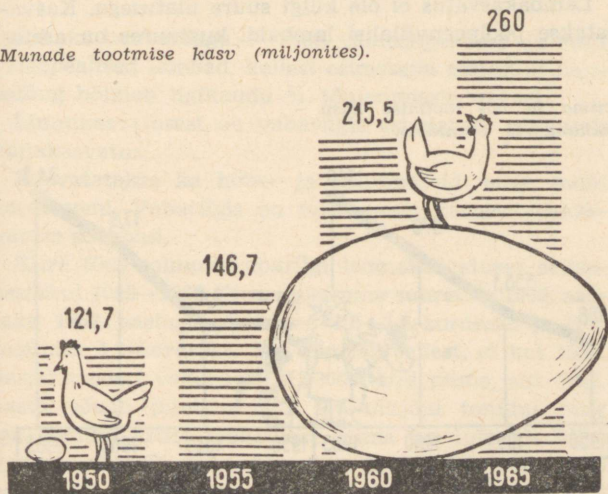
Kureküla, Viiratsi, Uusna, Keila, Kostivere, Luunja jt. sovhoosides saadakse 200—370 tsentnerit sealiha 100 hektari põllumaa kohta.

Munade tootmine ulatus 1959. aastal sovhoosides ja kolhoosides 21 200-ni 100 hektari teraviljakultuuride külvipinna kohta. Eelmise aastaga võrreldes suurenes munade tootmine ligemale 31 protsendi võrra.

Vabariigi majandid müüsid 1959. aastal riigile 44 protsenti liha, 17 protsenti piima ja 39 protsenti mune rohkem kui 1958. aastal.

Loomakasvatuse produktiivsuse tõstmisel on tähtis karja tõuomaduste parandamine. Üldiselt on vabariigi kari pideva tõuaretustöö tulemusena kõrgete tõuomadustega, mis on loonud soodsad eeldused ka tõuloomade kasvatamiseks müügiks. Viimastel aastatel on

Munade tootmise kasv (miljonites).

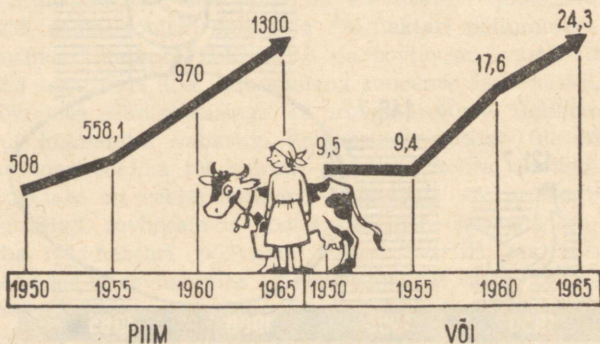
teistesse liiduvabariikidesse müüdnud tõuloomadena igal aastal üle 6000 tõuveise, üle 1000 tõuhobuse ja ligemale 4000 tõusiga, mis on kolhoosidele ja sovhoosidele andnud suurt sissetulekut.

Veisetõugudest on levinud kolm tõugu: eesti punane, eesti mustakirju ja eesti maatõugu. Eesti punane tõug on valdavaks veisetõuks, paiknedes peamiselt Eesti lõuna- ja lääneosas. Eesti mustakirju karja levikualaks on Eesti põhjapoolne osa, samuti ka Edela-Eesti. Eesti maatõugu karja esineb vähesel arvul vabariigi lääne- ja edelaosas.

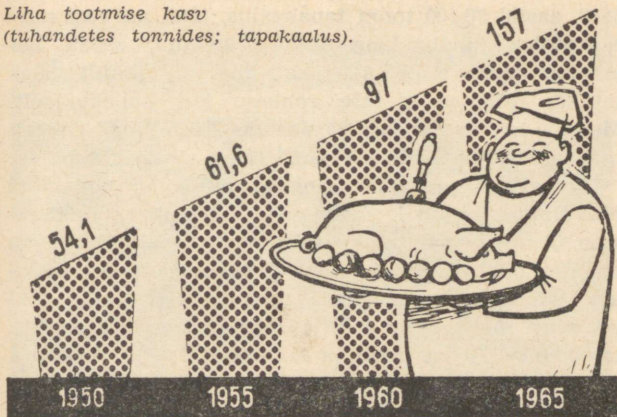
Sigadest kasvatatakse peamiselt eesti suurt valget tõugu siga, kelle peamiseks levikualaks on kujunenud valdav osa vabariigist, välja arvatud selle läänepoolne ja mõnevõrra ka põhjaosa, kus on levinud eesti lontkõrvaline siga.

Lambakasvatuse ei ole kuigi suure ulatusega. Kasvatatakse poolpeenvillalisi lambaid, kusjuures on areta-

*Piima ja või tootmise kasv
(tuhandetes tonnides).*

Liha tootmise kasv
(tuhandetes tonnides; tapakaalus).

tud kaks lambatõugu — eesti tumedapealised ja eesti valgepealised lambad, kellest esimesena mainitud lambatõug hõlmab ligikaudu $\frac{3}{4}$ tõulammaste arvust.

Linnukasvatusest on vabariigis esindatud peamiselt kanakasvatus.

Kasvatatakse ka hõbe- ja sinirebaseid ning muid karusloomi. Vabariigis on mitu suurt karusloomakasvatuse sovhoosi.

Kiire tõus toimub vabariigi loomakasvatuses seitse-aastakul 1959—1965. Piima tootmine suureneb 1965. aastaks 1957. aastaga võrreldes 1,8—1,9-kordseks ja liha tootmine 1,7-kordseks. See kõneleb sellest, et kui 1959. aastal toodeti vabariigis 813 300 tonni piima, siis 1965. aastal jõuab piimatoodang 1,3 miljoni tonnini ning iga elaniku kohta toodetakse piima üle tuhande kilogrammi ehk üle ühe tonni. See ületab kahekordselt 1955. aasta taseme. Lihatoodang oli vabariigis

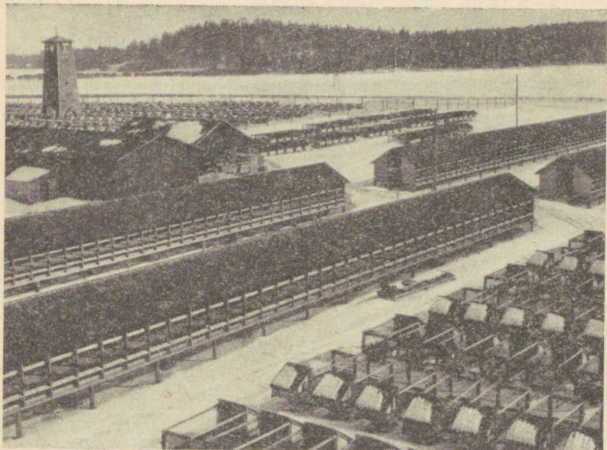
1958. aastal 78 100 tonni tapakaalus. 1965. aastaks suu-
rendatakse lihatoodang 157 000 tonnini, seega iga
elaniku kohta üle 120 kg liha. Järelikult üle-
tatakse 1955. aasta tase rohkem kui kahekordselt.
Munade arv suureneb 1965. aastaks 260 miljonile, seega
iga elaniku kohta üle 200 muna (1955. aastal 128 muna).

Loomakasvatussaaduste koguse selline suurendamine
on võimalik ainult loomade arvu ja nende produktiiv-
suse üheaegse märgatava suurendamise abil. Seetõttu
on ette nähtud seitseaastaku jooksul loomade kogu-
arvu vabariigis suurendada järgmiselt: veiseid — 63
protsenti (neist lehmi 55 protsenti), sigu — 47 protsenti,
lambaid — 19 protsenti ja kodulinde — 30 protsenti.
Suur osa sellest tõusust toimub kolhoosides ja sovhoos-
ides, kus veiste arv tõstetakse 1965. aastaks ligemale
kahekordseks, kuna sigade, lammaste ja kodulindude
arv peab suurenema veelgi rohkem. Suuresti peab
tõusma ka loomade produktiivsus. Piimatoodangu
tõusu planeeritakse näiteks selliselt, et seitseaastakul
saadakse kolhoosides vähemalt 2800—2900 kilogrammi
piima ühe lehma kohta (1958. aastal 2183 kilogrammi)
ja sovhoosides vähemalt 3800 kilogrammi.

Ka seakasvatuses on ette nähtud kiire tõus, mis saa-
vutatakse sigade arvu suurendamisega, kuid ka söö-
tade parema kasutamise, ööpäevase juurdekasvu
suurendamise ja teiste abinõude rakendamisega.

Suur tulevik on vabariigi loomakasvatusel ka tõuloo-
made kasvatamise alal müügiks, sest senised saavu-
tused, eriti tõuveiste, -hobuste ja -sigade osas on mär-
kimisväärsed ka üleliidulises ulatuses.

Eesti NSV kolhoosid ja sovhoosid, kaalunud oma
reserve ja võimalusi, töötasid välja konkreetsed abi-
nõud seitsme aasta plaani ennetähtaegseks täitmiseks.
Tuginedes eesrindlike majandite ja tootmisnovaato-

Tõrma karusloomakasvandus.

rite edusammudele ning kogemustele, võtavad Eesti NSV kolhoosnikud, remondi- ja tehnikajaamade ning sovhooside töötajad ja põllumajanduse spetsialistid endale järgmised kohustused.

Täita seitsme aasta plaan liha tootmise osas nelja aastaga (1962. aastal) ja saavutada 1960. aastal plaanis seitseaastaku lõpuks ettenähtud liha varumise tase.

Suurendada 1960. aastal kolhoosides ja sovhoosides liha tootmist 1959. aastaga võrreldes 40 protsenti. Toota kõigis majandite kategooriates põllumajanduslike kõlvikute iga saja hektari kohta 80 tsentnerit liha (eluskaalus), sellest kolhoosides ja sovhoosi-

des 45 tsentnerit. Müüariigile vähemalt 86 000 tonni liha.

Suurendada piima tootmist kolhoosides ja sovhoosides 17—18 protsenti. Toota põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta kõigis majandite kategooriates 465 tsentnerit piima, sealjuures kolhoosides ja sovhoosides 270—275 tsentnerit. Müüa käesoleval aastal riigile vähemalt 550 000 tonni piima. Saavutada kolhoosides ja sovhoosides keskmiseks piimatoodanguks iga lehma kohta vähemalt 2900 kilogrammi.

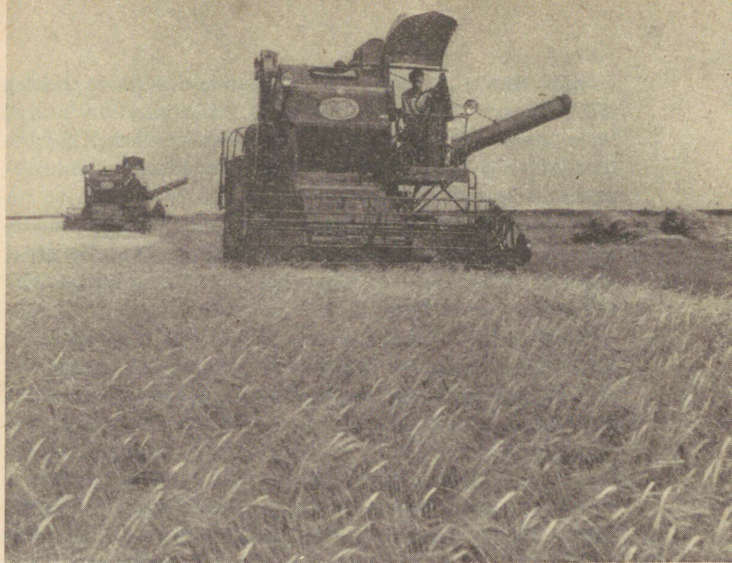
Maaviljelus

Maaviljeluse peamiseks ülesandeks Eesti NSV-s on varustada loomakasvatust vajalike söötadega, põllumajanduses töötajaid toiduteraviljaga ja kogu vabariigi elanikkonda kartuli ja köögiviljaga ning arendada lina- kasvatust.

Viimastel aastatel on vabariigis eriti suurt tähelepanu pööranud kohalikele tootmistingimustele vastava tugeva söödabaasi loomisele loomakasvatusele. See tõi endaga kaasa tunduval muutusil külvipinna struktuuris, toimus märkimisväärne söödakultuuride osatähtsuse tõus.

Märgime võrdluseks, et kodanlikus Eestis oli 1939. aastal söödakultuuride osatähtsus külvipinnas kõigest 27,6 protsenti, kuna teraviljade osatähtsus ulatus üle 60 protsendi.

Teraviljadest kasvatatakse Eestis eeskätt rukist 34,4 protsenti, suvi- ja talinisu 19,5 protsenti ja otra 20,7 protsenti teravilja külvipinnast. Segavilja osatähtsus teravilja külvipinnas ei ületa 15 protsenti, kuna kaera osatähtsus ei ulatu üle 10 protsendi. Herne-, viki- ja tatrakülvid on väga väikesed.

Kombainid Viru-Roela sovhoosi põllul.

Söödakultuuridest on vabariigis suurima osatähtsusega põldhein, peamiselt ristik, mida kasvatatakse koos kõrrelistega, harilikult timutiga.

Nõukogude aastatel, eriti viimasel ajal saavutab üha suurema leviku lutsern. 1950. aastal oli lutsernikülve Eestis kõigest 100 hektarit, kuid 1958. aastal ulatus selle külvipind juba ligemale 30 000-le hektarile. Lutsern kasvab hästi karbonaatmuldadel. Viimased levivad vabariigi põhjapoolses osas (kaasa arvatud Lääne-Eesti saarestik), hõlmates umbkaudu poole põllumaast Eestis. Lutsern annab häid saake ka kuivadel rähkmuldadel, kus teised põllukultuurid üldse ei õnnestu.

Ikka suurema osatähtsuse omandavad karja suvise söödabaasina kultuurkarjamaad, mille pindala ulatus 1958. aastal ligemale 37 000 hektarini. See ületab kodanliku Eesti 1939. aasta kultuurkarjamaade pindala rohkem kui kolmekordselt.

Tunduvalt on laiendatud ka kultuurheinamaade pindala, mis läheneb 60 000-le hektarile, ületades ligemale 20 000 hektari võrra kodanlikus Eestis olnud kultuurheinamaade pindala.

Uteks kultuurideks vabariigis on silokultuurid. Kodanlikus Eestis ei kasutatud, välja arvatud vähesed erandid, peaaegu üldse silosööta ega kasvatatud silokultuure. Tähtsamateks silokultuurideks on mais, päevalill ja segatis. Nende kõrval hakatakse sileerimiseks järjest laiemalt kasutama mesikat, kultuurheina ja maapirni haljasmassi. Uute söödakultuuride hulka tuleb lugeda ka söödakapsas, mida võetakse ikka laiemalt kasutusele, peamiselt sügisele siirdesöödana.

Tehnilistest kultuuridest kasvatatakse Eestis ainult lina, mis on vanaks põllukultuuriks. Linakasvatus on levinud vabariigi kagu-, kesk-, lõuna- ja edelaosas, kus on linakasvatuseks soodne mullastik. Nendes piirkondades töötab ka seitse toorlinavabrikut. Vabariigi põhilistes linakasvatuse piirkondades moodustab lina osatähtsus külvipinnast 3 protsenti ja rohkemgi.

Seoses tööstuskeskuste ja linnarahvastiku kiire kasvuga suureneb vajadus köögivilja järele. Suurima osatähtsusega on köögiviljakasvatus Põhja-Eestis, eriti suuremate linnade läheduses. Väärrib tähelepanu ka ajalooliselt väljakujunenud köögiviljakasvatus Peipsi rannikul (peamiselt sibul, kurgid) ja Pärnu lahe ääres (kurgid), kus soodustavaks asjaoluks on sobivad looduslikud tingimused, peamiselt mullastik.

Viimastel aastatel näitab kasvuhoonete ja lavade

pindala kiiret kasvu. Kui veel 1950. aastal ulatus kasvuhoonete ja lavade pindala 50 000 ruutmeetrile, siis 1957. aastal suurenes see 230 000 ruutmeetrini, s. o. rohkem kui 4,5-kordseks. Suuremate keskuste läheduses on sovhoosid spetsialiseerunud nii katmik- kui ka avamaaköögiviljade kasvatamisele.

Iga aastaga laieneb ka vabariigi viljapuu- ja marja-aedade pindala. 1957. aastal ulatus viljapuu- ja marja-aedade pindala 12 000 hektarile. Tähtsamateks viljapuudeks on õuna-, kirsi-, ploomi- ja pirnipuud. Marjapõõsastest on levinud punase ja musta sõstra ning karusmarja põõsad. Kasvatatakse ka vaarikaid ja aedmaasikaid.

Tänu agrotehnika ja väetiste õigele kasutamisele saadakse vabariigi põldudelt kõrgeid saake. Olgu märgitud, et kui kodanlikus Eestis kasutasid talud 1939. aastal 67 000 tonni mineraalväetisi, siis 1958. aastal said vabariigi põllud 320 000 tonni mineraalväetisi, s. o. ligemale viis korda rohkem kui 1939. aastal. Orgaaniliste väetiste koguse suurendamiseks kasutatakse laialdaselt väetis- ja alusturvast. Suur tähtsus on ka valge mesika kasutamisel haljasväetiseks. Valge mesikas annab silmapaistvat saaki Põhja-Eesti karbonaatmuldadel, kuid kasvab põldude lupjamise puhul hästi ka Lõuna-Eestis. Mesika külvipind on vabariigis suurenenud erakordse kiirusega. Veel 1951. aastal kasvatati Eestis mesikat vaid 600 hektaril, kuid 1958. aastal lähenes külvipind 12 000 hektarile. Peale mesika on Lõuna-Eestis hakatud haljasväetisena viljelema ka lupiini.

Nimetatud abinõude kasutuselevõtmisega on Eesti NSV sovhooside keskmised teravilja-, kartuli-, sööda-juurvilja- ja põldheinasaagid tunduvalt kõrgemad kui kodanliku Eesti keskmised saagid. Eesrindlike kolhooside ja sovhooside saagid on aga veelgi kõrgemad. Nii

said 1958. aastal Rapla rajooni «Jüriöö», Harju rajooni Mitsurini-nimeline ja «Oktoobri Võidu», Paide rajooni «Estonia», Kingissepa rajooni «Ühisjõu» ja paljud teised kolhoosid igalt hektarilt 18 ja rohkem tsentnerit teravilja, Haapsalu rajooni «Jõu», Paide rajooni «Estonia» ja «Koidu» kolhoos said igalt hektarilt üle 170 tsentneri kartulit. Sovhoosidest said paremaid saake näiteks Kureküla sovhoos, kus teraviljasaak oli 22,5 tsentnerit hektarilt, kartulisaa 191 tsentnerit hektarilt, maisi haljasmassi saadi 472 tsentnerit ja põldheina 52,6 tsentnerit hektarilt.

Maisi koristamine silokombainiga Kureküla sovhoosis.

Linnalähedased kolhoosid varustavad pealinlasi rikkalikult köögiviljaga.

Linakasvatuse alal ulatusid vabariigi paremate majandite saagid 4—5,3 tsentnerini hektarilt. Kultuurheinamaadelt saadakse 40—60 tsentnerit heina hektarilt.

Taimekasvatuse toodangu taseme tõstmisel on etendanud tähtsat osa ka maaparandustööd, millele sotsialismi tingimustes on osutatud suurt tähelepanu. Vajab märkimist, et enamik vabariigi looduslikest rohumaa-dest (ligemale 70 protsenti heina- ja üle 70 protsenti karjamaadest) vajavad parandamist. Vabariigis töötab 8 masina-maaparandusjaama ligemale 250 ekskavaatori, 200 buldooseri ja greideri ning üle 400 tugeva võimsusega traktoriga. Siinkohal on vajalik meenutada, et kodanlikus Eestis töötas maaparandustöödel kõigest neli ekskavaatorit.

*Kartulipõllu vaheltharimine
„Võidu Tee“ kolhoosis.*

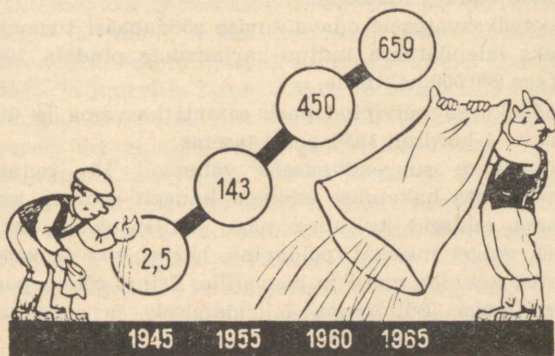
Ajavahemikul 1949—1957 on tehtud maaparanduse alal ulatuslikke töid. Nimetame siinkohal kas või seda, et mullatöid tehti märgitud aastate jooksul sellises ula-

tuses, mis võimaldas rajada detailkuivendusvõrgu üle 200 000 hektarile. Uudismaad künti selle aja jooksul üle 170 000 hektari, kive koristati 300 000 hektari suuruselt pindalalt ja kuivendati metsamaid üle 50 000 hektari.

Seitse aastakul toimub maaviljeluses uus suur tõus. Teravilja tootmine suurendatakse ligikaudu kahekordseks, kartuli tootmine 2,2-kordseks, köögivilja tootmine 1,5-kordseks ja linakiu tootmine 1,9-kordseks.

Nimetatud kultuuride toodangu suurenemine toimub eelkõige saakide tõusu ning teises järjekorras külvi-pinna mõningase laiendamise arvel. 1965. aastaks on ette nähtud saada kolhoosides ja sovhoosides teravilja hektarilt keskmiselt 16—19, kartulit 160—170 ja põldheina 35—40 tsentnerit. Sötade tootmist suurendatakse seitse aastaku lõpuks, võrreldes 1957. aastaga, kolhoosides 2,1- ja sovhoosides 1,8-kordselt. Selleks rakendatakse igas majandis, vastavalt tootmise põhisuunale,

Põllumajandusele antava mineraalväetise hulga kasv (tuhandetes tonnides).

põllumajandusliku maa kõige ratsionaalsema kasutamise süsteem, kujundatakse kõige otstarbekam külvikute vahekord, seatakse sisse õigete kultuuride valiku teel sobivad külvikorrad, rakendatakse kõigi kultuuride saagikuse tõstmiseks õigete agrotehniliste võtete ja abinõude süsteem ja korrastatakse seemne- ning väetisemajandus.

Loomakasvatusele söödabaasi tugevdamiseks suurendatakse põldheina toodangut seitsme aasta jooksul vähemalt 1,7 korda. Lutserni külvipind laieneb eelolevail aastail vähemalt 60 000—70 000 hektarini, ületades 1958. aasta külvipinna rohkem kui kahekordselt.

Järsk pööre toimub kultuurniitude kasutamises. 1965. aastaks tuleb kultuurniitude pinda looduslike rohumaade põhjaliku parandamise teel suurendada 200 000 hektarini, mis ületab 1958. aasta taseme rohkem kui kolmekordselt. Eeltoodule lisandub täiendavalt veel 100 000 hektarit kultuurniite, mis saadakse looduslike rohumaade pealtparandamise teel. Kultuurniitude pindala suurendamine 300 000 hektarini lahendab põhiliselt koresööda probleemi ja hoiab suuresti kokku inimtööjõudu heinatöodel.

Loomakasvatusele odava suvise söödabaasi tugevdamiseks laiendatakse kultuurkarjamaade pindala 1965. aastaks 200 000 hektarile.

Söödakapsa külvipind peab samuti kasvama ja ületama 3—4-kordselt 1958. aasta taseme.

Silokoguse suurendamiseks vähemalt 10 tonnini lehma kohta hakatakse endisest kaugelt rohkem kasvatama selliseid kultuure, nagu haljasrukist, keraheina, valget mesikat, põldheina, herne, viki ja kaera segatist kesadel, maisi ja päevalille. Erilist rõhku pannakse maisi külvipinna laiendamisele ja saagikuse tõstmisele.

Väetistega varustamise küsimus lahendatakse põhiliselt sel teel, et 1965. aastaks suurendatakse laudasõnniku kogus 1957. aastaga võrreldes vähemalt 3-kordseks ja väetisturba kogus 5-kordseks. Sellele lisaks suurendatakse haljasväetise tootmist kesade võtmisega valge mesika alla vähemalt 60 000—70 000 hektari ulatuses, mis ületab 1958. aasta valge mesika külvipinna 6—7-kordselt.

Mineraalväetiste kogus suureneb 1965. aastaks 659 000 tonnini. Võrreldes 1958. aastaga suureneb mineraalväetiste kogus seega rohkem kui kaks korda.

Suurt rõhku pannakse ka Lõuna-Eestis paiknevate happeliste muldade lupjamisele. Üldse vajab vabariigis lupjamist kuni 40 protsenti põllumuldadest. Seitseaastaku jooksul lubjatakse 160 000—170 000 hektarit, seega ligikaudu pool lupjamist vajavatest muldadest.

Suur tähtsus põllukultuuride viljakuse tõstmisel on ka sordiseemnete kasutamisel. Praegu tehakse umbkaudu pool külvidest sordiviljaga. Lähematel aastatel minnakse täielikult üle sordiviljakülvidele. Tunduvalt laiendatakse heinaseemnete kasvatamist.

Oluline lõik seitseaastaku plaanis on pühendatud köögi- ja juurvilja kasvatamisele, sest elanikkonna materiaalse heaolu tõusuga suureneb kiiresti nõudmine köögi- ja juurvilja järele. Lähtudes sellest laiendatakse avamaal köögiviljade külvipinda 10 000 hektarini, kusjuures ühe elaniku kohta toodetakse aastas üle 140 kilogrammi köögivilja. Kasvuhoonete ja lavade pind ulatus vabariigis seni 230 000 ruutmeetrini. Nüüd on ette nähtud seda pinda kahekordistada. Suuremate linnade, eriti Tallinna ümbruses luuakse köögivilja-sovhoosid. Viljapuu- ja marjaaedade pindala, mis ulatus senini 13 000 hektarini, suurendatakse kuni 18 000 hektarini.

Maaparandustöödest on seitseaastakul põhilisteks põllumajanduslike maade kuivendustööd. Vabariigi kolhoosides ja sovhoosides rajatakse ja taastatakse kuivendussüsteeme ligemale 300 000 hektarit, sellest dreanažiga vähemalt 120 000 hektarit. Peale selle on ette nähtud kapitaalselt remontida kuivendussüsteeme vähemalt 180 000—200 000 hektari suurusel pindalal ja kuivendada metsamaid 144 000 hektarit. Kuivendamist mittevajavaist maadest tuleb pealt parandada 270 000 hektarit.

Põllumajanduse mehhaniseerimine ja elektrifitseerimine

Sotsialistliku põllumajanduse areng on vahetus seoses laialdase mehhaniseerimise ja elektrifitseerimisega. Heaks näiteks on selles osas ka Eesti. Kapitalismi tingimuses oli Eestis 1939. aasta andmeil 1792 traktorit ja mõned väikese võimsusega kombainid. Nüüd aga künnab vabariigi põlde ligemale 7000 traktorit, seega on kasv rohkem kui 3,5-kordne. Veoautod puudusid kodanliku Eesti põllumajanduses hoopiski, praegu aga on vabariigi kolhoosidel ja sovhoosidel üle 5000 veoauto, nii et igal kolhoosil ja sovhoosil on 4—5 veoautot. Teraviljakombainide arv ulatub vabariigis ligemale 1500-le, millele lisandub veel üle 300 linakombaini ja traktori-linakoristamismasina ning üle 100 kartulivõtmiskombaini.

Iseloomulik on see, et kodanlikus Eestis tuli ühe 15-hobujõulise traktori kohta üle 650 hektari põllumaad, Nõukogude Eestis aga 111 hektarit.

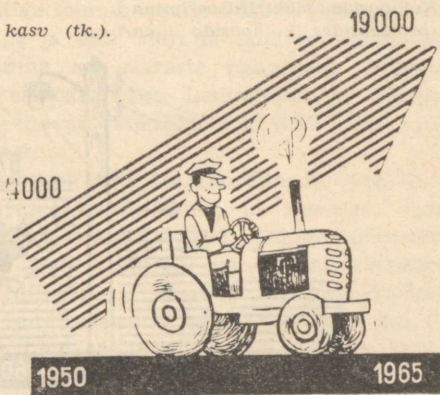
Kolhoosikorra kujunemisel oli Eesti NSV-s otsustav osa täita masina-traktori jaamad, mis aitasid kasvatada töötavas talurahvas kollektiivsustunnet ja üld-

rahvalikke huve. Masina-traktorijaamade kaudu andis Nõukogude valitsus kolhoosidele järjest suuremat abi nende organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel. Traktorijaamade arv ulatus Eestis 69-le, traktorite arvuga 5640 (arvestatult 15-hobujõulistena), üldise koguvõimsusega ligemale 85 000 hobujõudu.

Viimastel aastatel tehti masina-traktorijaamade masinatega 95—98 protsenti mullaharimistöödest, 60—80 protsenti teraviljade külvitöödest, 30—40 protsenti kartulipanekust, 45—50 protsenti teraviljakoristamisest kombainiga ja 50—60 protsenti sileerimistöödest.

Kuna enamik kolhoose olid muutunud suurteks ja majanduslikult tugevateks majanditeks, oli üles kasvanud arvukas kvalifitseeritud kaader ning kolhooside sissetulek suurenenud, siis olid masina-traktorijaamad juba täitnud neile varem ettenähtud ülesanded ja vajasid põhjalikku reorganiseerimist. Lähtudes sellest organiseeriti vabariigi masina-traktorijaamad remondi- ja tehnikajaamadeks. Rohkem kui 70 protsenti vaba-

Traktorite arvu kasv (tk.).

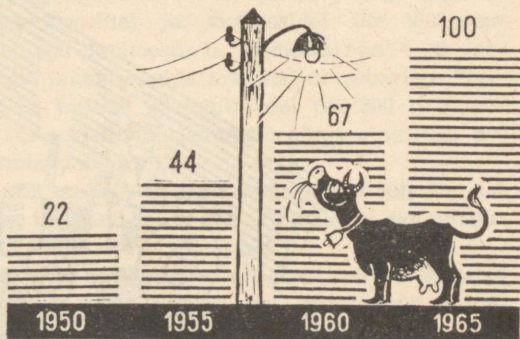
riigi kolhoosidest ostsid 1958. aastal masina-traktori-
jaamadest endale vajalikud põllumajandusmasinad.

Remondi- ja tehnikajaamad hakkavad tegema kol-
hooside traktoritele ja teistele masinatele remonti, neid
tehniliselt teenindama, hakkavad müüma kolhoosidele
tagavaraosi, naftatooteid, väetisi jne.

1965. aastaks ulatub traktorite arv vabariigi põllu-
majanduses 20 000-le, veoautode arv 10 000-le ja tera-
viljakombainide arv 3000-le.

Põllumajanduse elektrifitseerimise alal oli kodanlik
Eesti üsna mahajäänud olukorras. Ühe hektari külvi-
pinna kohta kasutati 1940. aastal ainult 2,4 kilovatt-
tundi elektrienergiat ligemale 60 kilovatt-tunni vastu
1957. aastal. Nüüd on vabariigi sovhooside arvust elekt-
rifitseeritud ligemale 95 protsenti ja kolhoosidest üle
poole. Vabariigi põllumajanduses töötab üle 9000 elekt-
rimootori, koguvõimsusega üle 40 000 kilovati, kus-

*Kolhooside elektrifitseerimine
(protsentides kolhooside üldarvust).*

juures kodanlikus Eestis töötas 1939. aastal põllumajanduses kõigest 230 elektrimootorit.

Kiiresti suureneb vabariigi põllumajanduslike elektrijaamade arv, mis ulatus 1955. aastal rohkem kui 350-le 40 vastu 1940. aastal. Kuna väikestes elektrijaamades toodetav elektrienergia on suhteliselt kallis, toimub põllumajanduse varustamine elektrienergiaga edaspidi suurte riiklike elektrijaamade baasil. Elektrienergia tarbimine põllumajanduses suureneb seitse-aastakul 4—5-kordseks. See tõstab tunduvalt tööviljakust ning aitab kaasa põllumajandusliku tootmise uuele tõusule vabariigis.

Kuidas areneb transport

Vabariigi transpordile annab erilise tähtsuse Eesti asend Läänemere ääres, NSV Liidust Balti riikide kaudu läände viivatel transiitteedel. Eesti ja Vene Föderatsioon on omavahel ühendatud läbi Narva ja Pihkva kulgevate raud- ja autoteedega. Ühendus oma lõunanaabri Lätiga toimub raudteel läbi Valga ja autoteedel läbi Valga ja Ikla. Meri ja raudtee ühendavad vabariigi pealinna ka säärase naabruses asuvate suurte tööstuskeskuste, nagu Leningradi ja Riiaga. Lennuliinid ühendavad vabariiki kõigi NSV Liidu suuremate keskustega.

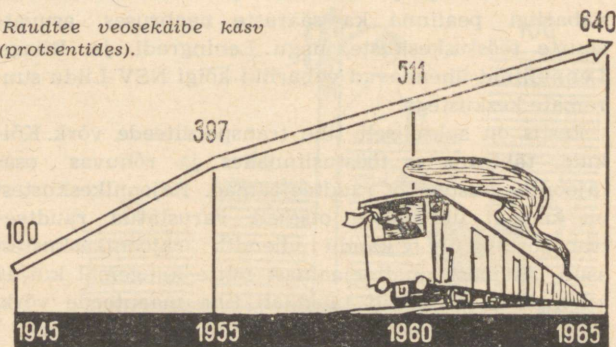
Eestis on suhteliselt tihe transporditeede võrk. Kõikides tähtsamates tööstuslinnades ja rõhuvas osas rajoonikeskustes on raudteejaamad. Rajoonikeskustest on kaugelt üle poole otseselt varustatud raudteetranspordiga. Ligikaudu viiendik rajoonikeskustest asub lähemast raudteejaamast mitte kaugemal kui 10 kilomeetrit. Raudteid täiendab tihe maanteed võrk, millest valdav osa (magistraalteed) on uue kattega.

Kõik transpordiliigid said fašistliku okupatsiooni aastail kannatada, kuid on täielikult taastatud. Transport on nüüd suures osas rekonstrueeritud, varustatud eesrindliku tehnikaga, on kasvanud tema läbilaskevõime.

Võrreldes vabariigi transpordi üldist taset teiste liiduvabariikidega, ületavad Eesti transpordi intensiivsuse näitajad NSV Liidu keskmisi näitajaid üsna tunduvalt.

Transpordiliikidest on vedude osatähtsuse poolest Eestis esikohal raudteetransport, mis tonnkilomeetrite järgi teostab ligemale 70 protsenti vabariigi vedudest, sellest kitsarööpmeline raudtee ligemale 5 protsenti. Teisel kohal on meretransport — 17 protsenti (ühes väliskaubanduse vedudega) ning kolmandal kohal ligemale 14 protsendiga autotransport. Õhutranspordi osatähtsus on pool protsenti ja sisevetetranspordi osatähtsus veelgi väiksem — alla poole protsendi vabariigi vedudest. Kui aga vaadata tulevikku, siis näeb 1965. aasta ette raudteetranspordi osatähtsuse tundu-

Raudtee veosekäibe kasv
(protsentides).

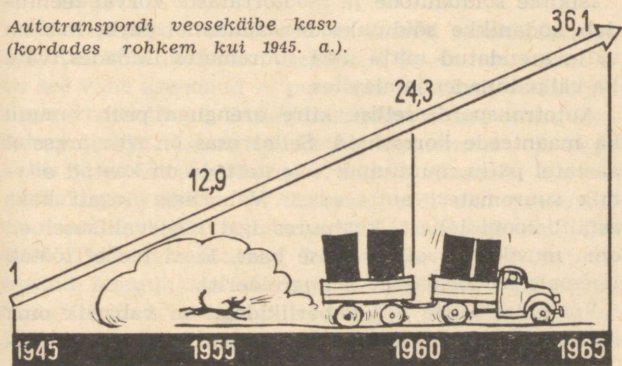
vat langust. Seitseaastaku lõpul langeb raudteetranspordi osatähtsus 55-le protsendile vabariigi vedudest. Sellevastu tõuseb aga järsult — ligikaudu 30-le protsendile — meretranspordi osatähtsus. Mõnevõrra suureneb ka autotranspordi osatähtsus. Seega suureneb vabariigi transpordi-alane tähtsus eeskätt Eesti kui «mereriigi» arvel. Järgnevatel aastatel kasvavad hoogsalt mere teel teostatavad väliskaubanduse veod.

Eriti silmapaistva arengu on nõukogude aastatel teinud kaks transpordiliiki — auto- ja õhustransport.

Autode arvu suurenemise tempo ületab sõjajärgsetel aastatel rohkem kui kolmekordselt kõige suurema autode juurdekasvu kodanlikus Eestis 1936.—1940. aastatel. Autotranspordi töömaht aga ületab sõjaeelse vähemalt kümnekordselt.

Tähelepanuvääriv on autode arvu suurenemine maal, eeskätt põllumajanduslikes ettevõtetes, kus kodanlikus Eestis leidis ainult üksikuid veoautosid. 1958. aastal oli juba igal vabariigi kolhoosil vähemalt kolmneli veoautot. Nende arv suureneb järgnevatel aastatel

Autotranspordi veosekäibe kasv
(kordades rohkem kui 1945. a.).

keskmiselt viiele autole kolhoosis, kusjuures sovhoosides on autopark veelgi suurem.

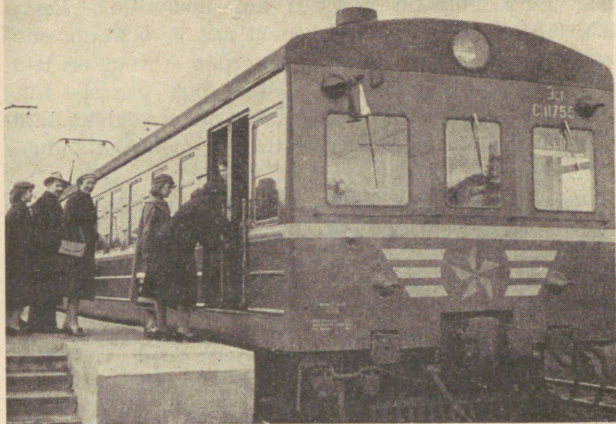
Tõsist edu on saavutatud autobussiliikluse alal. 1938/1939. aastal oli Eestis 142 autobussiliini. Nõukogude Eestis ulatus aga autobussiliinide arv 1957. aastal rohkem kui kaheksakordselt. Tegutsevad mitu autobussi kaugliini, nagu Tallinn—Narva—Leningrad, Tallinn—Pärnu—Riia jt., kus liiklevad mugavad radiofitseeritud kiirautobussid.

Kiire tempoga on suurenenud isiklike sõiduautode arv, mis ületab sõjaeelse taseme rohkem kui kolmekordselt. Väärrib tähelepanu, et isiklike sõiduautode arv on erakordse kiirusega suurenenud just maal, kus paljud kolhoosnikud, sovhooside töötajad ning haritlased on saanud autoomanikeks. Ühtlasi on iseloomulik, et viimastel aastatel tõrjutakse maalt ikka rohkem ja rohkem välja jalgratas, mida asendavad mootorrattad ja motorollerid. Kaasajal on Eestis mootorrattaid kuus korda rohkem kui kodanluse võimu aastatel, kusjuures mootorrataste iga-aastane juurdekasv võrdub peaaegu kogu kodanliku Eesti mootorrataste arvuga.

Isiklike sõiduautode ja mootorrataste kõrval teenindab kodanikke sõidutaksode laialdane park, mis on välja arendatud mitte üksi suuremates linnades, vaid ka väikelinnades ja alevites.

Autotranspordi sellise kiire arenguga peab sammu ka maanteed korrashoid. Selles osas on sõjajärgsetel aastatel palju muutunud: uue kattega on kaetud enamik suurematest autoteedest. Vabariigis rajati kaks asfaltbetooni teha, kusjuures igal teedevalitsusel on oma mustkatte valmistamise baas. Eesti teedel töötab ligemale 300 teehöövli (autogreiderit).

Võrreldes teiste liiduvabariikidega on vabariik oma maanteed võrgu tiheduselt ja kvaliteedilt ühel esi-

Elektriraudtee ühendab Tallinna selle eeslinnade, Keila ja Kloogaga.

kohtadest. Kõva kattega teede rohkuselt on aga esikohal Eesti.

Õhutranspordi saavutused on samuti märkimisväärsed. Kui kõnelda kodanluseaegsest õhutranspordist, siis oli see vähe arenenud — puudusid täielikult vabariigisisesed lennuliinid. Välislennuliinid töötasid suure ala koormatusega. Lennutranspordi kasutamine oli väga kallis ja seetõttu kättesaadav ainult rikastele.

Nõukogude Eestis on õhutranspordi alal toimunud suur pööre. Peale liiduvabariikide-vaheliste lennuliinide (Tallinnast Moskva, Leningradi, Riiga jne.) on avatud lennuliiklus saartega — Saaremaa ja Hiiumaaga, samuti vabariigi suuremate linnade — Tartu ja Pärnuga. 1957. aastal veeti õhu teel ligikaudu

neli korda rohkem reisijaid kui kodanlikus Eestis, läbisõidetud kilomeetrite arv oli aga 6—8 korda suurem. Veelgi ulatuslikum — 15-kordne — tõus on leidnud aset posti- ja 17—20-kordne tõus pagasi- ning kaubaveol. Laialdaselt kasutatakse lennukeid ka sanitaarteenistuseks, põllumajanduses, metsamajanduses jne.

Perspektiivis tõuseb õhustranspordi osatähtsus suuresti. Võetakse kasutusele uued moodsad lennukitüübid, nagu IL-18, «Moskva», «Ukraina» jt., mis mahutavad 170—200 reisijat. Arendatakse edasi lennukiväljade võrku. Lennukikasutajate arv kasvab lähemas tulevikus 3—5 korda ning lennuk muutub kõige laiemate rahvahulkade liiklusvahendiks.

Arenevad ka teised transpordiliigid. Vabariigi mere- ja jõelaevastik saab juurde moodsaid kauba- ja reisi-laevu, puksiire, avatakse uusi laevaliine. Ikka paremini varustatakse raudteed uute ökonoomsemate veduritega, uut tüüpi kaubavagunitega, spetsiaalvagunitega jne., rekonstrueeritakse raudteid. Kõik see tähendab seda, et transport suudab ka edaspidi edukalt täita temale usaldatud vastutusrikkaid ülesandeid.

Kuidas paikneb Eesti NSV majandus

Eesti NSV eri osade looduslikes ressurssides ja majanduses on üsna suuri erinevusi, mis võimaldavad vabariigi jagada kolmeks osaks: Põhja-Eestiks, Kesk- ja Kagu-Eestiks ning Lääne-Eestiks.

Põhja-Eesti on vabariigi kõige rahvastatum ja tööstuslikult arenenum osa. Siia on koondunud raske-, kerge- ja toiduainete tööstuse juhtivad harud. Põhja-

Õhulüüendatavate loomispirkonnad

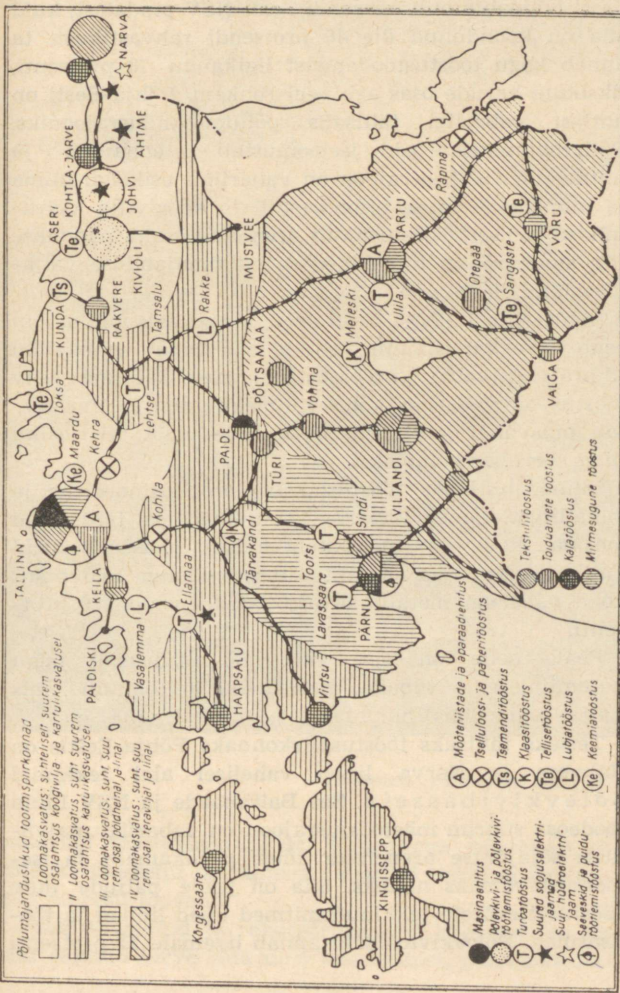
- I Loomakasvatust; suhteliselt suurem osatähtsuse koogivija ja karuloomakasvatusel
- II Loomakasvatust, suht. suurem osatähtsuse karuloomakasvatusel
- III Loomakasvatust; suht. suurem osatähtsuse põldloomakasvatusel
- IV Loomakasvatust; suht. suurem osatähtsuse teraviljal ja lina

- Masinaahtus
- Põlevikvi- ja põlevkivi- tootmistööstus
- Turbaritööstus
- Suured soojuslektrijaamad
- Suur hüdroelektrijaam
- Säevetööstus ja puidutööstus

- (A) Mõõteriistade ja aparatuuritööstus
- (X) Tööstus- ja paberitööstus
- (Ts) Tsemenditööstus
- (K) Klaasitööstus
- (Te) Tellistööstus
- (L) Lubjatööstus
- (Ke) Keemiatööstus

- Tekstiilitööstus
- Töiduainetööstus
- Kalariitööstus
- Milmesugune tööstus

Eesti hõlmab ainult veerandi Eesti NSV pindalast, kuid siia on koondunud üle 40 protsendi rahvastikust; ta annab kogu tööstustoodangust ligikaudu 70 protsenti, üksikute harude osas aga veel rohkem. Põhja-Eesti on ühtlasi vabariigi tähtsaks põllumajandusrajooniks. Põllumajandusharusid iseloomustab intensiivsus ja mitmekülgsus. See rajoon on vabariigis esikohal piima ja munade tootmise ning kartuli ja köögivilja kasvatamise poolest. Tööstuslikult arenenud osana pannakse siin suurt rõhku linnalähedase põllumajanduse väljaarendamisele.

Suur tähtsus Põhja-Eesti arengule on asjaolul, et siin asub vabariigi pealinn Tallinn, mis annab umbkaudu 42 protsenti vabariigi tööstustoodangust. Tallinnas asuv tööstus on vabariigi kõige mitmekülgsem ja moodustab omavahel seotud tööstusharude näol ulatusliku ning keerulise kompleksi.

Linna juhtivaks tööstusharuks on masinaehitus ja metallitöötlemine. Vabariigi suuremad ja tähtsamad masinaehitus- ja metallitöötlemise tehased asuvad Tallinnas. Tallinna metallitööstuse toodangu osatähtsus kogu vabariigi metallitööstuse toodangust on 80 protsenti.

Peale selle on siin rida tööstusharusid, nagu kummijalatsite, tubaka, margariini jt. tootmine, mis mujal vabariigis puuduvad.

Teiseks tähtsaks tööstuspiirkonnaks Põhja-Eestis on Rakvere ja Narva linna vahelisel alal tekkinud põlevkivibassein. See Baltimaade ja NSV Liidu loodeosa suurim mäetööstusrajoon on vabariigi majanduse sõjajärgse arenemise kõige kujukamaks ja iseloomustavamaks näiteks. Siia on peale paljude uute tööstusettevõtete tekkinud mitmed uued linnad ja töölisasulad. Põlevkivibassein annab ligemale 21 protsenti

Tallinna panoraam merelt.

vabariigi tööstustoodangust. Sõjajärgisega võrreldes on põlevkivibasseini osatähtsus vabariigi tööstuse tootangus suuresti tõusnud.

Peale taastatud ja rekonstrueeritud kaevanduste on siia rajatud terve rida uusi kaevandusi, põlevkivitööt-

lemise ettevõtteid ja elektriijaamu. Viimastest on silmapaistvam Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Kombinaat, kuhu kuulub ka põlevkivigaasi tehas.

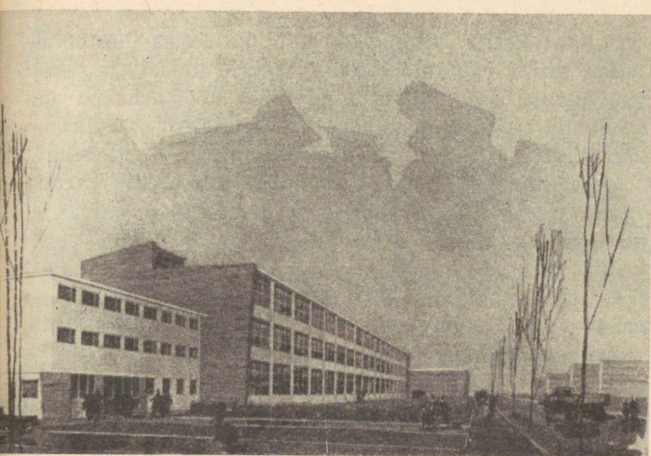
Endiste väikeste vabrikualevite Kohtla-Järve, Jõhvi ja Kiviõli kõrvale, mis käesoleval ajal kuuluvad vabariigi suuremate ja paremini korrastatud linnade hulka, on põlevkivibassein Eesti NSV noorimate linnade Ahtme (1953) ja Sillamäe (1958) sünnikohaks. Siin asub ka mitmeid kiiresti kasvavaid aleveid, nagu Püssi, Sompa, Viivikonna jt. Balti soojuselektriijaama lähikonnas kasvab kiiresti uus asula — Sirgala.

Põlevkivibasseinis kaevandatakse ja töödeldakse põlevkivi vedelkütuseks, õliks, gaasiks, keemilisteks produktideks, ehitusmaterjalideks. Põlevkivibassein on ühtlasi vabariigi energeetiliseks keskuseks, varustades hüdro- ja soojuselektrienergiaga vabariiki ning osaliselt ka Leningradi linna ja oblastit.

Narva linn põlevkivibasseini idapiiril on vabariigi, kogu NSV Liidu ja Euroopa tähtsamaid tekstiilitööstuse keskusi. Ühtlasi on Narva üheks suuremaks elektrienergia tootjaks NSV Liidu loodeosas.

Kesk- ja Kagu-Eesti hõlmab ligi poole kogu vabariigi pindalast. Seda vabariigi osa iseloomustab arenenud loomakasvatus ja tehniliste kultuuride viljelemine; ta on vabariigi linakasvatuse ja linatöötlemise põhibaasiks. Rajooni põllumajandusele on omane suurem veiste arv pinnaühikule kui teistes rajoonides.

Kesk- ja Kagu-Eesti tööstus jääb maha Põhja-Eesti mitmekülgsest arenenud tööstusest. Vabariigi tööstustoodangust annab ta ligemale 20 protsenti. Peamised tööstusharud tegelevad põllumajanduslike toorainete ja metsa töötlemisega. Rasketööstuse harudest väärivad peale ehitusmaterjalide tootmise (lubi, tellised, mon-

Selliseks kujuneb mõne aasta pärast Võru gaasianalüsaatorite tehas.

teeritav raudbetoon) tähelepanu masinaehitus (teede-ehitusmasinad ja täppis- ning aparaaditööstus).

Suurimaks majanduskeskuseks rajoonis on Tartu, mis annab valdava osa kogu rajooni tööstustoodangust. Tartu on ühtlasi Tallinna järel teiseks Eesti kultuuriliseks ja teaduslikuks keskuseks.

Lääne-Eesti hõlmab Lääne-Eesti saarestiku ja mandri läänepoolse osa, umbkaudu ühe neljandiku vabariigi pindalast.

Vabariigi majanduses paistab Lääne-Eesti välja rajoonina, kus põllumajandus on seostatud arenenud kalapüügi ja kalatöötlemistööstusega. Siin asub ligemale 70 protsenti kalurikolhoosidest, mis annavad pea-aegu 50 protsenti vabariigi kalatoodangust. Peale selle

on Lääne-Eestil väljapaistev koht ka metsa ülestöötamises, samuti puidutöötlemise, turba-, klaasi- ja tekstiilitööstuse alal. Viimati mainitud tööstusharud on arenenud rajooni mandriosas. Lääne-Eesti tervikuna annab vabariigi tööstuse kogutoodangust 12 protsenti.

Merelahtedes leiduvad tervismuda rikkalikud varud. Puhta peene liivaga kaetud ja tuulte eest varjatud merelahtede rannikud on soodustanud Lääne-Eesti kujunemist juba möödunud sajandi esimestest kümnetest vabariigi ja kogu NSV Liidu loodeosa üheks silmapaistvamaks kuurordi- ja sanatooriumirajooniks (Pärnu, Haapsalu).

Majanduslikest sidemetest

Eesti majanduse arenemine on tihedalt seotud Nõukogude Liidu teiste piirkondadega. Oma jõududega oleks eesti rahvas vajanud kümneid aastaid, et sõja ajal purustatud rahvamajandus taastada, kõnelemata selle edasiarendamisest. Märgime siinkohal, et aastail 1945—1948 (mittetäielikel andmeil) veeti Eesti NSV-sse teistest liiduvabariikidest toorainet, materjale, masinaid, seadmeid ja laiatarbekaupu enam kui 2,62 miljardi rubla väärtuses. Väljavedu Eesti NSV-st moodustas samal ajavahemikul kõigest 1,49 miljardit rubla. Seega ületas sissevedu väljaveo rohkem kui 1,1 miljardi rubla võrra.

Rahvamajanduse taastamisperioodi möödudes suurenes aasta-aastalt ka Eesti NSV väljaveo maht ning viimastel aastatel on sisse- ja väljavedu stabiilselt enam-vähem võrdsel tasemel. Nii saadi 1956. aastal teistest liiduvabariikidest kaupu 3,2 miljardi rubla eest, neile saadeti aga kaupu 3,1 miljardi rubla väärtuses.

seega 100 miljoni rubla väärtuses vähem kui veeti sisse. Ühtlasi toimusid silmapaistvad muutused ka sisse- ja väljaveetud kaupade struktuuris.

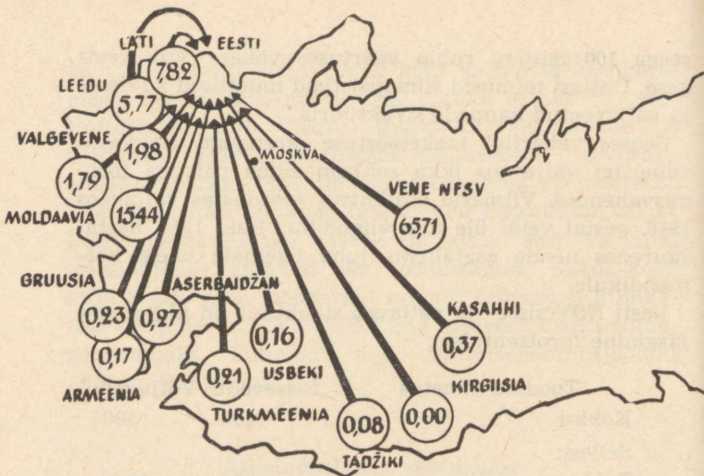
Seoses vabariigi rasketööstuse arenguga hakkasid vabariigi väljaveos ikka rohkem silma paistma tootmisvahendid. Viimaste osatähtsus moodustas väljaveos 1948. aastal veidi üle ühe viiendiku, kuid 1956. aastal suurenes nende osatähtsus juba ligemale ühele kolmandikule.

Eesti NSV sisse- ja väljaveo struktuur on üldjoontes järgmine (protsentides):

Toodete nimetus	Sissevedu	Väljavedu
Kokku	100	100
Sellest:		
Toidu- ja maitseained . . .	23,0	16,7
Tekstiil- ja õmblustooted . .	19,9	36,7
Toorained ja abimaterjalid . .	15,5	4,0
Metallid	7,1	0,5
Kemikaalid ja mineraalväetis .	5,8	5,5
Kütteained	3,3	6,6
Metsa- ja puidutööstuse tooted	3,0	2,4
Tööstuslikud seadmed . . .	2,2	3,9

Vaatleme lähemalt, mida tuuakse siis Eestisse teistest liiduvabariikidest. Toidu- ja maitseainetest on suurim tähtsus neil kaupadel, mida Eestis ei toodeta, nagu suhkur, riis, veinid, tubakas, kohv, kakao, kuid samuti ka jahu. Välja veetakse Eestist aga kala ja kalakonserve, võid, kondiitritooteid, piima, juustu jm.

Teisel kohal sisseveos ja esimesel kohal vabariigist väljaveetavate kaupade hulgas on tekstiil- ja õmblustooted. Tekstiilitööstuse toorainest veetakse sisse suures hulgal puuvilla, linakiudu, villa ja siidi, mistõttu

Liiduvabariikide osatähtsus Eesti NSV sisseveos 1956. aastal (protsentides üldsummast).

tekstiilitööstuse tooraine on tähtsaimal kohal — 11 protsenti — sisseveetavate kaupade hulgas.

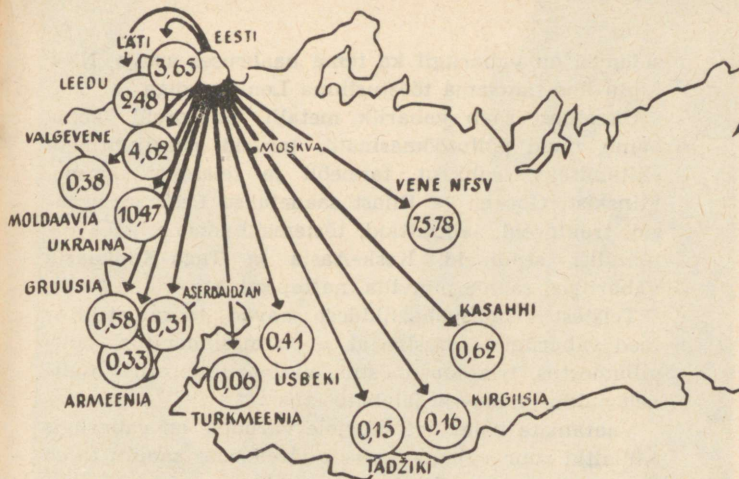
Tekstiil- ja õmblustoodetest on väljaveos suurim osatähtsus puuvillasel lõngal.

Kütteineteest rahuldab sissevedu vabariigi vajadused kivisöe ja vedelkütuse järele. Välja läheb vabariigist põlevkivi, põlevkivikütteõli ja -gaasi.

Metsa- ja puidutööstuse osas on iseloomustavaks metsa sissevedu ja eeskätt mööbli väljavedu.

Tööstuslikest seadmetest veab vabariik välja elektrimootoreid ja mõöduriistu, kuna sisse tuuakse tööpinke ning tehaste ja vabrikute seadmeid.

Nende üldandmete taustal on huvitav lähemalt vaadelda, milliste liiduvabariikidega ja millises ulatuses on Eestil majanduslikud sidemed.

Liiduvabariikide osatähtsus Eesti NSV väljaveos 1956. aastal (protsentides üldsummast).

1956. aastal oli Eesti NSV sisseveos ja väljaveos tähtsaimal kohal Vene Föderatsioon, kelle osatähtsus sisseveo osas ulatus $\frac{2}{3}$ -le ja väljaveo osas $\frac{3}{4}$ -le. Vabariigi kaubakäive hõlmab eeskätt viit liiduvabariiki — Vene Föderatsiooni, Ukrainat, Lätit, Leedut ja Valgevenet. Kõigi teiste liiduvabariikide osatähtsus Eesti kaubakäibes on väike — kokku ainult 3 protsenti.

Silmapaistval kohal, nagu juba märgitud, on Eesti NSV kaubakäibes Vene Föderatsioon, eeskätt tema pealinn Moskva. Peale tarbimiskaupade ja toiduainete saab Eesti NSV Moskvast palju ka rasketööstuse tooteid. Nii saabus 1956. aastal Moskvast Eestisse 360 veoautot, 384 sõiduautot, 15 autobussi, palju metalli, seadmeid, tööpinke jne. Tihedad majandusliku koostöö

sidemed on vabariigil ka tema naabruses asuva, NSV Liidu ühe tähtsama tööstuslinna Leningradiga.

Ukrainast saab vabariik metalli, traktoreid, kombaine, muid põllutöomasinaid, torusid gaasijuhtmete ehitamiseks, suhkrut, taimeõli ja teisi toidukaupu. Minskist, Gorkist ja Riiast saadetakse Eestisse autosid, traktoreid, jalgrattaid, tõstemehhanisme, elektrotehnilisi seadmeid, Kesk-Aasia ja Taga-Kaukaasia vabariigist saame puuvilla, naftaprodukte, veine.

Teistest vennasvabariikidest saavad toorainet mitmed vabariigi tööstusharud, nagu masinaehitus, puuvillatööstus, trikootažitööstus, margariinitööstus, osaliselt puidu-, naha- ja jalatsitööstus.

Vaatamata põlevkivi suurtele varudele on vabariigis küllaltki suur vajadus kivisöe järele, mis samuti tuleb sisse vedada teistest liiduvabariikidest.

Eesti NSV põllumajanduses kasutatavad masinad on peaaegu kõik saadud vennasvabariikidest.

Vabariigi tööstusettevõtted omakorda turustavad tunduva osa oma toodangust vennasvabariikides. Eriti käib see masinaehitustööstuse ettevõtete kohta, millest mõned on spetsialiseerunud eeskätt üleliiduliste vajaduste rahuldamiseks. Elektrimootorite tehase «Volta» toodangut näiteks võib kohata kõikides vennasvabariikides; «Ilmarises» valmistatud katla automaatikaseadmed töötavad paljudes Uraali, Ukraina, Siberi, Valgevene ja teistes elektrijaamades.

Peale rasketööstuse ettevõtete toodangu turustavad oma toodangut vennasvabariikides ka paljud vabariigi laiatarbekaupade ja toidukaupade tööstuse harud. Silmapaistval kohal on nendest tekstiili- ja trikootaži-

*Nurgake Tallinna vanima linnaosa —
Toompea — tänavalt.*

tööstus. Hea kuulsuse on vennasvabariikides võitnud ka kalatööstus. Tallinna kilu ja sprotid on tuntud ja hinnatud üle kogu Nõukogudemaa. Oma kvaliteedilt ning nägusalt kujunduselt on otsitud Tallinna mööbli- ja muusikariistade tööstuse (klaverid) tooted.

Viimastel aastatel, seoses NSV Liidu väliskaubanduslike suhete kiire ja laiaulatusliku arenemisega, on tunduvalt suurenenud vabariigi osatähtsus NSV Liidu väliskaubanduses. Eriti silmapaistev on majanduslike sidemete tugevnemine rahvademokraatiamaadega.

Vabariigi rasketööstuse ettevõtetest turustab üsna rohkearvuliselt oma toodangut välismaadel eeskätt elektrimootorite tehas «Volta», masinaehitustehas «Ilmarine», raadiotehas «Punane Ret» jt.

Et majanduslikud sidemed välismaadega on kahepoolsed, seda näitab välismaadelt vabariiki toodud seadmete, masinate ja kaupade üha suurenev kogus. Vabariiki saabub välismaadelt autosid, vaguneid, laevu, tööpinke jne. Kauplustes on võimalik osta mitmesuguseid välismaise päritoluga laiatarbe- ja toidukaupu, nagu tekstiil- ja õmblustooteid, jalatseid, puuvilju, veine, maitseaineid, kohvi, tehnilist ning ilukirjandust jne.

Tööstuse kiiretempolise arenemise tõttu seitseaastakul tihenevad veelgi majanduslikud sidemed teiste liiduvabariikidega kui ka välismaadega.

Vabariigi rahvamajanduse kui terviku huvidest lähtudes on loomulik, et need sidemed oleksid võimalikult otstarbekad ja ratsionaalsed ning põhineksid objektiivsetel vajadustel.

Õigesti organiseeritud majanduslikel sidemetel on täita oluline osa vabariigi majanduse edasisel arendamisel ja elanikkonna materiaalse heaolu taseme tõstmisel.

KULTUUR

Nõukogude korra suurepäraseks eeliseks on see, et ta avab kõik teed rahva loominguliste jõudude iga-külgseks väljaarendamiseks. Meie rahva mitmekülgsed kultuurilised nõuded kasvavad pidevalt. Kommunistlik partei, kelle kõrgeimaks seaduseks on hoolitsus rahva heaolu eest, suunab majanduse ja kultuurielu arengut sääraselt, et inimeste vajadused oleksid täielikumalt ja paremini rahuldatud. Nõukogude võimu aastatel meie rahva sisult sotsialistlikus, vormilt rahvuslikus kultuuris toimunud kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed muudatused on niivõrd suured ja sügavad, et on täielik alus kõnelda toimunud kultuurirevolutsioonist.

*

Haridus. Kodanliku diktatuuri perioodil tehti palju sõnu Eesti «kõrge kultuuritaseme» kohta. Samal ajal aga ei lõpetanud ligi pooled õpilastest kohustuslikku kuueklassilist algkooli, peamiselt majanduslike raskuste tõttu. Veel 1935. aastal oli kodanlik väljaanne «Eesti Kroonika» sunnitud tunnistama, et maal on kuueklassiline algharidus kogu rahva jaoks veel kauge tuleviku unistuseks. Õppemaks kesk- ja kõrgemates koolides oli väga suur, seetõttu pääsesid siia õppima vaid üksikud töötava rahva lastest. Kodanliku ajakirjanduse andmeil oli 1926. aastal (hiljem oldi taoliste andmete avaldamisega tagasihoidlikum) Tartu Ülikooli üliõpilaste hulgas töötajate lapsi ainult 5 protsenti.

Internaatkool Nõmmel Vabaduse puiesteel.

Neil põhjustel polnud koolide võrk kuigi laialdane. 1938. a. töötas Eestis 48 keskkooli, neist maakohtades vaid 2.

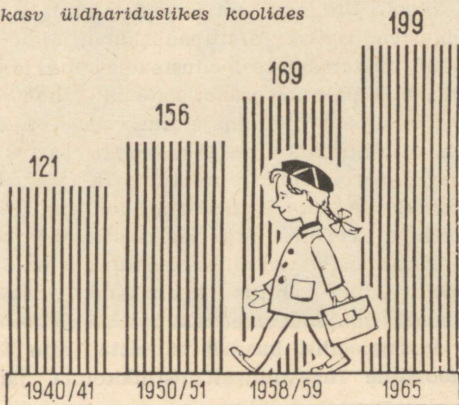
Nõukoguliku hariduspoliitika sihikindla läbiviimise tulemusena on haridusolud sootuks muutunud. Kodanlikust kitsendavast koolisüsteemist ei ole jäänud kivi kivi peale. Hariduse omandamine kõikides õppeasutustes, kaasa arvatud ka kõrgemad koolid, toimub tasuta. Vähe sellest — on loodud rida soodustusi, mis võimaldavad eranditult kõigil noortel omandada haridus ning valitud elukutse. Kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes makstakse õpilastele stipendiumi. Õpilastele kindlusta-

takse ühiselamu koos kommunaalteenustega, nende käsutusse on antud raamatukogud, õppekabinetid, laboratooriumid, s. t. sisuliselt on õpilased neis õppeasutustes võetud riiklikule ülalpidamisele. Täielikul riiklikul ülalpidamisel, kaasa arvatud riietus, toitlustamine jne., on tuhanded tööjõureservide õppeasutuste õpilased — täiendus tööliste ja põllumajanduse mehhanisaatorite kaadrile.

Toimuva koolireformi tulemusena, mis näeb ette kooli lähendamise elule ning senisest suurema tähelepanu pööramist praktilise tööoskuse õpetamisele üldhariduslikes koolides, rakendatakse sama printsiipi ka üldhariduslike koolide õpilaste osas. Juba 1956. aastal alustasid vabariigis tööd esimesed internaatkoolid, kus õpilased on riiklikul ülalpidamisel. Taoliste koolide võrk suureneb vabariigis iga aastaga.

Avar tee haridusele on saanud võimalikuks koolivõrgu täieliku ümberkorraldamise tulemusena. 1958.

Õpilaste arvu kasv üldhariduslikes koolides (tuhandetes).

aastal oli vabariigis 209 keskkooli, neist 40 maal. 1940. aastal oli üldhariduslikes koolides 121 000 õpilast, 1958. aastal ulatus see arv aga 172 700-ni. Iga tüüpi keskkoolides õppis möödunud aastal üle 37 000 õpilase, s. o. neli korda rohkem kui kodanlikus Eestis. Eriti kiiresti on suurenenud õpilaste arv tehnikumides jt. kesk-eriõppeasutustes (2114 õpilaselt 1940. aastal 12 633 õpilaseni 1958. aastal).

Tuhanded töötajad, kellel puudusid võimalused õppimiseks kodanlikus Eestis ja Suure Isamaasõja aastatel, on omandanud ja omandavad haridust töölis- ja maanoorte õhtukoolides, kaugõppe teel ja mitmesugustel kursustel. Selliseid koole on vabariigis loodud 73.

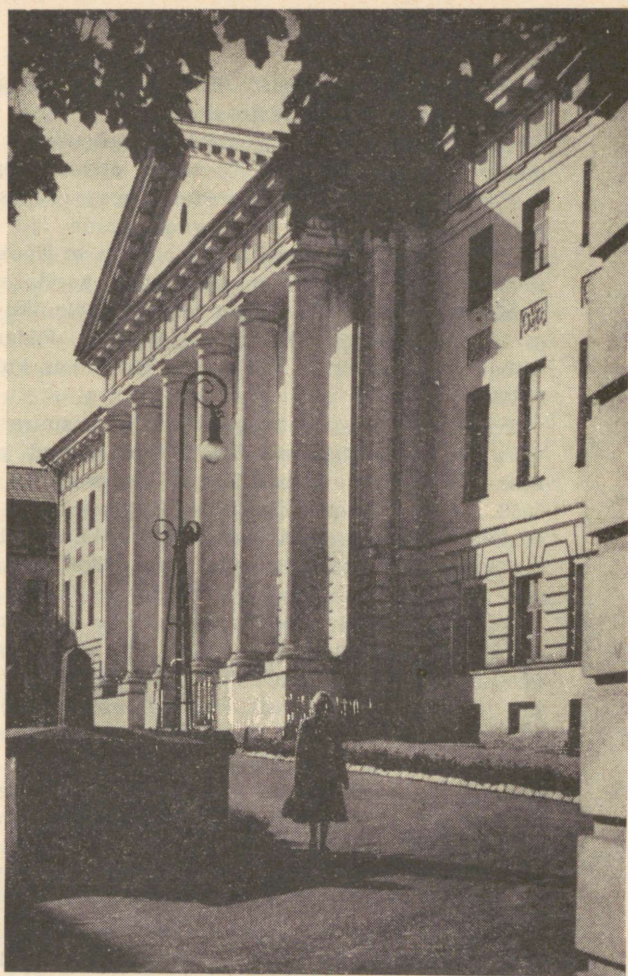
Kõrgema eriharidusega spetsialistide kaadrit valmistatakse ette 6 kõrgemas õppeasutuses. Siin õpivad nüüd noored tööliste, talupoegade ja töötava intelligentsi hulgast.

Suurimaks ja ühtlasi vanimaks kõrgemaks õppeasutuseks (taasasutatud 1802. aastal) on Tartu Riiklik Ülikool. Ülikoolis on moodustatud 5 teaduskonda: õigusteaduskond, arstiteaduskond, ajaloo-keeleteaduskond, matemaatika-loodusteaduskond ja majandusteaduskond paljude osakondade ning harudega.

Kõrgemaks põllumajanduslikuks õppeasutuseks on Eesti Põllumajanduse Akadeemia Tartus 6 teaduskonnaga: agronoomia-, veterinaaria-, zootehnika-, maa- korralduse ja hüdro-melioratsiooni, põllumajanduse mehhaniseerimise ja metsandusteaduskond.

Tallinna Polütehnilises Instituudis on 5 teaduskonda: mehhaanika-, ehitus-, keemia-mäe-, laevaremondi- ja insener-majandusteaduskond.

Pedagoogilist kaadrit valmistab ette Tallinna Pedagoogiline Instituut. Kunstnikkonna järelkasvu eest

Tartu Riiklik Ülikool.

kannavad hoolt Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut ja Tallinna Riiklik Konservatoorium.

Kõigis vabariigi kõrgemates õppeasutustes õpib kokku 12 394 üliõpilast. (1938. aastal ulatus üliõpilaste arv kodanliku Eesti kõrgemates õppeasutustes vaid 3773-ni.) Seega tuleb Nõukogude Eestis iga 10 000 elaniku kohta 104 üliõpilast. Siit nähtub, et Nõukogude Eesti on jõudnud ette enamarenenud kapitalistlikest maadest. Nimelt tuleb USA-s iga 10 000 elaniku kohta 81 üliõpilast, Prantsusmaal 37 ja Saksa Föderaalsetes Vabariigis ainult 27 — ligi neli korda vähem kui Eesti NSV-s.

Kesk-erihariduse ja kõrgema hariduse suure leviku tõttu on vabariigis põhiliselt likvideeritud puudus kesk- ja kõrgema eriharidusega spetsialistide järele. 1958. aastal andsid õppeasutused ligikaudu 10 korda rohkem kvalifitseeritud kaadrit kui 1940. aastal. Üksnes kõrgema haridusega spetsialiste töötab vabariigis üle 20 000.

Suurt tähelepanu pööratakse selliste õppeasutuste, nagu muusikakoolide, kujutava kunsti koolide, spordikoolide jt. võrgu väljaarendamisele. Eesti NSV-s töötab 18 laste muusikakooli, rida keskmise astme muusikakoole, 27 laste ja noorte spordikooli, kujutava kunsti kool, koreograafiline kool jne. Alanud seitse-aastaku lõpuks on kavas luua igasse rajoonikeskusse laste muusikakool, mis on varustatud kõikide vajalike seadmete ja inventariga.

Laste muusikakoolides ja spordikoolides toimub õppetöö paralleelselt õpingutega üldhariduslikes koolides. Loomisel on muusika-keskkool, kus kõrvuti muusikalise hariduse omandamisega toimub õppetöö ka kõikides üldhariduslikes distsipliinides.

Nõukogude kooli eesmärgiks on kasvatada üles iga-

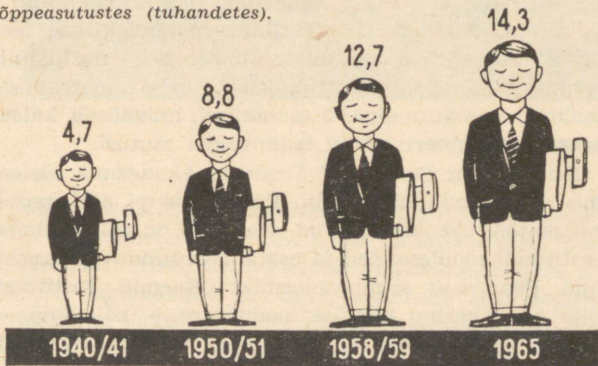
külgsele arenenud, aktiivne ja teadlik kommunismiehitajate põlvkond. Kool varustab noori teadmistega kõikidest teaduse harudest, tutvustab neid rahvamajanduse tähtsamate harudega, annab praktilisi töökogemusi, kasvatab neid terveiks ja kultuurseiks kodanikeks.

Töö raskuspunkt nende eesmärkide taotlemisel lasub pedagoogilisel kaadril.

Koolide võrgu pideva laiendamisega on järjekindlalt kasvanud nõudmine pedagoogilise kaadri järele. Kui 1940. aastal töötas koolides 5200 õpetajat, siis 1959. aasta lõpuks ulatus õpetajate arv vabariigi üldhariduslikes koolides 12 500-ni. Õpetajate kaader ei ole täienenud ainult arvuliselt, vaid ka omaduste poolest. Valdaval enamikul pedagoogidest on kõrgem haridus või õpivad nad edasi oma eriala kaugõppe teel.

Toodud faktid kõnelevad ilmekat keelt sellest, et nõukogude võim teeb kõik võimaliku noorte kasvatamiseks igakülgseks haritud inimesteks.

Õpilaste arvu kasv kõrgemates õppeasutustes (tuhandetes).

Teadus. Uutele ja märksa laiematele alustele on rajatud teaduslik töö vabariigis.

Kodanlikus Eestis arutati korduvalt Teaduste Akadeemia loomise küsimust, tegudeni aga ei jõutud. 1938. aastal anti välja isegi dekreet Teaduste Akadeemia loomise kohta, nimetati ametisse president ja osa liikmeid, muudatusi sisulises töös see akt aga endaga kaasa ei toonud. Endiselt jäi teaduslik uurimistöo kõrgemate õppeasutuste, eeskätt Tartu ülikooli, mõningate teaduslike ühingute ja üksikute teadlaste-entusiastide õlule. Loomulikult mõjus vähene abi ja hoolsus riigi poolt pidurdavalt teaduse arengule.

Alles 1946. aastal teostas rahva võim ammused kavatsused ning lõi Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Teaduslikku uurimistööd koordineeriva keskuse loomine mõjus viljakalt teaduste arengule. Teaduslik uurimistöo intensiivistus, laienes uuritavate probleemide ring. Suurenes ka teaduslike töötajate arv. Kui 1940. aastal oli vabariigis 544 teaduslikku töötajat, siis 1959. aastal oli nende arv kasvanud enam kui kolme ja poole kordseks ning ulatub 2000 töötajani.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia koosseisu kuulub 3 osakonda: tehniliste ja füüsikalise-matemaatiliste teaduste osakond 5 instituudiga; bioloogia- ja meditsiiniteaduste osakond 2 instituudiga ja ühiskonnateaduste osakond 4 instituudiga; 3 muuseumi, hulgaliselt katsebaase, laboratooriume jt. teaduslikke asutusi.

Eriline koht Eesti NSV Teaduste Akadeemia süsteemis on Keemia Instituudil. Eriti viimasel ajal, seoses keemiatööstuse kiirendatud arenguga, on selle uurimisinstituudi tööülesanded ja osatähtsus tunduvalt kasvanud. Peamiseks sõlmprobleemiks Keemia Instituudi töös on vabariigi põhilise loodusvara — põlevkivi — kompleksse kasutamise küsimused meie rahvamajan-

Keemia Instituudis.

duses. Koostöös praktikutega on instituut lahendanud rea probleeme uute meetodite väljatöötamisel põlevkivi töötlemisel, mitmesuguste plastmasside, riide, ravimite, kemikaalide jt. ainete saamisel ning tootmisel tekkinud jäätmete kompleksel ärakasutamisel. Instituudil on suuri teeneid maailmas esimese gaasitehase

loomisel põlevkivi baasil, mis varustab praegu odava majapidamisgaasiga mitmeid linnu Eesti NSV-s ja Leningradi.

Viljakalt töötavad Nõukogude Eesti teadlased ka teistel rahvamajanduse ja kultuurielu aladel, töötades välja ning rakendades uusimaid teaduse saavutusi rahva teenimiseks.

Ulatuslikku teaduslikku uurimistööd tehakse ka vabariigi kõrgemates õppeasutustes ja ametkondade juurde loodud teaduslikes uurimisasutustes. Taoliste hulgas on laialdasema tööprofiiliga Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maaviljeluse ja Maaparan-duse Teadusliku Uurimise Instituut ning Loomakasvatu- tuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituut. Eesti NSV teadlaste poolt väljatöötatud meetodid kõrge tootlikkusega mitmeaastaste kultuurkarjamaade loomiseks põlluks kõlbmatutel maadel on leidnud laial- dast rakendamist ka vennasvabariikides. Suur töö on läbi viidud tõuaretuse ning loomakasvatuse produk- tiivsuse tõstmise alal.

Nende kesksemate teaduslike uurimisinstituutide kõrval on loodud rida kitsamapiirdelisi uurimisasutusi majanduse, kultuuri, tervishoiu jne. alal.

Teadusliku töö üldise suunamise ja olemasolevate ressursside parema ärakasutamise tegeleb Vabariik- lik Teadusliku Uurimistöö Koordineerimise Nõukogu Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures, kes koostab iga-aastase teadusliku uurimistöö plaani ning koordi- neerib selle teaduslike asutustega.

Teaduslikku uurimistöösse on kaasa tõmmatud arvu- kalt praktikuid kõige mitmekesisematelt tootmisala- delt.

Käesolev seitseaastak püstitab vabariigi teadlaste ette uued suured ja tähtsad ülesanded nii põlevkivi-

keemia, energeetika ja põllumajanduse edasise arendamise alal kui ka teistes rahvamajanduse ja kultuurielu põhiküsimustes. Kommunismi materiaalne-tehniline baasi loomine nõuab teaduse edasist õitsengut, õpetlaste aktiivset osavõttu meie maa tootlike jõudude arenguga seostuvate küsimuste lahendamisest. Selles mõttes avab seitseaastak piiramatud võimalused vabariigi teadlaste ees oma teadmiste, oskuste ja jõudude rakendamiseks.

Kirjandus. Sotsialistliku ühiskonna vaimse kultuuri rikastamisel ja arendamisel on tähtis koht kunstil ja kirjandusel.

Kunagi varem ei ole raamat omanud meil niivõrd suurt levikut, sellist tänulikku lugejate ringi kui praegu.

Kaasaegset Nõukogude Eesti kirjandust iseloomustab sotsialistliku realismi printsiipide tugevnemine. Soojalt tervitavad lugejad uusi raamatuid, mis ilmuvad Aadu Hindi, Johannes Semperi, Erni Krusteni, Hans Leberechti, Rudolf Sirge, Egon Ranneti, Juhan Smuuli, August Jakobsoni ja paljude teiste Nõukogude Eesti kirjanike sulest. Kuivõrd viljakalt töötavad meie kirjanikud, näitab asjaolu, et kogu väljalastava ilukirjanduse hulgas moodustab originaalne ilukirjandus ligikaudu 40%. Üksnes aastatel 1954—1958, s. o. Eesti nõukogude kirjanike III ja IV kongressi vahelisel perioodil, ilmus 313 originaalset ilukirjanduslikku teost, kogutiraažiga üle 4,5 miljoni.

Nõukogude Eesti kirjanikud on loonud hulgaliselt ideeliskunstiliselt kõrgeväärtuslikke kirjandusteoseid, mis jäävad püsima eesti kirjanduslukku. A. Hindi «Tuuline rand», E. Krusteni «Noorte südamed», Johannes Semperi «Punased nelgid», J. Smuuli «Kir-

Luuletaja D. Vaarandi kohtus lugejatega.

jad Sõgedate külast», R. Sirge «Maa ja rahvas», H. Leberechti «Sõdurid lähevad koju», «Kaptenid» ja «Ühes majas», A. Jakobsoni ja E. Ranneti draamateosed, R. Parve, P. Rummo, V. Beekmani, D. Vaarandi ning paljude teiste luuleteosed on tuntud kogu Nõukogudemaal ja ka väljaspool selle piire.

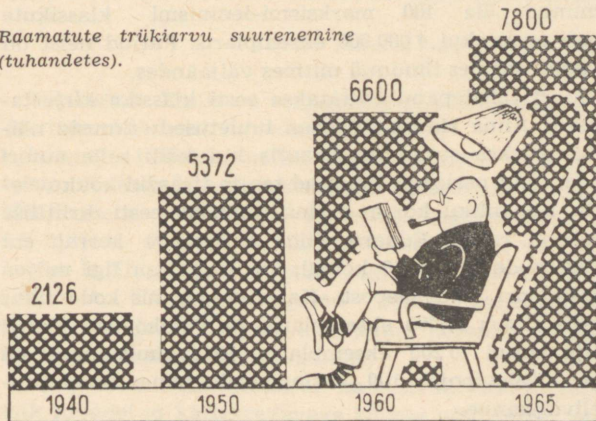
Vanema põlve tunnustatud meistritele on võrsunud vääriline järelkasv. Tänapäeval kuulub Eesti Nõukogude Kirjanike Liitu 83 kirjanikku.

Kõige reljeefsemalt ilmneb rahva huvi väljaantava kirjanduse vastu kirjastustegevuse järjekindlalt kasvavates näitajates. Ka kodanlikus Eestis ilmus arvukalt

mitmesuguseid raamatuid ja brošüüre, ent praegusega võrreldes jäi tolleaegne raamatutoodang siiski nigelaks. Vaatamata suhteliselt suurele väljaannete arvule, moodustasid lõviosa väljaantavatest nimetustest iga liiki kalendrid, protestitud vekslite nimekirjad, vaimuliku sisuga brošüürid jm. sellelaadiline «kirjandus». 1934. aastal ilmus kodanlikus Eestis 1 elaniku kohta 140 lehekülge kirjandust. Võrdluseks märgime, et viimastel aastatel ilmub Nõukogude Eestis igal aastal kirjandust enam kui 600 lehekülge ühe elaniku kohta. Kodanlikus Eestis ei ületanud raamatute keskmine tiraaž 1400 eksemplari, 1958. a. aga oli väljaantava kirjanduse keskmine tiraaž 8600 eksemplari, s. o. enam kui kuus korda suurem. Väikesed keskmised tiraažid aga tunnistavad loomulikult väikest nõudmist raamatu järele.

Peale selle olid kodanlikul perioodil väljaantud raamatud laiadele hulkadele kättesaamatud ülemäära

*Raamatute trükiarvu suurenemine
(tuhandetes).*

kallite hindade tõttu. Raamat oli ju tollal äri objektiks. Näiteks maksis E. Zola «Söekaevurid» 6 krooni 50 senti, s. o. rohkem kui kvalifitseeritud töölise kahe päeva palk. Nõukogude Eestis ilmus sama teos hinnaga 7 rubla 50 kopikat, s. o. vähem kui kuuendik sama töölise ühe päeva palgast. Raamat on meil muudetud äritsemise objektist tõeliseks kultuurikandjaks, kättesaadavaks igaühele.

Eeltoodu põhjal on selge, miks kodanluse diktatuuri perioodil Eestis raamat ei levinud. Sari «Nobeli laureaadid» ilmus lõpuks ainult 500-eksemplarilise tiraažiga. Praegune sellelaadne sari «Suuri sõnameistreid» ilmub aga 40 000 eksemplaris ja kõiki soovijaid ei jõuta siiski rahuldada. Selles kajastub eelkõige meie rahva kultuuritaseme määratu tõus, mis on mõeldav ja võimalik üksnes nõukogude korra tingimustes.

Üheks suuremaks saavutuseks kirjastustegevuses on marksismi-leninismi klassikute teoste muutmine rahvale kättesaadavaks. Nõukogude võimu aastail on ilmunud üle 400 marksismi-leninismi klassikute teose enam kui 4 000 000 eksemplaris. Paljud neist on massitiraažides ilmunud mitmes väljaandes.

Suurt tähelepanu osutatakse eesti klassika kirjastamisele. Anna Haava «Valitud luuletused» ilmusid näiteks märksa suuremas tiraažis kui kõik selle autori kodanlikul perioodil ilmunud teoste tiraažid kokkuvõetult. Kodanliku korra aastail ilmusid eesti kriitilise realismi rajaja Eduard Vilde teosed 36 korral, ent Nõukogude Eestis 58 korral, kogutiraažiga ligi miljon eksemplari. Rahvaepost «Kalevipoeg», mis kodanlikus Eestis ilmus 17 000 eksemplaris, on Nõukogude Eestis välja antud 70 200 eksemplaris. Ettevalmistamisel on uus, «Kalevipoja» 100. aastapäevale pühendatud juubeliväljaanne.

Ühes Tallinna raamatukaupluses.

Nõukogude Eestis on kirjastatud pea kõigi meie kirjanduse vanameistrite teoste valimikud.

Laieneb tõlkekirjanduse väljaandmine. Vene ja teiste nõukogude vennasrahvaste teoseid on ilmunud sõjajärgsetel aastatel 816 nimetust, kogutiraažiga üle 7,8 miljoni eksemplari. Esmakordselt ilmuvad eesti keeles L. Tolstoi ja M. Gorki kogutud teosed. On alustatud A. Tšehhovi kogutud teoste väljaandmist. Kogu vene ja nõukogude kirjanduse paremik on emakeeles kättesaadav eesti lugejaile.

Vene keele vahendusel on ka eesti kirjanduse paremik muudetud kättesaadavaks kõigile nõukogude ven-

nasrahvastele. Vene ja teistes nõukogude rahvaste keeltes on sõjajärgsetel aastatel välja antud 276 nime-
tust eesti ja nõukogude eesti kirjandust, kogutiraažiga
üle 7,1 miljoni eksemplari.

Muu tõlkekirjanduse hulgas on esmakordselt ilmu-
nud eesti keeles V. Bredeli, Džo Li-bo, A. Segheri,
M. Sadoveanu, B. Prusi, M. Maiorova jt. teosed. Maa-
ilma klassikast on jõudnud meie lugejani esmakord-
selt H. de Balzaci koguteoste kõrval paljud C. Dickensi,
V. Hugo', G. Boccaccio', M. Anderson-Nexö', Th. Drei-
seri, E. Voynichi, H. Fieldingi, W. M. Thackeray',
L. Feuchtwangeri, J. W. Goethe, S. Lagerlöfi ning pal-
jude teiste kirjanike teoste eestikeelsed väljaanded. On
juba alustatud W. Shakespeare'i koguteoste väljaand-
mist.

Kirjanduse suurest levikust kõneleb ka asjaolu, et
igal aastal müüakse elanikkonnale raamatuid enam
kui 40 rubla eest, arvestatuna ühe inimese kohta. Kui
arvestada, et igal aastal ilmub vabariigis keskmiselt
6,5 raamatut iga elaniku kohta, ning raamatu keskmis-
seks hinnaks on 5—7 rubla, peaks olema ilmne iga-
ühele, et raamatuid raamatukaupluste riulitele tol-
muma ei jää. Kõik väljaanded jõuavad sihtkohta —
lugejani.

Valdaval enamikul töötajaist on isiklikud raamatu-
kogud. Ka asutustel, ettevõtetel, koolidel, kolhoosidel
jne. on oma raamatukogud. Peale selle katab kogu
vabariiki tihe riiklike raamatukogude võrk, kust töö-
tajad saavad tasuta laenutada mistahes kirjandusteost.

Kodanlikus Eestis oli raamatukogude võrk suhteli-
selt nõrgalt arenenud. 1939. aastal töötas kogusummas
703 raamatukogu ligi 850 000-kõitelise raamatufondiga,
mis rõhuvas enamuses asusid mitmesuguste seltside ja
organisatsioonide juures. Riik neile raamatukogudele

Lapsed on sagedased külalised raamatukogudes.

nimetamisväärset abi ei osutanud. Raamatukogude ülalpidamiseks korjati summasid mitmesugustest annetustest ja tuluõhtutest. Isegi raamatute laenutamine toimus sageli teatava tasu eest. Kõik see põhjustas tolleaegsete raamatukogude vähese kasutamise — 1939. aastal oli registreeritud kõigis raamatukogudes ainult 106,5 tuhat lugejat.

Pärast Nõukogude Eesti vabastamist fašistlikest okupantidest oli sõjatuli säästnud ainult 447 raamatukogu, kus leidis pisut üle 600 000 köite kirjandust. Algas raamatukogude uue võrgu loomine. Raamatukogude põhiline osa võeti riiklikule ülalpidamisele, varustati kvalifitseeritud, palgaliste töötajatega ning eraldati suuri summasid raamatufondi täiendamiseks uue kirjandusega. Kõik raamatukogude poolt elanikkonnale osutatavad teenused toimuvad nüüd tasuta.

Põhiliseks kujunes riiklike raamatukogude võrk. 1959. aastal töötas vabariigis 818 riiklikku rahvaraamatukogu, mille fondidesse kuulus 5,7 miljonit raamatut. Riiklike raamatukogude kõrval töötas 363 ametiühingute raamatukogu enam kui miljoni raamatuga ja rida teistele asutustele, ettevõtetele ning organisatsioonidele kuuluvaid raamatukogusid. Vabariigis töötab üle 1400 avaliku raamatukogu, arvestamata õppeasutustele kuuluvaid jt. eriotstarbelisi raamatukogusid. Kokku töötab vabariigis üle 3000 raamatukogu enam kui 17 miljoni raamatuga. Seega on raamatukogude kaudu elanikkonna kasutusse antud 15 raamatut, arvestatuna ühe elaniku kohta.

Raamatukogude kasutamine on väga elav. Üksnes riikliku võrgu raamatukogudes on registreeritud 363,3 tuhat lugejat ehk kolm ja pool korda rohkem kui kodanliku Eesti kõikides raamatukogudes kokkuvõetult. Kui arvestada registreeritud lugejaid kõikides raamatukogudes, näeme, et üle poole vabariigi elanikkonnast (absoluutsetes arvudes) on raamatukogudes lugejateks. Möödunud aasta jooksul laenutas iga lugeja raamatukogust keskmiselt 23 raamatut. See näitab, et aktiivsete lugejate arv raamatukogudes on absoluutses ülekaalus.

Riiklike raamatukogude võrku täiendab tihe rändraamatukogude ja laenutuspunktide võrk. Vabariigis töötab üle 1100 rändraamatukogu ja laenutuspunkti, mis hõlmavad ligi 50 000 lugejat.

Iga aastaga suureneb raamatukogudes olev raamatufond. Võrreldes 1955. aastaga oli raamatufond riiklikes raamatukogudes 1958. aastaks kasvanud 1,3 miljoni raamatu võrra, s. o. kolme aasta kestel ületab raamatufondi juurdekasv poolteisekordselt kõigi kodanliku Eesti raamatukogude raamatufondi kokkuvõttes.

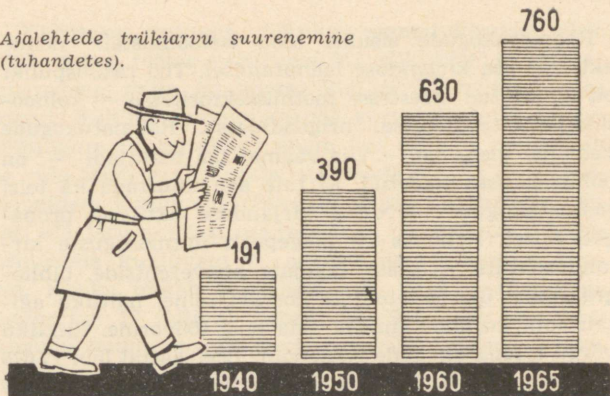
Raamatukogude sisulist tööd iseloomustab nende aktiivne osa kirjanduse laenutamisel. Töö raskuspunkt on üle viidud otsestesse tootmissektoritesse — kolhoosidesse, ettevõtetesse, brigaadidesse. Raamatukogude peamine ülesanne — viia raamat iga töötajani — on põhilises osas täidetud. Ei tule aga unustada ka teisi raamatukogude töövorme kirjanduse aktiivsel propageerimisel. Nendeks on kõigepealt mitmesuguste kirjandusõhtute, näituste, lugejate konverentside, bibliograafiliste ülevaadete jne. korraldamine, näitliku agitatsiooni kujundamine ja rida teisi töövorme. Riikliku võrgu raamatukogude poolt viidi 1958. aastal läbi 17 676 mitmesugust näitust, ligi 4000 kirjandusõhtut ja 12 000 bibliograafilist ülevaadet.

Kirjandustegevuse, raamatukaubanduse ja raamatukogunduse õige organiseerimise tulemusena on raamat muudetud kättesaadavaks igaühele. Alles nüüd, nõukogude korra tingimustes on raamat muutunud tõeliselt rahvalikuks ja masse haaravaks kultuurikandjaks, nõukogude inimeste parimaks sõbraks ja kaaslaseks nii töös kui ka puhkusel.

Kõneldes saavutatud edusammudest kirjanduse viimisel rahva hulka, tuleb lühidalt märkida ka ajakirjanduse osa tänapäeva Nõukogude Eestis.

Erinevalt kodanlikust ajakirjandusest, mis on muudetud kapitalistlikuks ettevõtteks, on nõukogude ajakirjanduse peamiseks eesmärgiks kommunistliku partei poliitika teostamine rahvahulkades. Seepärast on nõukogude ajakirjandusele võõras sensatsiooniliste kõmulugude jahtimine, üksikute kodanlike parteide ja tegelaste vaheliste tüliküsimuste klaarimine, räpaste laimulugude väljamõtlemine ühtede ja teenimatu kiituse jagamine teiste tegelaste kohta. Nõukogude ajakirjan-

Ajalehtede trükiarvu suurenemine
(tuhandetes).

dus väljendab töötava rahva elulisi huve ning luuakse töötajate endi kätega.

Nõukogude võimu aastatel meie ajakirjanduses toimunud suured sisulised muutused tingisid kvalitatiivse kasvu kõrval ka suure kvantitatiivse kasvu. Kui 1939. aastal ilmus kodanlikus Eestis 36 ajalehte, siis 1958. aastal ilmus Nõukogude Eestis 68 ajalehte, ühekordse tiraažiga 569 000 eksemplari (aastatiraaž 116,3 miljonit eksemplari). Kuigi kodanlikus Eestis ajalehtede tiraaže hoiti ranges saladuses ning need olid väga kõiguvad, olenevalt ühe või teise numbriga «minekust», on andmeid, et nende üldtiraaž ei ületanud 50—55 miljonit eksemplari aastas. Seega on meil käesolevaks ajaks, 1939. aastaga võrreldes, kasv nii ajalehtede nimetuste kui ka tiraažide osas enam kui kahekordne.

Lisaks ajalehtedele ilmus 1958. aastal 95 nimetust mitmesuguseid žurnaale ja bülletääne ühekordse tiraažiga 351 800 eksemplari (aastatiraaž 3 446 400 numbrit).

Arvestamata NSV Liidu keskajakirjandust ja välismaade ajakirjandust, mis levib vabariigis väga laialdaselt, tuleb Eesti NSV-s iga 1000 elaniku kohta üle 900 ajalehe ja ajakirja.

Muusika. Eestlaste suur lauluarmastus ulatub kaugele minevikku. Heaks tõendiks sellest on rikkalik rahvalaulude pärand, mis on tänapäeva heliloojatele ammendamatuks inspiratsiooniallikaks. Eesti rahva lauluarmastusest kõneleb ka ligi sajandipikkune laulupidude kultuur. Ent kunagi varem pole meie rahva laul kõlanud nii vabalt, võimsalt ja elurõõmsalt kui Nõukogude Eestis.

19. sajandi keskel, eriti pärast esimest üldlaulupidu (1869. a.), hakkas kiiresti arenema koorilaululooming. 20. sajandi algul pandi alus eesti sümfoonilisele ja kammermuusikale, instrumentaal- ja vokaalloomingule. Eesti muusika on alates algaastaist arenenud tihedas kontaktis ja sidemeis vene heliloojatega. Suur osa eesti toleaegseist heliloojaist omandasid muusikalise hariduse Peterburis vene tuntud helimeistrite Rimski-Korsakovi, Rubinsteini jt. juhendamisel, mis avaldas märkimisväärselt viljastavat mõju ka nende hilisemale loominguks.

Kodanliku diktatuuri perioodil iseloomustas meie muusikaelu mõningane taganemine rahvusliku heliloomingu pinnalt kodanliku reaktsioonilise kunstipoliitika mõjul ning lähenemine lääne modernistlikele vooludele. Ometi osutusid eesti muusika demokraatlikud traditsioonid võrreldamatult tugevamateks pealesunnitud ja rahvale võõrastest tendentsidest, mistõttu enamiku heliloojate loominguks jäid kandma terved, realistlikud alused.

Avarad perspektiivid muusikakunsti igakülgses

Stseen G. Ernesaksa ooperist „Tormide rand“.

arendamiseks avanesid nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis. Selles suunas viidi läbi rida organisatsioonilisi abinõusid: tehti eeltöid Heliloojate Liidu asutamiseks, isetegevusringide sisulise töö koordineerimiseks ja abistamiseks asutati Rahvaloomingu Maja.

Suure Isamaasõja ajal, kaugel fašistliku okupatsiooni all ägavast kodumaast, sündis esimene nõukogude eesti ooper, Eugen Kapi «Tasuleegid», mis lavastati esmakordselt «Estonia» teatris 1945. aastal. Muistsete eestlaste vabadusvõitlusele pühendatud ooper, tulvil vihkamist saksa fašistlike röövvalutajate vastu, patriotismi ja armastust oma kodumaa vastu, võeti avalikkuse poolt väga soojalt vastu. Aasta hiljem, 1946. aastal, lavastati «Estonia» teatris «Pühajärv», esimene

ooper G. Ernesaksa sulest. Neile järgnesid G. Ernesaksa ooper «Tormide rand» (1949), E. Kapi «Vabaduse laulik» (1950), G. Ernesaksa tänapäeva käsitlev ooper «Käsikäes» (1955) ja L. Normeti «Valgus Koordis» (1955) ning G. Ernesaksa Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäevale pühendatud ooper «Tuleristsed» 1905. aasta revolutsiooni sündmustest Eestis. 1958. aastal lisandus sellele loetelule E. Kapi lasteooper «Talvemuinasjutt» ja Villem Reimani rahuteemaline ooper «Kauged rannad».

Nõukogude Eesti ja üldse eesti balletiloomingule rajas aluse Eugen Kapi ballett «Kalevipoeg» (1948). Hinnaliseks panuseks rahvusliku kunsti varamusse on helilooja Lidia Austeri poolt A. Kitzbergi tuntud draama «Libahunt» ainetel loodud ballett «Tiina» (1955). Saavutuseks on ka muinasjutuainelise balleti «Kullaketrajad» loomine E. Kapi poolt.

Toodud loetelu täieneb lähemal ajal rea uute teostega. Uute ooperite ja ballettide loomine on käsil heliloojatel Gustav Ernesaksal, Villem Kapil, Eugen Kapil, Lidia Austeril, Villem Reimanil ja paljudel teistel.

Nõukogude Eesti muusikaelu ei ole kunagi tundnud sellist loomingulist rikkust kui praegu. Häid tulemusi on saavutatud operetiloomingus. Eriti rikkalik on aga saavutuste poolest sümfoonilise muusika valdkond. Üle poolesaja suurvormis helitöö hulgas sõjajärgsetel aastatel on silmapaistvamateks Heino Elleri sümfooniline poem «Laulvad põllud», Anatoli Garšneki oratoorium «Vürst Vjatško ja vanem Meelis», Eugen Kapi kantaat «Rahva võim», «Patriootlik sümfoonia», noore helilooja Heino Tambergi oratoorium «Rahva vabaduse eest» ja «Concerto Grosso», mis VI ülemaailmsel noorsoofestivalil hinnati kuldmedali vääriliseks. Väärtuslike teostega on rikastanud Nõukogude Eesti sümfoonilist

*Helilooja
Mart Saar.*

muusikat heliloojad Eugen Kapp, Villem Kapp, Villem Reiman, Heino Eller, Lidia Auster, Mart Saar, Mihkel Lüdigi, Artur Lemba, Edgar Arro, Boris Kõrver jpt.

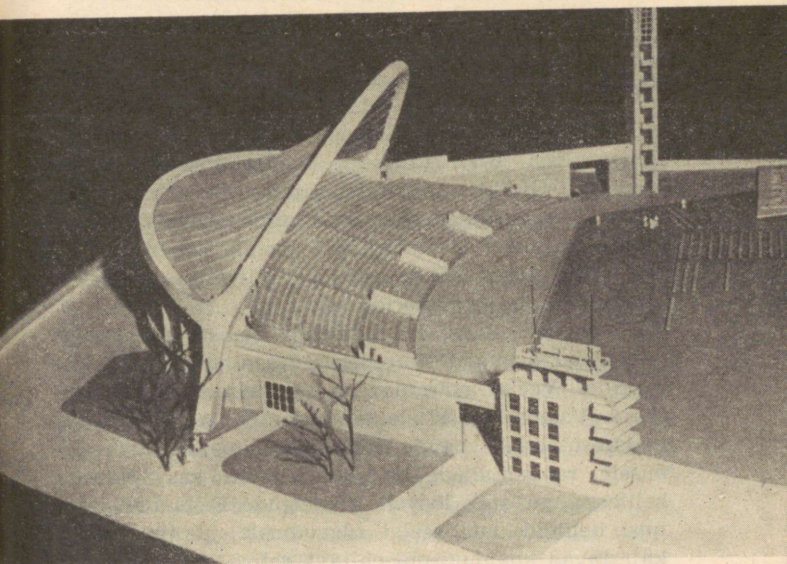
Tänapäeva Nõukogude Eesti heliloojate teostes on kandvaks ideeks armastus oma kodumaa ja uut kommunistlikku ühiskonda ehitava rahva vastu, kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse vastu, kelle hoolitsusel Nõukogude Eesti muusikaelu sammub pidevat tõusuteed.

Tunduvalt on laienenud laululooming, eriti koorilaululooming. Koorilaul on meie isetegevuslikus kuns-

tis üks vanemaid ja levinumaid žanre. Nõukogude Eesti koorilaulu arendamisel omavad suuri teeneid heliloojad Gustav Ernesaks, Eugen Kapp, Edgar Arro, Villem Kapp, Leo Tauts, Mart Saar, Aado Velmet, Boris Kõrver, Juhan Zeiger, Riho Päts, Tuudur Vettiik, Richard Ritsing ja paljud teised. Koorilaul on Nõukogude Eestis tõeliselt massiline kunst ning koorilaulude loomisega tegeleb valdav osa meie heliloojaist.

Isetegevusliku koorilaulu harrastamise innustamiseks ja süvendamiseks viiakse igal aastal läbi isetege-

Valmiva laululava makett.

vuse ülevaatusi, rajoonide ning linnade laulupäevi ning iga viie aasta järel — vabariiklikke üldlaulupidusid.

Nõukogude võimu aastatel on toimunud kolm üldlaulupidu — 1947., 1950. ja 1955. aastal. Käimas on ettevalmistused 1960. aasta üldlaulupeoks, mis on pühendatud Eesti NSV 20. aastapäevale. Eesti NSV 15. aastapäevale pühendatud üldlaulupeost 1955. aastal võttis osa üle 33 000 laulja, tantsija ja pillimehe. Võrdluseks olgu öeldud, et 1939. aasta üldlaulupeost võttis osa ainult 19 000 tegelast. Eelolev 1960. aasta üldlaulupidu töötab kujuneda veelgi suurejoonelisemaks kultuuri-sündmuseks nii sisult kui ka osavõtjate arvult. Eelseisvaks üldlaulupeoks valmib uus moodne laululava Kadriorus, mis mahutab üle 20 000 esineja.

Laululava on esimeseks järguks kavandatavast suurest ehituste kompleksist selles rajoonis. Laululava alla ehitatakse avarad saalid näituste jaoks.

Koorilaulukultuuri arendamisel ja populariseerimisel nii vabariigis kui ka väljaspool seda on hindamatu tähtsus Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori (asutatud G. Ernesaksa initsiatiivil 1944. aastal) tegevusel. Teiseks kutseliseks koorikollektiiviks on Eesti Raadio Segakoor (asutatud 1945. aastal). Vabariigis töötab rida isetegevuslikke koorikollektiive, kes sugugi ei jää maha kutseliste kooride tasemest.

Nõukogude Eesti heliloomingu senist arenguteed tähistavad arvukad suurepärased saavutused kõikides žanrides. Veelgi avaramad on aga eelseisvad perspektiivid. Vastuseks tõsisele tähelepanule ja hoolitsusele, mida osutab Nõukogude riik heliloomingu edasiarendamisele, rahvahulkade kommunistlikule kasvatamisele heliloomingu abil, loovad Nõukogude Eesti heliloojad uusi helitöid, mis veelgi sügavamalt ja ilmekamalt kajastavad kommunismi ehitava rahva elu ja tööd.

Muusikalise hariduse õige korraldamine tagab muusikakultuuri edasise arengu. Vabariigis töötab konservatoorium, kaks keskmise astme muusikakooli ja 18 laste muusikakooli. Avatakse uus muusika-keskkool, kus paralleelselt muusikalise hariduse andmisega toimub õppetöö ka üldhariduslikes distsipliinides. Käesoleva seitseaastaku jooksul avatakse laste muusikakoolid kõikides rajoonikeskustes. Üldhariduslikes koolides osutatakse muusikalise hariduse andmisele suurt tähelepanu.

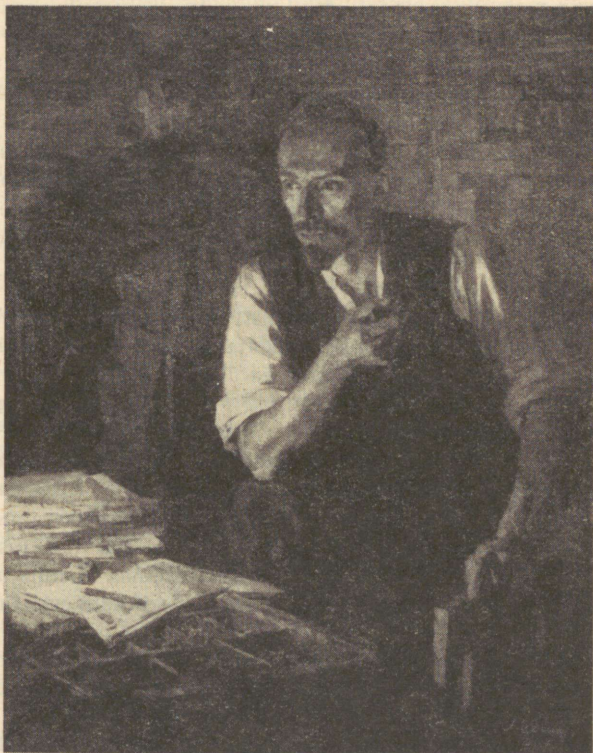
Kunst. Eesti kujutava kunsti arengu algus langeb XIX sajandi 60-ndatesse aastatesse ning on tihedalt seotud eesti maalikunsti rajaja Johann Köleri (1826—1899) ja esimese eesti skulptori August Weizenbergi (1837—1921) nimedega.

Väljakujunevale eesti kujutavale kunstile avaldas suurt mõju eesti ja vene rahva ajalooline ühtekuuluvus. Valdav osa eesti vanemapõlve silmapaistvamatest kunstimeistritest omandasid kunstialase hariduse Peterburi kunstiakadeemias. Oma hilisemas loomingus juhendusid nad vene realistliku kunsti rikkalikest traditsioonidest.

Uude ajajärku, mida iseloomustab kriitilise realismi tekkimine, astus eesti kujutav kunst XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul.

Kodanluse diktatuuri perioodil elas eesti kunst üle raske kriisiolukorra. Algas formalistliku kunsti pealetung. Ent kodanlusel ei läinud korda suunata kogu kunsti arengut oma huvide kohaselt, selleks osutusid realistliku kunsti alused liialt tugevaiks.

Nõukogude võim lõi avarad perspektiivid kunstiloomingu arendamiseks. Algasid eeltööd kunstnike koondamiseks Eesti NSV Kunstnike Liidu ümber.

Viktor Kingissepp põrandaaluses trükikojas (I. Kimm).

Vabariigi kunstikoolide ja kunstimuuseumide töö reorganiseeriti vastavalt uutele eesmärkidele. Arenedes vastastikustes viljastavates sidemetes vennasvabarii-

kide kunstimeistrite loominguga, saavutas eesti nõukogude kunst seninägematu õitsengu. Sotsialistlik realism tõrjus kunstiloomingust välja formalistlikud suunad. Nõukogude Eesti kunst rikastus paljude uute rahvalähedaste ja kõrge ideelisusega realistlike kunstiteostega. Pidevalt on avardunud teoste temaatiline ring, üha sagedamini kohtame kujutavas kunstis nõukogude inimest tema loovas töös.

Ulatuslikumatest temaatilistest kompositsioonidest on olulisemad A. Viidalepa «Fr. R. Kreutzwald üliõpilasena rahvaluulet kogumas», R. Treumani ja V. Karruse ühistöö «Traktoristide üleskutse sotsialistlikuks võistluseks», V. Loigu «Puhkepäev Kihnu saarel», E. Okase «Mahtra sõda» ja «Eesti NSV vabastamine» jne. Tunduvalt tugevamini on esindatud portree ja maastik. Sellel alal on silmapaistvaid tulemusi saavutanud kunstnikud V. Väli, I. Kimm, L. Kokamägi, R. Treuman, E. Kits, R. Sagrits, marinist R. Uutmaa, J. Võerahansu, M. Bormeister ja paljud teised.

Olulisel kohal Nõukogude Eesti kunstiloomingus on graafika. Meie kunstnike-graafikute kõrgeväärtuslikud teosed on korduvalt saanud kõrge hinnangu ka üleliidulises ulatuses. Erakordse lihtsuse, ent ometi sise maailma sügava avamisega paistavad silma E. Einmani graafilised portreed. Ainulaadse meistrina on rea tundedüllaseid töid meie loodusest loonud akadeemik G. Reindorff. Kõrge meisterlikkuse on saavutanud graafikas O. Kangilaski, L. Ennosaar, A. Kütt, O. Soans ja paljud teised.

Omaette saavutuseks on meie raamatugraafika tase nii raamatute üldkujunduse kui ka illustratsioonide poolest. Nõukogude Eesti raamat on leidnud palju vaimustatud imetlejaid nii vennasvabariikides kui ka välismaal. Väärtusliku panuse sellesse on andnud

G. Reindorff, eriti illustratsioonidega Fr. R. Kreutzwaldi «Eesti rahva ennemuistsete juttude» 1957. aasta väljaandele ja A. Puškini muinasjuttudele. Suurepäraseks saavutuseks on A. Hoidre, O. Kangilaski ja R. Sagaritsa ühistööna valminud illustratsioonid rahvaeepose «Kalevipoeg» 1950. aasta väljaandele. Raamatukujundajate kaadrist paistavad silma P. Luhtein, P. Reeveer, V. Toots, O. Soans, H. Vitsur, R. Kaljo, A. Viidalapp ja veel paljud teised. Raamatugraafika kõrgest tasemest kõnelevad üleliidulistel näitustel ja ka Brüsseli maailmanäitusel saadud diplomid.

Hinnatavaid saavutusi on skulptoritel nii monumentaalskulptuuri kui ka portreeloomingu alal. Märkida tuleb A. Kaasiku poolt modelleeritud M. I. Kalinini kuju Tallinnas, G. Pommeri, F. Sannamehe ja A. Vommi poolt loodud V. I. Lenini monumenti Tartus, E. Roosi ja A. Alase «Vabastajate monumenti», E. Roosi poolt loodud V. Kingissepa kuju Tallinnas ja paljusid teisi. Õnnestunud on samuti noore skulptori Palutederi poolt loodud skulptuurgrupp 1905. aasta revolutsiooni ohvrite mälestussambale.

Nõukogude Eesti tarbekunstnikud on võitnud üleliidulise tunnustuse. Levinumaks alaks on nahkehistöö, kunstiline tekstiil, keraamika ja metallehistöö. Elavnenud on sisearhitektide tegevus. On kujundatud terve rida omapäraseid mööblikomplekte, kus pearõhk on pandud mugavusele ja otstarbekusele. Eriti paistab silma arhitektide B. Tombergi ja E. Velbri looming.

Nõukogude Eesti kunstil, mis toetub meie kunstipärandi ammendamatu rikkustele, on rohkesti hinnatavaid saavutusi. Nende väärtuste viimisel rahva hulka etendavad juhtivat osa kunstimuuseumid.

Vabariigis on kaks kunstimuuseumi — Tallinna Kunstimuuseum, mis teenindab ühtlasi Põhja-Eestit,

ning Tartu Kunstimuuseum Lõuna-Eesti teenindamiseks.

Pidevalt toimuvad muuseumides kunstinäitused nii vabariigi, vennasvabariikide kui ka välismaade kunstnike töödest. Lisaks sellele korraldavad muuseumid igal aastal üle saja rändnäituse kultuurimajades, kolhoosklubides, koolides ja rahvamajades. Selliselt teenindatakse igal aastal üle poole miljoni inimese.

G. Reindorfi graafiline leht.

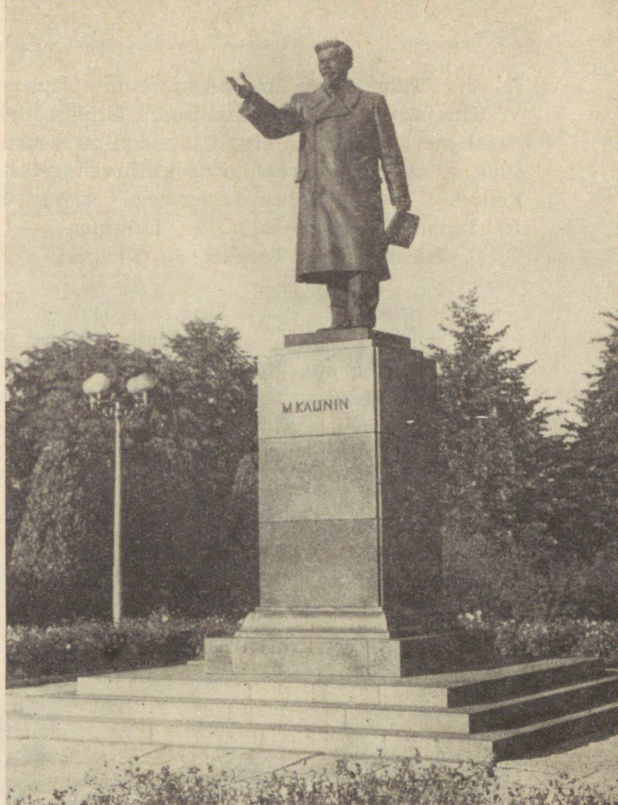
Rändnäitustega kaasnevad teoreetilised loengud ning vestlused, terved loengute tsüklid. Kunstipropaganda tulemusena on isetegevusliku kujutava kunsti harastamine muutunud massiliseks. Möödunud aasta lõpul korraldati ülevabariiklik konkurss isetegevuslikele kujutavatele ja tarbekunstnikele. Rajoonide konkursidelt vabariiklikule konkursile esitatud töödest korraldati näitus, kus eksponeeriti 550 teost 177 autorilt. Näitust külastas üle 10 000 inimese.

Kunstimuuseumide kõrval on vabariigis loodud arvukalt teisi muuseume. Käesoleval ajal töötab vabariigis 27 muuseumi. Hiljuti loodi vabariiklik meremuuseum.

Täiesti uuetüübilisteks kultuuriasutusteks on memoriaalmuuseumid, mis on loodud alles viimastel aasta-

E. Maisaare illustratsioon J. Smuuli novellikogule „Kirjad Sõgedate külast“.

M. I. Kalinini monument Tallinnas (A. Kaasik).

tel. Taolisi muuseumide on praegu 8: Ed. Vilde memoriaalmuuseum Tallinnas, Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseum Võrus, C. R. Jakobsoni memoriaalmuuseum Kurgjal, L. Koidula memoriaalmuuseum Pärnus,

A. H. Tammsaare maja-muuseum Tapa rajoonis, V. Kingissepa memoriaalmuuseum Kingissepas Saaremaal jne. Memoriaalnurgad ja -toad on sisustatud paljude mineviku progressiivsete kultuuritegelaste sünnikodudes ja nende tegevusega seotud paikades (O. Lutsu — Palamusel, A. Laikmaa — Taeblass, C. R. Jakobsoni — Tormas, A. Kitzbergi — Karksis jne.).

On asutatud koduloomuuseumide võrk. Koduloomuuseumid, mis töötavad Viljandis, Valgas, Kingissepas, Paides, Pärnus, Rakveres, Haapsalus, ning linnamuuseumid Narvas, Tartus ja Tallinnas hõlmavad ka ümberkaudseid alasid ning neil on arvukalt filiaale. Kodulooringid abistavad muuseume nende töös. Täht-

Eesti tarbekunsti kohta öeldakse kõikjal kiitvaid sõnu.

Järjekordne näitus Tallinna kunstihoones.

saks teeks eksponaatide saamisel on arheoloogilised kaevamised, mida teostavad peaaegu kõik muuseumid.

Eri grupi muuseume moodustavad ENSV Teaduste Akadeemia süsteemi kuuluvad muuseumid. Siin on silmapaistvamateks Revolutsiooni Ajaloo Muuseum, Etnograafia Muuseum ja Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjan-

dusmuuseum Tartus. Kõik need on oma rikkalike kogude poolest ainulaadsed.

Iselaadne on ka Riiklik Vabaõhumuuseum Rocca al Mare's, kuhu esimesed eksponaadid, mis jutustavad muistsest arhitektuurist ja meie esivanemate elu-olust, on juba kohale saabunud.

Teistest muuseumidest tuleb märkida Teatri- ja Muusikamuuseumi ja ENSV Riiklikku Loodusteaduste Muuseumi.

Kõikides muuseumides teostatakse laialdast teaduslikku uurimistööd, mis hõlmab perioodi kõige vanemast ajast tänapäevani. Suured on muuseumide teened meie rahva revolutsioonilise võitluse ajaloo tutvustamisel.

Muuseumides leidub sadu tuhandeid väärtuslikke eksponaate. Igal aastal tutvub nendega ligi 400 000 inimest.

Vabariik on rikas arheoloogiliste, ajalooliste ja kunstimälestiste poolest. Need jutustavad hilisematele põlvvedele sellest, mida rahvas aastasadade vältel on loonud väärtuslikku, õpetavad nüüdisaegseid inimesi tundma oma kodumaa ajalugu. Seni on vabariigis kinnitatud üle 2200 arheoloogilise, üle 260 ajaloolise, 1100 kunsti- ja 153 arhitektuurilist mälestist. Valdav osa neist on võetud riikliku kaitse alla. Selles kajastub ilmekalt Nõukogude riigi hoolitsus meie rahva materiaalse kultuuri säilitamise eest, austus esiisade loomingu vastu, mis ulatub kaasaega ja rikastab tänapäeva elu.

Teater. Eesti teatrikunsti ajaloolised juured ulatuvad kaugesse minevikku, ent teatrikultuuri märgatavast arengust võime kõnelda alates 19. sajandi teisest poolest, peale lauluseltside «Estonia» (Tallinnas) ja

„Estonia“ teatrihoone.

«Vanemuine» (Tartus) loomist, mille ümber peatselt tekkisid ka asjaarmastajate teatrikollektiivid.

Suured teened teatri kujunemises kuuluvad ärkamisaja lüürikule Lydia Koidulale, kelle näidendi «Saaremaa onupoeg» esietendust «Vanemuise» seltsis 24. juunil 1870. aastal peetakse eesti teatri sünnipäevaks.

Esimesed kutselised teatrid «Estonia» ja «Vanemuine» asutati 1906. aastal. Neis lavastati eesti progressiivsete autorite August Kitzbergi («Tuulte pöörises» 1906, «Kauka jumal» 1911, «Libahunt» 1912) ja Eduard Vilde («Pisuhänd», «Tabamata ime» 1913—1914), samuti vene klassikalisi draamateoseid, nagu M. Lermontovi «Maskeraad» (1906), A. Tšehhovi «Kolm

õde» ja «Onu Vanja» jne. Alates esimestest sammudest toetus teater realistlikule pinnale.

Kodanlikus Eestis elas teater üle sügava loomingulise kriisi. Kodanlus nõudis teatris «sädelevaid» operette, müstilisi näidendeid, «pikantseid» salongikomöödiaid. Realistlikusse kunstisse suhtuti halvaks panuga. See viis omakorda teatriküllastajate arvu süstemaatilisele vähenemisele. Kui näiteks 1919/1920. a. hooajal külastas viit olemasolevat teatrit 308 600 inimest, siis 1922/23. aastal kuut teatrit 277 900 inimest. 1926/27. a. hooajal oli teatrite arv (kaasa arvatud ka nn. poolkutselised teatrid) tõusnud üheksale, ent külastajate arv vähenenud 246 900-le. Teatrid püüdsid olukorrast pääseda uuslavastuste arvu suurendamisega, see aga viis alla lavastuste kunstilise taseme ega lahendanud olukorda. Nii esitati 1925/26. a. hooajal «Estonia» teatris 25 lavastust ainult 287 korda, Viljandi teatris «Ugala» järgmisel hooajal 37 lavastust ainult 99 korda — vähem kui kolm korda igaüht!

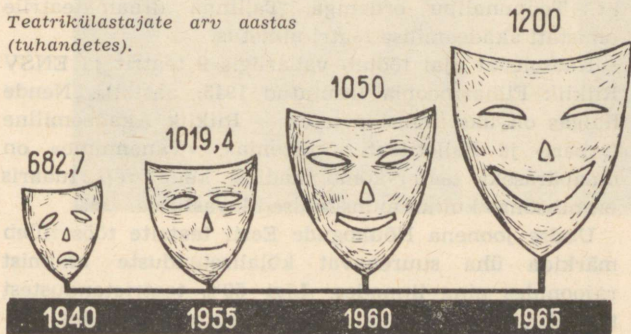
Sõjajärgsetel aastatel algas meie teatrikunsti arengus uus etapp. Vaatamata üliirasketele sõjapurustustele — varemeis seisis «Estonia», «Vanemuise», «Töölisteatri», Pärnu «Endla» teatrihooned — alustasid teatrid tööd kohe pärast Eesti NSV vabastamist. 1945. aastal andsid vabariigi teatrid juba 1864 etendust, teinindades 569 900 küllastajat, s. o. niisama palju kui kodanlikus Eestis parimatel aastatel. Siit algab pidev tõusuperiood, kasv nii sisulistes kui ka arvulistes näitajates.

Nõukogude Eesti teatrid omandasid sügavalt sotsialistliku realismi printsiibid. Teater lülitus aktiivselt kaasaja probleemide lahendamisse. Seepärast armastab rahvas oma teatrit, ning teater on asunud väärilisele kohale rahvahulkade kommunistlikul kasvatamisel.

1959. aastal külastas Nõukogude Eesti teatreid 1 146 000 inimest, s. o. kaks korda rohkem kui kodanliku Eesti teatreid kõige parematel aastatel.

Teatrite repertuaari põhimiku moodustavad nüüd Nõukogude Eesti autorite algupärased teosed. Algupärased ooperid, operetid ja balletid on teatrihuviliste hulgas võitnud suure populaarsuse. Laialdase leviku osaliseks on saanud August Jakobsoni näidendid «Elu tsitadellis», «Võitlus rindejooneta», «Šaakalid», «Kaitseingel Nebraskast», «Kaotatud paradiis», «Vana tamm» jt., üldsuse kiitva hinnangu pälvisid Egon Ranneti tänapäevateemalised näidendid «Südamevalu» ja «Kadunud poeg», mis etendub ligi saja viiekümnel teatrilaval NSV Liidus ja ka välismaal; Aadu Hindi tänapäeva kalurikolhoosi elu käsitlev «Peibutuslaul», noore autori Ardi Liivese, Mai Talvesti, J. Smuuli ja paljude teiste dramaturgide näidendid. Algupäraste teoste kõrval on teatrite repertuaaris aukohal eesti klassika, vene ja nõukogude klassikalised draamateosed ning vennasvabariikide ja välismaade kaasaja meistrite looming.

*Teatrikülastajate arv aastas
(tuhandetes).*

Suursündmuseks vabariigi teatrielus oli 1956. aasta detsembris Moskvas toimunud Eesti NSV kunsti ja kirjanduse dekaad. Sellest võtsid otseselt osa kolm teatrit: Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater «Estonia», näidates moskvalastele viit paremat lavastust — E. Kapi «Tasuleeke», M. Mussorgski «Boris Godunovi», G. Ernesaksa «Käsikäes», L. Austeri balletti «Tiina» ja E. Kapi balletti «Kullaketrajad»; Riiklik Teater «Vanemuine», kelle mängukavasse kuulusid E. Arro ja L. Normeti operett «Rummu Jüri», B. Kõrveri operett «Ainult unistus» ja sõnalavastustest E. Tammlaane «Raudne kodu», E. Vilde «Tabamata ime» ja A. Hindi «Peibutuslaul»; V. Kingissepa nimeline Tallinna Riiklik Akadeemiline Draamateater esitas W. Shakespeare'i «Antoniuse ja Kleopatra», M. Lermon-tovi «Maskeraadi», E. Ranneti «Südamevalu», A. Jakobsoni «Kaotatud paradiisi» ja O. Lutsu «Kevade». Üldse anti Moskvas 36 etendust, mida külastas ligi 38 000 teatrihuvilist.

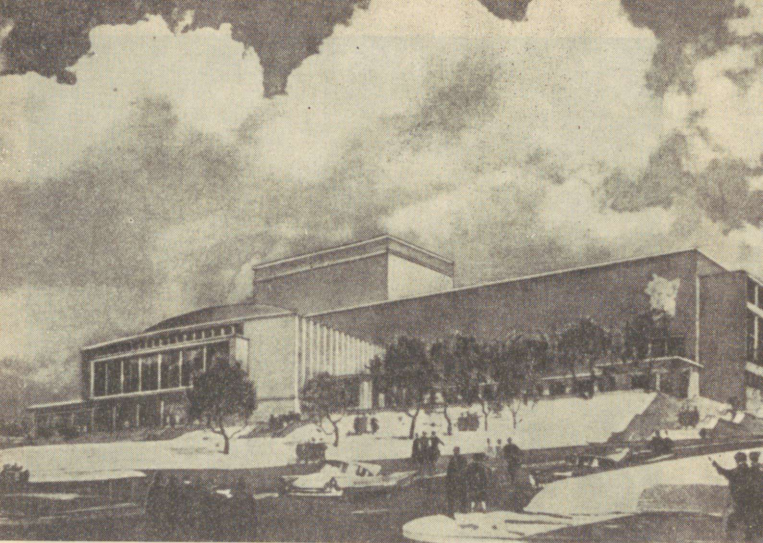
Kõrgete kunstiliste saavutuste eest autasustati RAT «Estoniat» ja RT «Vanemuiset», kes muide samal aastal tähistasid kutselise teatri asutamise 50-ndat juubelit, Tööpunalipu ordeniga. Tallinna draamateatrile omistati akadeemilise teatri nimetus.

Käesoleval ajal töötab vabariigis 9 teatrit ja ENSV Riiklik Filharmoonia (asutatud 1945. aastal). Nende hulgas on üks muusikateater — Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater «Estonia». «Vanemuine» on omapäraseks teater-kombinaadiks, kelle repertuaaris on nii sõna- kui ka muusikalised lavastused.

Uudse joonena Nõukogude Eesti teatrite töös tuleb märkida üha suurenevat külalisetenduste andmist rajoonides ning linnades. Ligi 50% teatrietendustest toimub väljaspool statsionaare — kultuurimajades, rah-

Stseen E. Ranneti „Kadunud pojast“.

Nii näeb välja „Vanemuise“ tulevane teatrihoone.

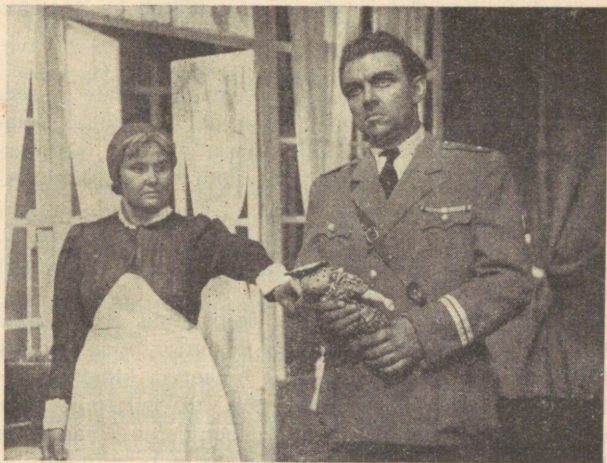
vamajades ja kolhoosiklubides. Taolist hoolitsust maaelanikkonna kultuurilisel teenindamisel tuntakse ainult Nõukogudemaal.

Kõneldes teatritest ei saa jätta märkimata kolossaalset tööd, mis on tehtud teatrite materiaalse olukorra parandamiseks. Juba esimestel sõjajärgsetel aastatel tõusis varemest uus «Estonia», suurem ja kaunim kui kunagi enne. On alustatud ehitustöid «Vanemuise» uue hoone juures, mis kujuneb moodsaimaks ja kauneimaks teatrihooneks vabariigis. Kerkivad L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri uue hoone müürid. Laiendatakse Tallinna draamateatri, ENSV Riikliku Vene Draamateatri, Viljandi teatri «Ugala» jt. ruume juurdeehituste teel.

Kutseliste teatrite kõrval on viimastel aastatel kerkinud esile rida isetegevuslikke teatreid. Selline nimeetus omistatakse näiteringile, kes oma saavutustega on jõudnud kutselise teatri tasemele. Taolisi teatreid on praegu vabariigis 7, ent nende arv kasvab pidevalt.

Üks esimesi isetegevuslikke teatreid loodi Otepääl. See teater annab aastas 5—6 uuslavastust ja kuus keskmiselt 6—7 etendust. Isetegevusliku teatri kollektiivile ei käi üle jõu isegi sellised nõudlikud lavateosed, nagu Egon Ranneti «Kadunud poeg», Korneitšuki «Eskadri hukk» jt. Isetegevuslikud teatrid on rahvahulkade loominguks aktiivsuse enneolematu kasvu ilmekateks tõenditeks.

„Sügavad juured“ Põlva rajooni kultuurimaja näiteringi esituses.

Aasta-aastalt laieneb ka Riikliku Filharmoonia tegevus. Kui 1945. aastal korraldas see 787 kontserti, teendades ligi 250 000 külastajat, siis nüüd on kontserttegevus enam kui kahekordistunud. Möödunud aastal korraldas filharmoonia ligi 1600 kontserti, millest võttis osa ligikaudu 650 000 kuulajat-vaatajat. Peale selle teeb Riiklik Filharmoonia suurt tööd muusikaharidusliku propaganda teostamisel elanikkonna hulgas.

Vabariigi näitlejate ja lavastajate hulgas on NSV Liidu rahvakunstnikud Tiit Kuusik, Ants Lauter, Kaarel Karm (Länts); Eesti NSV rahvakunstnikud Ants Eskola, Aino Talvi, Ellen Liiger, Hugo Laur, Leopold Hansen, Leida Ird (Epp Kaidu), Kaarel Ird ja rida teisi.

Teatrikunstnike peamiseks kasvulavaks isetegevuslike näiteringide kõrval on Eesti NSV Riiklik Konservatoorium, kus alates 1957. aastast töötab ka draamanäitlejate fakulteet.

Kino. Kinokunst kuulub kõige massilisemate ja seepärast ka kõige tähtsamate kunstiharude hulka. Omades vahetu kokkupuute miljonitesse ulatuva vaatajaskonnaga, on kinol silmapaistev osa nii ühiskondlik-poliitilises kui ka kultuurielus.

Eestis loodi esimene film aastatel 1912—1914. See oli dokumentaalfilm «Suur metsatulekahju Rõngus», mis on säilinud tänapäevani.

Kodanliku Eesti valitsevad ringkonnad ei tundnud huvi regulaarse filmitootmise organiseerimise vastu. Kinoekraanidel peremehetsesid Ameerika kinomonopolid. Kohalikust toodangust võis tol perioodil näha ainult kinokroonikat «sensatsiooniliste» sündmuste kohta, mis kajastasid kodanluse elu ja prassinguid.

1919. aastal moodustati aktsionäride ühing «Eesti film», millele järgnesid mõned väiksemad grupid ja ettevõtlikumad ärimehed, kes lootsid uudest üritusest lõigata suuri kasumeid. Midagi nimetamisväärset aga korda ei saadetud, üksteise järel kas loobuti filmide tootmisest või tehti pankrot. Väheseid toodetud filme demonstreeriti lisaprogrammina põhifilmide juurde.

Kõik need filmid olid nii kunstilise kui ka tehnilise taseme poolest üpris algelised, seepärast ei pakkunud nad midagi nimetamisväärset vaatajale ega jätnud mingeid jälgi meie kinokunsti arengulukku.

Kinokunsti arengust võime kõnelda alles pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis, mil loodi Kroonika- ja Dokumentaalfilmide Tallinna Kinostudio. 1954. aastal reorganiseeriti see Kunstiliste ja Dokumentaalfilmide Kinostudioks.

Algas oli raske. Puudusid kaadrid, tehnika, paviljonid. Suurt ja omakasupüüdmatut abi andsid vennasvabariigid. Esimesed filmid loodi koos «Lenfilmi» kinostudioga. Nii valmisid «Elu tsitadellis» A. Jakobsoni samanimelise näidendi järgi, «Valgus Koordis» ja «Andruse õnn» H. Leberechti stsenaariumide järgi.

Nüüd on Tallinna kinostudio varustatud uusima nõukogude filmitehnikaga. Studios töötavad noored spetsialistid, kes on omandanud erihariduse Moskva ja Leningradi kõrgemates õppeasutustes. Kinostudio on uus suurepärase tehnikaga filmimispaaviljon.

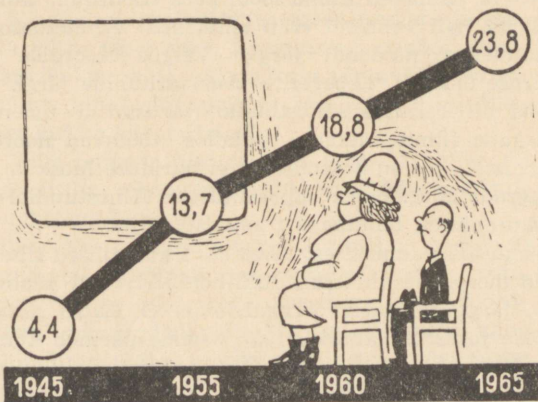
1955. aastal valmisid esimesed eesti kunstilised filmid «Jahid merel» ja värviline film-kontsert «Kui saabub õhtu», järgmisel aastal «Tagahoovis» O. Lutsu samanimelise jutustuse ainetel. 1957. aastast pärineb kunstiline film «Juunikuu päevad» G. Ormi üleliidulisel stsenaariumide võistlusel kolmanda preemia väärili-

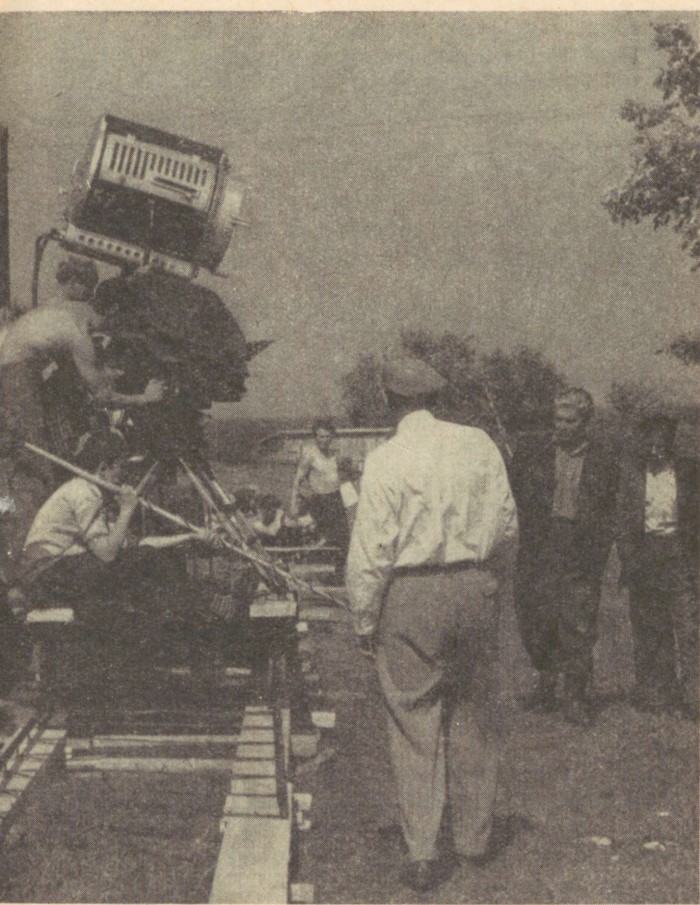
seks tunnistatud stsenaariumi järgi, mis käsitleb Eestis 1940. aasta juunis toimunud murrangulisi sündmusi ühe perekonna taustal. Teise filmina valmis samal aastal film «Pöördel» (stsenaariumi autor A. Saar), kus leiavad kajastamist sügavad muudatused meie kolhoosikülas.

1958. aastal jõudis vaatajani stuudio esimene laiekraanifilm «Esimese järgu kapten». Hilisemast filmitoodangust on tuntumad kunstiline film «Kutsumata külalised», laiekraanifilm «Vallatud kurvid» vabariigi mootorisportlaste elust ja E. Ranneti stsenaariumi järgi loodud film «Vihmas ja päikeses» Balti soojus-elektrijaama ehitajatest. Edaspidi valmib stuudiol 3—4 kunstilist filmi aastas.

Täismetraažiliste kunstiliste filmide kõrval on loodud hulgaliselt lühimetraažilisi kunstilisi filme, nuku-

Kinoküllastajate arv aastas (tuhandetes).

Võimased võtted nüüd juba linastunud filmile
„Vealused karid“.

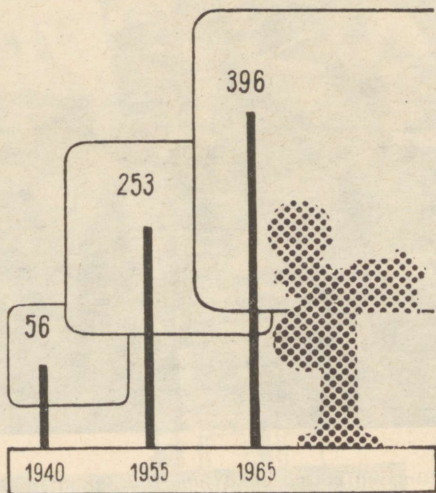
filme, populaarteaduslikke, dokumentaal- ja vaatefilme. Regulaarselt ilmuvad iganädalased kinožurnaalid «Nõukogude Eesti».

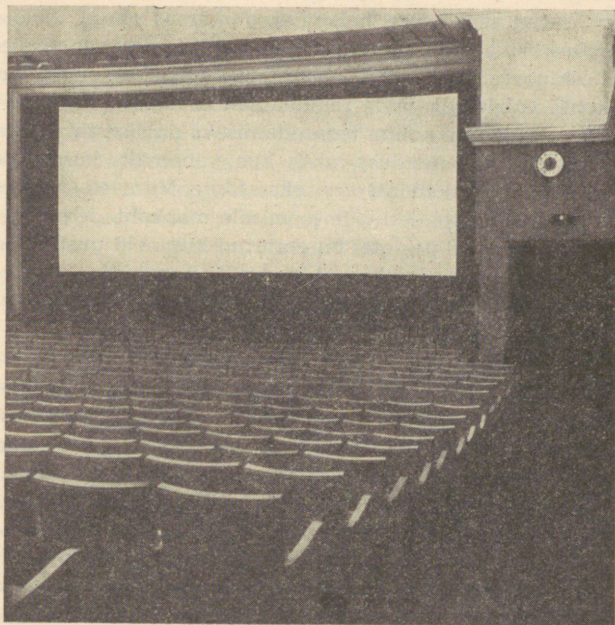
Kinokunst meie vabariigis astub oma esimesi samme, ent juba praegu on ka selles tööloigus saavutusi, millest võime kõnelda uhkustundega. Meie kinotöötajad õpivad eesrindlikku nõukogude kinokunsti, omandavad üha põhjalikumalt sotsialistliku realismi meetodit, mis lubab eeldada edaspidises töös veelgi väljapaistvamaid töövõite.

Kinokunstiteodete laialdase ja plaanipärase demonstreerimise ning seega rahvahulkadesse viimise ülesannet teostab kinovõrk.

Kodanlikus Eestis puudus kinofikatsiooni plaanipärane süsteem täielikult. Peeti silmas üksnes kasusaamise

*Kinoseadmete
arvu kasv.*

Laiekraankino „Rahu“ sisevaade.

eesmärki. Nii koondusid kinod peamiselt suurematesse linnadesse, kuna maal, kus filmide näitamine oli vähem tulutoov, kinosid ei olnud. Terve vabariigi kohta töötas ainult 1 rändkino. 50 kinost asusid 14 Tallinnas.

Kinode tehniline varustus oli halb, kasutatud seadmed vananenud.

51 kinoseadme asemel 1939. aastal töötab praegu vabariigis 337 kinoseadet. Eriti suurt tähelepanu on

pööratud seni kõige halvemas olukorras olnud tööloigule — maaelanikkonna teenindamise parandamisele. $\frac{2}{3}$ kinoseadmeid töötab maal. Seetõttu ei ole enam kohta vabariigis, mida regulaarselt ei teenindaks rändkino. Maaelanikkonna teenindamiseks on sisustatud üle 1100 rändkinoetenduspunkti, kus vähemalt kord või paar nädalas demonstreeritakse filme. Viimastel aastatel on asutud paikkinode loomisele maakohtadesse.

Sõjajärgsetel aastatel on ehitatud kümneid uusi kino- sid, sealhulgas laiekraankinod Tallinnas ja Haapsalus. Perspektiivis on veel 16 uue kino ehitamine, sealhulgas panoraamkino Tallinnas.

Kinovõrgu võimsa kasvu tulemusena on kinokülastajate arv tõusnud 20 miljonini. Seega käis iga vabariigi elanik aasta jooksul keskmiselt 18,7 korda kinos.

Laialdaselt praktiseeritakse vabariigis kinofilmide festivalide läbiviimist, filmide pidulikke esilinastamisi, kinolektooriume jne., mis tunduval määral aitavad kaasa nõukogude kinokunsti viimisele rahvahulka- desse.

Nõukogude kino on võimsaks ideoloogilise töö rel- vaks võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest. Tema peamiseks ülesandeks ja eesmärgiks on aktiivne võitlus kõigi tema käsutusse antud vahendi- tega sotsialistliku ideoloogia tugevdamise eest.

Kunstiline isetegevus. Klubilised asutused on tsentru- miks, mille ümber koonduvad kümned ja kümned tuhanded isetegevuslased. Nende poolt korraldatavad üritused hõlmavad igal aastal miljoneid külastajaid.

Kodanlikus Eestis olid klubilised asutused peamiselt mitmesuguste seltside ja organisatsioonide valduses ning riik nende ülalpidamiseks või toetuseks summasid ei eraldanud. Seepärast oli see võrk väike, hõlmates

ainult 470 seltsimaja, rahvamaja ja külaklubi. Me ei räägigi sisulisest tööst, mida iseloomustas kodanlik natsionalism ja püüe saavutada kodanlusele laiemat toetuspinda.

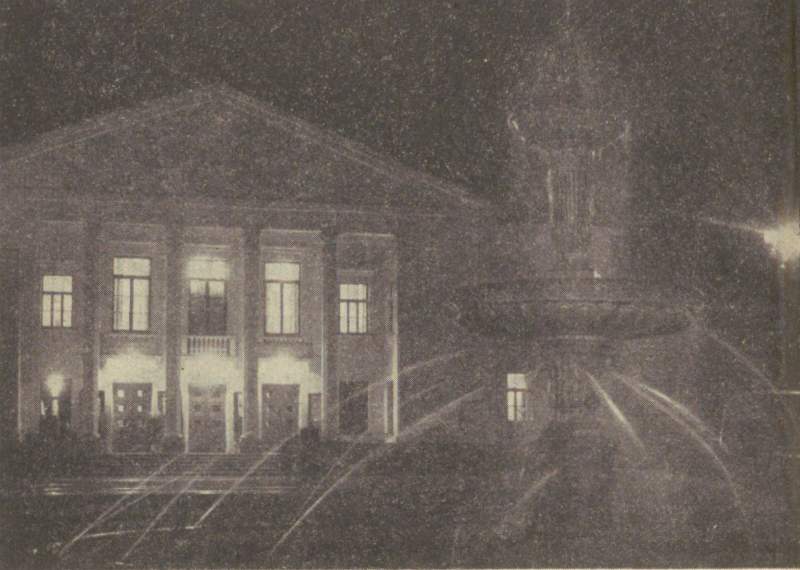
Käesoleval ajal kuulub klubiliste asutuste võrku 747 kultuurimaja, rahvamaja ning kolhoosiklubi. Klubilise asutuse põhiliseks ülesandeks on elanikkonna kommunistlik kasvatamine, tema poliitilise ja tootmisalase aktiivsuse tõstmine ja kultuurharidustöö organiseerimine elanikkonna hulgas.

Riiklik võrk moodustab klubiliste asutuste põhimiku. Siia kuulub 577 kultuurimaja ning rahvamaja. Ametiühingute kultuurimaju on 79, lisaks ligi 1200 punanurka ning 90 kolhoosiklubi. Kolhoosiklubide arv kasvab iga aastaga. 86% kõigist klubilistest asutustest asub maal.

Sõjajärgsetel aastatel on ehitatud üle 20 suure kultuurimaja. Praegu on ehitamisel 11 uut kultuurimaja, sealhulgas 1600 kohaga kultuuripalee Tallinnas. Lähemas perspektiivis on veel kümme-konna suure kultuurimaja ehitus. Seni on riik assigneerinud üle 60 miljoni rubla klubiliste asutuste ehitamiseks ning kümneid miljoneid rublasid olemasolevate korrastamiseks. Ühiskondlikud organisatsioonid, kolhoosid ja ettevõtted annavad seejuures omapoolset abi kultuurikollete korrastamisel.

Kultuurharidustöö eesmärgiks on anda inimestele neid teadmisi, mida nad vajavad uue ühiskonna ülesehitamisel meie maal. Selles töös on tähtsal kohal loenguline propaganda. Igal aastal korraldatakse klubilistes asutustes ligi 40 000 mitmesugust loengut ja ettekannet, mida kuulab ligi 2,5 miljonit inimest.

Regulaarselt viiakse klubiliste asutuste poolt läbi ka teisi massiüritusi. Möödunud aastal näiteks korraldati

Kohtla-Järve kultuurimaja.

klubilistes asutustes üle 9000 etenduse ja kontserdi, millest võttis osa üle 1,8 miljoni külastaja.

On ilmne, et niivõrd massiliseks tegevuseks on vaja suurt ja mitmekülgsete võimetega isetegevuslaste peret.

Isetegevuslased on koondunud klubiliste asutuste juurde moodustatud isetegevusringidesse. Praegu töötab vabariigi klubiliste asutuste juures üle 8200 isetegevusliku laulukoori, orkestri, tantsu-, kodukultuuri-, tehnika- ning draamaringi jt. Neist võtab osa üle 100 000 isetegevuslase, seega kuulub peaaegu iga kümnes elanik vabariigis isetegevuslaste hulka.

Isetegevusringide töö juhtimist teostab Eesti NSV

Rahvaloomingu Maja. Viimane osutab isetegevusringidele suurt abi sobiva repertuaari valikul. Ilmuvad mitmesugused repertuaari loetelud, kogumikud ja valimikud. Regulaarselt ilmub «Repertuaari-leht», ajakiri, milles trükitakse kõige uuem repertuaarivalimik.

Igal aastal viiakse läbi vabariiklikke isetegevuse ülevaatusi ning konkursse. Praegu on kõigis klubilistes asutustes üle kogu vabariigi käimas pingsad ettevalmistused 1960. aastal toimuvaks Eesti NSV XX aastapäevale pühendatud üldlaulupeoks. Üle 600 laulukoori, 700 orkestri ja 100 rahvatantsuringi valmistuvad tähistama seda tähtpäeva, demonstreerides kõigile, mida võib saavutada vaba rahvas, kelle saatus on ta enda kätes

Uus kultuurimaja Keilas.

ja kes teadlikuna oma jõus ehitab uut, paremat tulevikku — kommunismi.

*

Lühida ülevaate piires ei ole võimalik üksikasjaliselt esile tuua kõiki neid muudatusi, kogu kolossaalset kasvu, mille on läbi teinud meie rahva sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik kultuur nõukogude võimu aastate jooksul. Veelgi suurem on kasv sisulises töös. Välja on kujunemas uus inimene — kommunistliku ühiskonna liige. Sellele vastavalt on välja kujunemas uus kultuur, sotsialistlik kultuur, mis kõigi eelnevatega võrreldes on täiesti uue kvaliteediga.

Nõukogude kunst ja kirjandus on kommunismi eest peetava üldrahvaliku võitluse lahutamatuks koostisosaks. Kunst ja kirjandus on üheks vahendiks nõukogude inimeste kasvatamisel kommunismi vaimus. Seepärast hindavad kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus väga kõrgelt nõukogude kultuuritegelaste tööd ning loovad kõik eeldused kõikide nõukogude vennasrahvaste, kogu paljurahvuselise sotsialistliku kultuuri ennenägematuks õitsenguks.

Nõukogude Eesti kunstnikud, heliloojad, kirjanikud, kino- ja teatritegelased on eriti viimastel aastatel loonud palju sellist, mis jääb aastasadadeks meie kultuuri kullafondi. Nende ideelises ja kunstilises mõttes kõrgeväärtuslike teoste arv näitab pidevat kasvutendentsi. See tõsiasi lubab meid veendunult öelda, et loominguline intelligents elab sügavalt kaasa suurtele muudatustele, mis toimuvad nõukogude riigi ja meie rahva elus, et nad püüavad olla nende ümberkujundavate uuenduste initsiaatoriteks, kutsudes nõukogude inimesi uutele võitudele Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei poolt näidatud teel.

Raamatu trükkimise ajal saadi uusi statistilisi andmeid, mis on esitatud allpool.

Piimatoodang iga lehma kohta oli 1959. aastal kõigi majandite kategooriate keskmisena 2752 kg (vrd. lk. 28).

Kaalunud kõiki võimalusi, leidsid vabariigi põllumajandustöötajad olevat võimaliku toota 1965. aastal 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 81 tsentnerit liha (lk. 28).

1959. aastal toodeti iga elaniku kohta Eestis 7,6 tonni põlevkivi (lk. 34).

Balti soojuselektrijaama teise järgu ehitamisega hakatakse saama 3,5 miljardit kilovatt-tundi elektrienergiat aastas (lk. 35—36).

1959. aastal toodeti vabariigis 9,1 milj. tonni põlevkivi (lk. 40).

1960. aasta maikuul oli Eestis 650 põllumajanduslikku artelli ja 79 kalurikolhoosi, seega kokku 729 kooperatiivset suurpõllumajandit. Sovhoose oli 153 ning remondi- ja tehnikajaamu 28 (lk. 74).

Vabariigi kolhooside rahaliste sissetulekute struktuur 1959. aastal, võrreldes 1958. aastaga, oluliselt ei muutunud.

Ajavahemikul 1950—1959 suurenesid kolhooside rahalised sissetulekud neljakordseks (lk. 80).

Kolhooside rahalised tulud 100 ha kohta olid 1959. aastal 68 360 rubla (lk. 80).

Kolhooside arv tuludega üle ühe miljoni rubla moodustas 1959. aastal kolhooside arvust rohkem kui 50 protsenti. Kolhooside arv tuludega 2—5 miljonit

rubla oli vabariigis 68 ja tuludega 5—10 miljonit rubla — 3.

Ed. Vilde nim. kolhoosi (Rakvere raj.) rahalised sissetulekud olid 1959. a. 7,3 milj. rubla (lk. 80).

1959. aastal tootsid sovhoosid vabariigis varutud lihast 31,0%, piimast 21,3%, munadest 35,7%, köögiviljast 58,0% ja kartulitest 32% (lk. 81).

Sovhooside rahalised sissetulekud suurenesid 1959. a., võrreldes 1950. a., rohkem kui 6-kordselt (lk. 82).

Eesti NSV kolhoosides toodeti 1959. a. lehma kohta piima 2533 ja sovhoosides 3128 kg (lk. 85).

Sealiha toodeti 1959. a. kolhoosides 100 ha põllumajanduslike kõlvikute kohta 34,7 ja sovhoosides 68,5 tsentnerit (lk. 86).

Vabariigi kolhoosid ja sovhoosid, kasutades põllumajandussaaduste tootmisel täielikumalt sisemisi reserve, leidsid võimaliku olevat müüa riigile 1960. a. 100 000 tonni liha (lk. 92).

Lutserni külvipind oli 1959. a. 31 180 ha (lk. 93).

Kultuurkarjamaade pindala ulatus 1959. a. 53 000 ja kultuurheinamaade pindala 63 000 hektarini (lk. 94).

Mesika külvipind ulatus 1959. a. 15 200 hektarile (lk. 95).

Eesrindlikud kolhoosid, nagu Harju rajooni Anija ja «Rahva Võit», Paide rajooni «Estonia», Võru rajooni «Edasi» jt. said 1959. a. igalt hektarilt 18—23 tsentnerit teravilja. Võru rajooni «Edasi» kolhoos sai hektarilt 229 tsentnerit kartulit.

1959. aastaks rajati detailkuivendusvõrku 228 000 ha, kive koristati üle 300 000 ha-lt, metsamaid kuivendati 70 000 ha (lk. 99).

1960. aastaks olid ostnud endale masina-traktorijamadest vajalikud põllumajandusmasinad 95% ühismajanditest (lk. 103).

1960. a. jaanuaris oli autobussi maaliine 289, linna-
liine 89 (lk. 108).

1959/1960. õppeaastal õppis üldhariduslikes koolides
180 000, kesk-eriõppeasutustes 13 600, kõrgemates õppe-
asutustes 13 281 noort. Seega tuli möödunud aastal
iga 10 000 elaniku kohta vabariigis 111 üliõpilast
(lk. 126 ja 128).

1959. a. ilmus vabariigis 1145 nimetust mitmesugust
kirjandust, kogutiraažiga 7,95 milj. eksemplari. Ilukir-
janduse väljaannete keskmine tiraaž ulatus 17 000
eksemplarini (vrd. lk. 135). Riiklike raamatukogude
poolt viidi mullu läbi 19 410 näitust, 4629 kirjandus-
õhtut ja lugejate konverentsi ning 12 877 bibliograafi-
list ülevaadet (lk. 141).

Ajakirjanduse levikut vabariigis iseloomustab fakt,
et praegu tuleb iga 1000 elaniku kohta vabariigis 970
ajalehte ja ajakirja (lk. 143).

SISUKORD

<i>Sissejuhatus</i>	5
<i>Maa ja rahvas</i>	7
<i>Pilk minevikku</i>	14
 <i>Majandus</i>	
Üldandmeid minevikust ja tänapäevast	22
Eesti NSV majanduse koht vennasvabariikide hulgas	29
 <i>Vabariigi tööstuse edusammud</i>	
Energeetika — tööstuse leib	34
Põlevkivitööstus — Eesti rasketööstuse alus	40
Toodetakse masinaid ja aparate	46
Uus tööstusharu — keemiatööstus	50
Rohkem ehitusmaterjale — rohkem elamuid	53
Metsa- ja puidutööstus — Eesti vanemaid tööstusharusid	58
Areneb kergetööstus — suureneb rahvatarbekaupade tootmine	62
Rohkem liha, piima, võid, kala	69
 <i>Põllumajandus</i>	
Maafond ja selle kasutamine	74
Sotsialistlikud põllumajandusettevõtted	76
Loomakasvatus — Eesti põllumajanduse põhiharu	82
Maaviljelus	92
Põllumajanduse mehhaniseerimine ja elektrifitseerimine	102
Kuidas areneb transport	105
Kuidas paikneb Eesti NSV majandus	110
Majanduslikest sidemetest	116
 <i>Kultuur</i>	
Haridus	123
Teadus	130
Kirjandus	133
Muusika	143
Kunst	149
Teater	158
Kino	166
Kunstiline isetegevus	172

A. Ansberg, V. Tarmisto
ЭСТОНСКАЯ ССР
Хозяйство и культура
На эстонском языке
Обложка: Р. Пангсепп
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja E. Laaner
Kunstiline toimetaja I. Torn
Tehniline toimetaja H. Veber
Korrektorid: M. Järvekülg ja L. Kukk

Ladumisele antud 5. I 1960. Trükkimisele antud 17. III 1960. Paber 70:92, 1/32. Trükipoognaid 5,625+1 kleebis. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 6,73. Arvutuspoognaid 7,28. Trükiarv 8000. MB-00528. Trükikoda „Kommunist“, Tallinn, Pikk tänav 2.

Hind rbl. 2.15

Rbl. 2.15

Handwritten scribbles and faint markings on the left page.

